

Leren over en van Kunst

Een onderzoek naar de behoefte aan verdere scholing bij
educatief medewerkers van culturele instellingen

Fleur Dronkers

3400999

Masterthesis Kunstbeleid en – management

Eerste lezer: C. Vuyk

Tweede lezer: F. Haanstra

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Aanleiding	6
Opbouw van het onderzoek	7
Opleidingsniveau en opleidingen kunsteducatie	9
Standaard Bachelor en Master eisen hbo en wo	9
Opleidingen Kunsteducatie	9
Overheid, beleid op het gebied van kunsteducatie vanaf 1970	13
Ontwikkelingen in het beleid op het gebied van kunsteducatie.....	13
Invloed van het beleid op culturele instellingen	18
Aansluiten op beleid door culturele instellingen	18
Veranderingen in beleid	19
Subsidie	20
Kunsteducatie bij culturele instellingen	22
Introductie instellingen en geïnterviewden	22
Visie en doelen kunsteducatie bij de onderzochte instellingen.....	24
Kunstencentra	25
Instellingen voor beeldende kunst	26
Theaterinstellingen.....	27
Community arts	27
Aanbod en het ontwikkelen van kunsteducatie.....	28
Kunstencentra	28
Instellingen voor beeldende kunst	29
Theaterinstellingen.....	31
Community arts	32
Knelpunten en vraagstukken bij het ontwikkelen van kunsteducatie	33
Medewerkers bij culturele instellingen over hun opleiding	34
Advies medewerkers van culturele instellingen voor een nieuwe opleiding.....	36
Conclusie deel 1.....	38
Theorieën en aandachtspunten ten behoeve van het ontwikkelen van kunsteducatie.....	41
Theorieën over kunsteducatie	41
De leerstijlen van Kolb.....	41
Actief, receptief en reflectief leren	43
Hybride kunsteducatie	43

Peer-education	45
Agogiek en muzisch-agogisch werken.....	45
Community Arts.....	47
Aandachtspunten bij het ontwikkelen van buitenschoolse kunsteducatie	47
Conclusie deel 2.....	49
Discussie en Vervolgonderzoek.....	53
Literatuur.....	54
Bijlagen	59
Bijlage 1: Opleiding CMV	59
Studiestructuur.....	60
Bijlage 2: Opleidingen Kunsteducatie.....	62
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht	62
Codarts in samenwerking met Hogeschool Rotterdam	62
Artez Zwolle.....	63
Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten	64
Fontys Hogeschool	64
Hanzehogeschool in samenwerking met NHL Hogeschool	65
Universiteit Utrecht.....	65
Rijksuniversiteit Groningen	66
Bijlage 3: interview met Margit Arts, Kunst Centraal, 21 mei 2012	66
Bijlage 4: interview met Ankje Berkhof, Centrum voor de Kunsten Utrecht, 21 mei 2012	70
Bijlage 5: interview met Martijn Hermsen, Scholen in de Kunst, 10 mei 2012.....	72
Bijlage 6: interview met Femke Hogenbosch, Museum voor Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012	74
Bijlage 7: interview met Anoeek Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012.....	78
Bijlage 8: Dorine van Kampen, Stedelijk Museum Amsterdam, 5 juli 2012	79
Bijlage 9: interview met Annick Mackaaij, De Utrechtse Spelen, 22 mei 2012.....	81
Bijlage 10: Interview met Mark van Rijn, Click F1, 1 juni 2012	83
Bijlage 11: Interview met Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 2012	86
Bijlage 12: Schriftelijk interview met Eveline Reeskamp, Centraal Museum, 24 juli 2012	87
Bijlage 13: Internetlink Opleidingsprofiel HBO Master kunsteducatie	89

Inleiding

Kunsteducatie wordt veel belang toegedicht. Niet alleen om over kunsten te leren, de participatie aan kunsten te vergroten, maar ook ter bevordering van de persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Aangezien kunsteducatie een breed begrip is en er verschillende richtingen in zijn te onderscheiden, zal ik allereerst de definitie van kunsteducatie geven die ik in dit onderzoek hanteer: *Onder kunsteducatie worden alle vormen van educatie waarbij kunst, bijvoorbeeld beeldende kunst, muziek, theater, dans, audiovisuele kunst en letteren als doel of middel worden ingezet.*¹ *Het doel van kunsteducatie is niet alleen het verwerven van kennis van kunstobjecten en kunstprocessen, maar ook het bestuderen van wat dit bij de toeschouwer teweegbrengt, het proces van reflectie op de werkelijkheid.*²

In onderzoeken worden vele doelstellingen van kunsteducatie genoemd: samenwerking binnen groep of buurt; actieve participatie; contact met kunst en cultuur; sociale, artistieke en esthetische aspecten; het creëren van bewustzijn; het zijn van een ideeënplatform; een actieve ontmoetingsplek; het ontwikkelen van samenleving en individu; het creëren van verbinding; het bewust worden van cultuur; het voorhouden van een spiegel; het werken aan problemen; het geven van betekenis aan bestaan; het leren van technische vaardigheden; het leren waarderen van kunstzinnige en culturele uitingen; het vormen van meningen en uitdrukking; verwonderen; fantasie stimuleren; talentontwikkeling; het leren aanspreken van creatieve vermogens; persoonlijke ontwikkeling; verantwoordelijkheidsgevoel; communiceren over gevoelens; et cetera.^{3,4}

Door de inzet van kunsteducatie ontstaat volgens onderzoek een verbeterde sociale cohesie, waardoor ook burgerschap en de participatie verbeteren.⁵ Onderzoeken uit Engeland tonen aan dat kunsteducatie niet alleen de vier indicatoren van uitsluiting kan aanpakken (gezondheid, criminaliteit, werkeloosheid en educatie), maar dat het ook een rol speelt in de aanpak van ongelijkheid en discriminatie.⁶ Projecten op dat gebied dragen bij aan bewustwording, het maken van een connectie en het creëren van passie.⁷ D. Ottenvanger en M. van der Kamp schrijven in hun onderzoek *'Cultuureducatie en sociale cohesie'* (2003) dat kunsteducatie van belang is om te voorkomen dat *"gemankeerde burgers op een te smalle kwalificatiebasis moeten fungeren binnen of buiten de arbeidsmarkt"*⁸. Ook de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling benoemt dat uit onderzoek blijkt dat kunsteducatie bij deze ontwikkeling kan helpen, expressievakken zijn, volgens hen, behulpzaam in het versterken van de sociale cohesie.⁹ Volgens de studie *'Social impact of participation in the Arts'* kan kunsteducatie mensen samenbrengen, biedt het neutrale plaatsen waar vriendschappen kunnen ontstaan, promoot het cultureel begrip en draagt het bij aan de verbetering van verschillende facetten in de samenleving. Kunsteducatie kan zodoende angsten wegnemen en veiligheid in de buurt verbeteren.¹⁰

Ook politici, beleidsmakers en overheden hechten veel waarde aan kunsteducatie. Uit een onderzoek van Cultuurnetwerk (2008) blijkt dat de waarde die de overheid aan kunsteducatie hecht voornamelijk komt door de instrumentele doelen die ermee bereikt worden.¹¹ Kunsteducatie kan volgens de Raad voor Cultuur de competenties verschaffen om te participeren in kunst, waardoor iedereen hier kennis mee kan maken. Zij is dan ook van mening dat er voor overheid en het culturele

---

¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Cultuur en school* (Zoetermeer 1996), p 12.

² Onderwijsraad, *Onderwijs in cultuur*, Den Haag 2006, p 17.

³ K. van der Meulen, *Community art brengt kunst en milieu samen*, in Boekman 90, 24ste jaargang maart 2012, pp 62-63.

⁴ E. Crooke, *Museums and community, ideas, issues and challenges*, New York 2007, p 53.

⁵ Idem, p 17.

⁶ C. de Groot, *De helende kracht van cultuur en natuur*, in Boekman 90, 24ste jaargang maart 2012, p 78.

⁷ E. Crooke, *Museums and community, ideas, issues and challenges*, New York 2007, p 17.

⁸ D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in Cultuur + Educatie 6, Utrecht 2003, p 19.

⁹ Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Aansprekend burgerschap*, Den Haag 2000, p 36.

¹⁰ F. Matarasso, *Use or ornament? The Social impact of participation in the arts*, Londen 1997, p 7.

¹¹ Cultuurnetwerk, *Zicht op... de waarde van kunst- en cultuureducatie, een verzameling van citaten in samenwerking met Kunstconnectie*, Utrecht 2008, p 5.

veld een taak in kunsteducatie is weggelegd.¹² Overheden, zowel op landelijk, provinciaal als gemeentelijk niveau zijn het hier mee eens. Zij benoemen dat kunsteducatie de mogelijkheid geeft tot ontwikkeling en ontplooiing.¹³ Zo zei staatssecretaris voor cultuur M. van der Laan (2003-2006) in haar rede tijdens de dag van de cultuureducatie, 16 juni 2005, dat *“het in aanraking komen met kunst een verrijking is voor een kind en daardoor ook voor de samenleving”*.¹⁴ Ook M. van der Hoeven, minister van OC en W (2002-2007), onderstreepte het belang van kunsteducatie door de kennis en persoonlijkheidsvorming van jongeren te benoemen die hen voorbereiden op de innovatieve samenleving. Daarnaast zegt zij dat het kabinet kunsteducatie ziet in relatie tot burgerschap, culturele diversiteit, sociale cohesie en integratie.¹⁵ Aan de andere kant hechten organisaties in het werkveld meer belang aan de intrinsieke waarde van kunsteducatie.¹⁶

Er zijn twee belangrijke varianten van kunsteducatie te onderscheiden: educatie in de kunsten en educatie door de kunsten. In 1985 onderscheidden Haanstra en Van Oijen, na het doen van onderzoek naar de effecten van kunsteducatie, vakinhoudelijke, intrinsieke effecten en bredere, instrumentele effecten. De eerste zijn effecten in de kunst, zoals kennis, vaardigheden en esthetiek. De tweede zijn effecten als persoonlijke ontwikkeling en leerprestaties.¹⁷ In deze splitsing is kunst als doel, intrinsieke waarden, en kunst als middel, extrinsieke waarden, te onderscheiden. Echter beperken de extrinsieke waarden zich in deze theorie tot persoonlijke ontwikkelingen en is er in deze indeling nog geen rekening gehouden met sociale en maatschappelijke doelen. In latere theorieën wordt de indeling iets veranderd zodat hier wel ruimte voor is. In mijn onderzoek gebruik ik de volgende indeling: ten eerste *educatie in de kunsten*, dit richt zich primair op het opdoen van kennis over en vaardigheden in de kunsten. Tevens kunnen er met deze vorm van educatie verschillende positieve effecten behaald worden. Zo wordt bijvoorbeeld de creativiteit van een individu bevorderd, de identiteit verder ontwikkeld en bewustwording gecreëerd. Ten tweede *educatie door de kunsten*, hierbij staan kunst en kunstzinnige werkvormen in dienst van andere leergebieden en doelen. De doelen liggen in dit geval buiten de kunst zelf. Voorbeelden zijn het creëren van een gemeenschap, het verbeteren van de gezondheid en bewustwording van geschiedenis en traditie.

Daarnaast is er ook een onderscheid te maken tussen kunsteducatie binnen school en kunsteducatie buiten school. Binnenschoolse kunsteducatie is kunsteducatie die valt binnen het reguliere lesprogramma van primair en voortgezet onderwijs. Het gaat dan om een receptief-actief-reflectief kunsteducatieprogramma, maar ook ondersteuning en deskundigheidsbevordering van leerkrachten. In het voortgezet onderwijs is dit ingebed in het vak Kunst en Cultuur voor de onderbouw en de vakken Culturele en Kunstzinnige Vorming 1,2, en 3 voor de bovenbouw.¹⁸ In het onderwijs kan kunsteducatie veel bewerkstelligen; zo bevordert het niet alleen de competenties op kunstzinnig gebied, maar draagt het ook bij aan betere onderwijs- en leerprestaties in het algemeen, aan de ontwikkeling van een positieve houding ten opzichte van scholing, samenwerking en tolerantie, wederzijds begrip, verbeeldingskracht en creativiteit, geestelijk en lichamelijk welbevinden.¹⁹

Buitenschoolse kunsteducatie is een georganiseerd leerproces buiten het reguliere lesprogramma van primair en voortgezet onderwijs met kunst.²⁰ Denk hierbij aan kunsteducatie bij

---

¹² Raad voor Cultuur, *Vooradvies van de Raad voor Cultuur (2005-2008)*, Cultuur, meer dan ooit, Inleiding en sectoranalyses. Den Haag 2003.

¹³ Cultuurnetwerk, *Zicht op... de waarde van kunst- en cultuureducatie, een verzameling van citaten in samenwerking met Kunstconnectie*, Utrecht 2008, pp 15 -17.

¹⁴ Idem, p 18.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Cultuurnetwerk, *Zicht op... de waarde van kunst- en cultuureducatie, een verzameling van citaten in samenwerking met Kunstconnectie*, Utrecht 2008, p 5.

¹⁷ J. Harland, L. Hetland, *Gewenste en bereikte leereffecten van kunsteducatie*, in Cultuur + Educatie nr. 23, Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht 2008, p 7.

¹⁸ <http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/kunsteducatie/>, geraadpleegd 24 juni 2013.

¹⁹ <http://www.e-cademic.de/data/ebooks/extracts/9783830916178.pdf>, geraadpleegd op 16 juni 2013.

²⁰ <http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/kunsteducatie/>, geraadpleegd 24 juni 2013.

musea, theatergroepen of dansgezelschappen, maar ook community art of amateurkunst.²¹ Als een klas een culturele instelling bezoekt valt dat onder buitenschoolse kunsteducatie, de educatie vindt plaats buiten het reguliere lesprogramma en buiten school, ook al is het wel met school, het vindt plaats bij een culturele instelling en is ontwikkeld en gegeven door een instelling. Buitenschoolse kunsteducatie wordt door veel culturele instellingen gebruikt om zich te richten op nieuw publiek.²² Een educatieprogramma wordt ingezet om de drempel te verlagen en aan te sluiten bij het kennisniveau van het publiek.²³ Op deze manier kunnen de kansen op cultuurdeelname van deze groepen worden vergroot.²⁴ Daarnaast leert men over kunst en kan men vaardigheden opdoen met betrekking tot het maken van kunst. Maar ook persoonlijke ontwikkeling en sociale en maatschappelijke doelen worden door middel van buitenschoolse kunsteducatie bereikt, zoals het verbeteren van de sociale cohesie in een buurt.

Aanleiding

De aanleiding voor dit onderzoek is de vraag van de Hogeschool Utrecht of er behoefte is aan verdere scholing in buitenschoolse kunsteducatie. Scholing die zou kunnen aansluiten op de bachelor Culturele Maatschappelijke Vorming (CMV) kunsteducatie in de vorm van een post-hbo of een hbo master. Het reikt te ver om te onderzoeken of er een post hbo of hbo master moet komen omdat dit een te uitvoerig onderzoek vraagt. Hier zal ik onderzoeken of er behoefte is aan verdere scholing bij medewerkers kunsteducatie van culturele instellingen. De opleiding CMV leidt op tot sociaal cultureel vormingswerkers en heeft een hoofdrichting kunsteducatie. In het landelijk opleidingsprofiel CMV staat de kern van de studie omschreven als het “*ondersteunen van mensen bij het vormen van zichzelf en de vormgeving van hun maatschappelijke leven*”.²⁵ De afgestudeerde CMV'er initieert leerprocessen van individuen en groepen en probeert hen te activeren en te laten participeren.²⁶ Daarnaast versterkt hij/zij de integratie van groepen en individuen in de samenleving en bestrijdt zo sociale en culturele uitsluiting.²⁷ Ook ondersteunt de CMV'er mensen in het ontwikkelen van een eigen identiteit.²⁸

De opleiding CMV aan de Hogeschool Utrecht benadert deze doelen vanuit een kunstzinnig standpunt. Zij leert studenten kunst en creatieve middelen in te zetten om doelen te bereiken.²⁹ Door middel van kunsteducatie wil de studie de cultuurparticipatie vergroten, mensen activeren voor en door kunst en leren van en over kunst. De Hogeschool Utrecht benadert kunsteducatie voornamelijk vanuit een sociaal oogpunt, maar ook ten behoeve van de intrinsieke waarde van kunsteducatie. Een uitgebreide omschrijving van de opleiding, competenties die de studenten moeten behalen en de studiestructuur is terug te vinden in de bijlage.³⁰

Uit de inleiding blijkt dat volgens onderzoekers, beleidsmakers en politici veel kan worden bewerkstelligt met kunsteducatie en dat het individu en maatschappij helpt te ontwikkelen. Wellicht zou een verdere verdieping voor medewerkers bij culturele instellingen op het gebied van kunsteducatie een bijdrage kunnen leveren aan de inzet hiervan en het behalen van deze doelen.

Uit de beschrijving van de opleiding CMV blijkt dat zij zich richt op buitenschoolse kunsteducatie met kunst als doel, maar vooral kunst als middel. Ik zal mij in dit onderzoek dan ook op

---

²¹ F. Willems, *Kunsteducatie een beleidshandreiking*, Utrecht 2006, p 37.

²² Interview met Femke Hogenbosch, Museum voor Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012.

²³ D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in Cultuur + Educatie 6, Utrecht 2003, p 38.

²⁴ Idem, p 42.

²⁵ Landelijk opleidingsprofiel CMV, *Alert en Ondernemend 2.0, Opleidingsprofiel Culturele Maatschappelijke Vorming*, Amsterdam 2009, p 25.

²⁶ CMV Hogeschool Utrecht, *Onderwijs Beleids Document CMV-HU 2009-2010 – Culturele en Maatschappelijke Vorming Utrecht*, Utrecht 2009, p 4.

²⁷ H. van Deventer, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 2 2011-2012*, Utrecht 2011, p 5.

²⁸ Ibidem.

²⁹ H. van Deventer, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 2 2011-2012*, Utrecht 2011, p 6.

³⁰ Zie bijlage 1.

deze categorieën van kunsteducatie richten. Ik zal in kaart brengen welke vormen van kunsteducatie andere opleidingen in kunsteducatie, overheid en culturele instellingen nastreven of na willen streven, zodat ik kan onderzoeken of hier verschillen, hiaten of overlap in zijn. Hierdoor kan er onderzocht worden of verdere scholing in buitenschoolse kunsteducatie van meerwaarde zou zijn. Ik zal altijd eerst onderscheid maken tussen binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatie aangezien CMV zich enkel op buitenschoolse kunsteducatie richt. Daarna zal ik kijken welke doelen er met die vorm van kunsteducatie worden nagestreefd. Hierbij zal ik kijken naar intrinsieke en extrinsieke kunsteducatie en daarbij naar persoonlijke of maatschappelijke ontwikkeling.

Amateurkunst laat ik in dit onderzoek buiten beschouwing aangezien hier gespecialiseerde kunstvakopleidingen (docent opleidingen in de verschillende kunsten) voor zijn. Dit is een ander specialisme dan waar de opleiding CMV zich mee bezig houdt.

Opbouw van het onderzoek

Het onderzoek dat ik heb gedaan bestaat uit twee delen. Het eerste deel van het onderzoek is een analyse of er behoefte is aan verdere scholing. Hierbij heb ik verschillende facetten onderzocht die alle invloed hebben op de relevantie van verdere scholing in kunsteducatie. Door te analyseren en te bekijken of alle criteria kunnen worden ingevuld kan er een conclusie getrokken worden over de zin van het wel of niet toevoegen van verdere scholing van medewerkers in buitenschoolse kunsteducatie.

Het tweede deel van het onderzoek is opgesteld naar aanleiding van het eerste deel van het onderzoek. Hierin heb ik onderzoek gedaan naar wat belangrijke theorieën en elementen zijn bij het vormgeven van eventuele verdere scholing op het gebied van buitenschoolse kunsteducatie.

De hoofdvraag voor dit onderzoek is dan ook tweeledig:

Ten eerste: *Is er behoefte aan verdere scholing bij medewerkers kunsteducatie bij culturele instellingen?*

Ten tweede: *Als er een behoefte aan scholing is, welke aspecten zouden hier dan bij aan bod moeten komen om een bijdrage te leveren aan de wensen van de overheid, het werkveld en de theorie?*

De facetten waar ik een analyse van heb gedaan om het eerste deel van de vraag te beantwoorden, zijn de bestaande opleidingen in de richting kunsteducatie, het beleid van de overheid en het werkveld.

Het eerste hoofdstuk bestaat uit een onderzoek naar de onderwijspraktijk. Allereerst geef ik een korte omschrijving van de opleidingsniveaus. Daarnaast heb ik de bestaande opleidingen kunsteducatie onderzocht. Op deze manier heb ik gekeken waar het zwaartepunt van de opleidingen ligt, waar bij deze opleidingen aandacht aan wordt besteedt en of er een toevoeging kan worden geboden aan het reeds bestaande onderwijsaanbod. Dit heb ik gedaan door te inventariseren welke opleidingen er zijn, wat de inhoud van de opleidingen is en welke beroepsprofielen zij nastreven. Ook heb ik de opleidingen met CMV vergeleken.

Het tweede hoofdstuk gaat over het kunsteducatiebeleid van de overheid. Dit aangezien het beleid van de overheid veel invloed heeft op culturele instellingen. Ik geef een beschrijving van de ontwikkeling van het beleid vanaf de jaren zeventig. Dit helpt om inzicht te krijgen in de manier waarop de overheid wil dat culturele instellingen een bijdrage leveren aan kunsteducatie en de doelen die de overheid hiermee nastreeft. Om het beleid te onderzoeken heb ik een literatuurstudie gedaan. De koppeling met culturele instellingen heb ik gemaakt door interviews af te nemen bij medewerkers van culturele instellingen. Daarna heb ik gekeken op welke manier verdere scholing het beleid van de overheid kan versterken en hoe CMV op het beleid aansluit en of zij een meerwaarde kan bieden op dit gebied in eventuele verdere scholing.

Om te onderzoeken hoe culturele instellingen met kunsteducatie omgaan, welke visie zij hierop hebben, welke doelen zij hiermee nastreven en hoe zij kunsteducatief aanbod vormgeven heb ik interviews afgenomen bij werknemers van culturele instellingen die betrokken zijn bij

kunsteducatie. Hierbij heb ik ook gekeken welke opleiding zij hebben gevolgd en of zij tegen vraagstukken en problemen aanlopen in hun werkzaamheden. Daarna heb ik hen gevraagd wat zij aan verdere scholing zouden willen zien en belangrijk zouden vinden.

Hierna volgt een conclusie met het antwoord op de vraag *Is er behoefte aan verdere scholing bij medewerkers kunsteducatie bij culturele instellingen?* Deze vraag zal ik aan de hand van de analyses van de verschillende facetten beantwoorden.

Naar aanleiding van die conclusie heb ik onderzocht hoe verdere scholing in buitenschoolse kunsteducatie vorm zou kunnen worden gegeven en wat hier belangrijke kunsteducatieve theorieën en aandachtspunten bij zijn. Dit kan de Hogeschool helpen bij het krijgen van inzicht in de belangrijkste theorieën die culturele instellingen zouden kunnen helpen bij het ontwikkelen van buitenschoolse kunsteducatie. Ik heb gekeken naar welke theorieën er zoal zijn en of deze van toepassing zouden kunnen zijn op het gebied van buitenschoolse kunsteducatie als doel en als middel. Er is veel meer theorievorming op het gebied van binnenschoolse kunsteducatie dan op dat van buitenschoolse kunsteducatie. Een aantal theorieën op het gebied van binnenschoolse kunsteducatie zijn echter wel toepasbaar op buitenschoolse kunsteducatie, ik zal dan ook een aantal van deze theorieën behandelen.

Na onderzoek op al deze gebieden zal ik met een advies komen aan over belangrijke elementen voor de scholing in kunsteducatie.

Opleidingsniveau en opleidingen kunsteducatie

Om te onderzoeken of er behoefte is aan verdieping in buitenschoolse kunsteducatie is het van belang om het onderwijslandschap in kaart te brengen. Allereerst zal ik een korte omschrijving geven van de verschillende opleidingsniveaus. Daarna wordt ingegaan op de bestaande opleidingen in kunsteducatie.

Standaard Bachelor en Master eisen hbo en wo

Hieronder volgt een korte omschrijving van de algemene eisen aan de bachelors en masters op wo en hbo, om inzicht te krijgen in de verschillende onderwijsniveaus.

Nieuwe opleidingen in het hoger onderwijs worden getoetst door de Nederlands- Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO). Hierbij wordt vastgesteld of opleidingen voldoen aan de basiskwaliteit. De toetsing vindt plaats aan de hand van zes criteria: doelstellingen van de opleiding, programma, inzet van personeel, voorzieningen, interne kwaliteitszorg en condities voor continuïteit. Een accreditatie is een voorwaarde voor financiering van de studie door de overheid.³¹

De opleidingen aan het hbo zijn beroepsgericht, zij leiden op tot een beroep of beroepsgroep. Opleidingen aan de universiteit zijn wetenschappelijk van aard. Hier leert de student zelfstandig onderzoek te doen en wetenschappelijke vraagstukken op te lossen.³² Een hbo-bachelor duurt vier jaar en een wo-bachelor duurt drie jaar. Een masteropleiding kan op beide niveaus één of twee jaar duren. Een master is altijd een specialisatie die verder bouwt op de bachelor.

In een hbo- bachelor opleiding verkrijgen de studenten een gedegen theoretische basis en verwerven zij onderzoekend vermogen om bij te kunnen dragen aan de ontwikkeling van het beroep, hebben zij voldoende professioneel vakmanschap en ontwikkelen zij maatschappelijke oriëntatie en beroepsethiek.

In een hbo-master opleiding verdiepen studenten zich ten behoeve van de complexe beroepsuitvoering, versterken zij de inhoud van het beroep, leren zij multidisciplinair te werken, coördinatie en procesbesturing, dragen zij bij aan innovatie van het beroep en ontwikkelen zij hun beroepsethiek en maatschappelijke oriëntatie (op senior-niveau). Om dit te kunnen doen eisen veel masters werkervaring in het werkveld.³³ Met een hbo-master kunnen studenten zich verdiepen in hun vakgebied en toewerken naar een hogere functie in het werkveld. Onderzoek bij hbo-masters komt altijd voort uit een vraag uit de praktijk en is dus toegepast onderzoek. Hbo-masters zijn gericht op het maken van de vertaalslag van theoretische kennis naar de praktijk en visa versa.³⁴

Het verschil tussen een universitaire master en een hbo-master is dat een hbo- master beroepsgericht is en de student vaardigheden ontwikkelt die aansluiten op de beroepspraktijk. Een universitaire master leidt op tot het zelfstandig doen van wetenschappelijk onderzoek.³⁵

Opleidingen Kunsteducatie

Er bestaan verschillende opleidingen op het gebied van kunsteducatie. Ik heb in kaart gebracht hoe deze opleidingen zijn opgebouwd, waar de student toe in staat moet zijn na afronding van de opleiding en waar deze masters zijn gevestigd. Daarna heb ik deze vergeleken met elkaar en met de opbouw van de bachelor CMV. Dit om te kijken of er ruimte is voor verdere scholing en of dit zou kunnen plaats vinden rond CMV.

³¹ http://www.nvao.net/aanvraag_indienen, geraadpleegd op 25 juni 2013.

³² <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/vraag-en-antwoord/wat-zijn-de-bachelor-master-en-associate-degree-in-het-hoger-onderwijs.html>, geraadpleegd op 24 juni 2013.

³³ HBO-raad, Standaard masteropleidingen hogescholen, 2012, p 1, <http://www.vereniginghogescholen.nl/opleidingsprofielen>, geraadpleegd 24 juni 2013.

³⁴ Ibidem.

³⁵ <http://universitairmasters.nl/faq/verschil-hbo-en-universiteit/>, geraadpleegd op 23 juni 2013.

Er zijn een aantal HBO masters kunsteducatie, één universitaire bachelor opleiding met als richting kunsteducatie en twee universitaire masters kunsteducatie:

- HBO Master Kunsteducatie aan de Hogeschool van de Kunsten Utrecht
- HBO Master Kunsteducatie aan Codarts in samenwerking met de Hogeschool Rotterdam
- HBO Master Kunsteducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de kunsten
- HBO Master Kunsteducatie aan Artez te Zwolle
- HBO Master Kunsteducatie aan de Fontys Hogeschool te Tilburg in samenwerking met Hogeschool Zuyd (Maastricht)
- HBO Master Kunsteducatie aan de Hanzehogeschool in samenwerking met NHL Hogeschool te Groningen en Leeuwarden
- Universitaire Bachelor Kunst, cultuur en media met als richting kunsteducatie aan de Rijksuniversiteit Groningen
- Universitaire Master Kunst, cultuur en media met als richting kunsteducatie aan de Rijksuniversiteit Groningen
- Universitaire Master Kunstgeschiedenis: educatie en communicatie aan de Universiteit Utrecht

Een uitgebreide omschrijving per opleiding is te vinden in de bijlage.³⁶ Alle hbo-masters zijn tweejarige deeltijdstudies. De universitaire studies zijn voltijd opleidingen. De bachelor aan de RUG duurt drie jaar en de master één jaar. De master aan de UU is een één- of tweejarige opleiding, de student kan er voor kiezen om een tweede jaar te volgen waarin stage in het voortgezet onderwijs gelopen wordt en een lesbevoegdheid kan worden gehaald.

De hbo-opleidingen richten zich op studenten van docentopleidingen in één van de kunstdisciplines. Sommige masters bieden een uitzondering voor studenten van andere opleidingen die aan kunnen tonen aan de verdere ingangseisen te voldoen. Met de hbo-master opleidingen is geen lesbevoegdheid te behalen, aangezien het opleidingsprofiel ervan uit gaat dat studenten in hun bachelor fase een lesbevoegdheid hebben behaald. Wel moet het, vanuit het opleidingsprofiel hbo Master kunsteducatie mogelijk zijn een volledige lesbevoegdheid te verkrijgen.³⁷

Volgens het opleidingsprofiel moeten de masters opleiden tot functies binnen en buiten het onderwijs, zij leiden op tot kunstdocent of kunsteducatief ontwerper. Een master in kunsteducatie moet onderwijs in een kunstvak kunnen verzorgen of superviseren binnen verschillende sectoren en fasen van het onderwijs of in buitenschoolse kunsteducatie of amateurkunst.³⁸ Uit het onderzoek naar de opleidingen blijkt dat zij zich inderdaad richten op binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatie, maar zij leggen allen de nadruk op binnenschoolse kunsteducatie. Veel praktijkprojecten en stages zijn gericht op het onderwijs en het hoofddoel van de opleidingen is het opleiden tot docent. Het deel van de opleidingen dat zich richt op buitenschoolse kunsteducatie is met name gefocust op kunsteducatie bij culturele centra voor amateurkunst. Een uitzondering hierop is de opleiding van Codarts die een specialisatie in community arts biedt. Met deze specialisatie worden kunstenaars opgeleid om community art projecten te kunnen uitvoeren.

Competenties die een student volgens de opleidingen moet ontwikkelen zijn: theoretische bekwaamheden voor het docentschap, het verwerven van kennis in kunsttheorie en bekwaamheden om nieuwe didactiek in het kunstonderwijs te ontwikkelen. De belangrijkste competenties die in een masteropleiding, volgens het opleidingsprofiel, aan bod moeten komen zijn het artistieke-, het onderzoeks-, het kunst pedagogisch-, het managements- en organisatiedomein. Alle onderzochte kunsteducatie masteropleidingen bieden dan ook vakken als didactiek, pedagogiek en kunst aan. Bij alle opleidingen is er aandacht voor het ontwikkelen van projecten, management, beleid en

---

³⁶ Zie bijlage 2.

³⁷ Netwerk KVDO, Opleidingsprofiel HBO Master kunsteducatie, maart 2004, [http://www.hbo-raad.nl/images/stories/competencies/master_kunsteducatie.pdf](http://www.hbo-raad.nl/images/stories/competenties/master_kunsteducatie.pdf), geraadpleegd op 17 december 2012.

³⁸ Ibidem.

onderzoek. Een aantal opleidingen, zoals de HKU en AHK, werkt aan de hand van thema's zoals multi- en interculturaliteit, duurzaamheid, nieuwe geletterdheid en grootstedelijke context.

De opleidingen verdiepen in het eerste jaar de kennis van de student op het gebied van de kunsten, waarna het tweede jaar gericht is op projecten in het werkveld. Aangezien het om masteropleidingen gaat, zijn ook de hbo-opleidingen gericht op onderzoek doen, met name de opleiding aan de Fontys Hogeschool heeft de studie opgebouwd rondom onderzoek. De hbo-opleidingen bieden de studenten de kans om zich te verdiepen in hun specialisatie (dans, beeldende kunst, theater, nieuwe media etc.), maar de meeste opleidingen, vooral HKU en Artez, hechten veel belang aan interdisciplinariteit, om projecten op alle kunstgebieden te kunnen ontwikkelen. De meeste hbo-opleidingen hechten veel waarde aan de persoonlijke ontwikkeling van de student, en laten hen voor een deel zelf het lesprogramma samenstellen. Daarnaast vinden alle hbo-opleidingen de wisselwerking en aansluiting bij de actualiteit en trends in het werkveld van groot belang. Om dit te doen worden er veelal professionals uit het werkveld ingezet, moet er bij sommige opleidingen stage worden gelopen en worden er projecten in het werkveld uitgevoerd.

De universitaire opleidingen hebben een wetenschappelijk en onderzoekend karakter. Hier wordt niet in praktische zin gewerkt met kunsteducatie, maar leren studenten hier onderzoek naar doen. De opleidingen aan de RUG richten zich op buitenschoolse kunsteducatie, maar op onderzoeksgebied, omdat het een universitaire studie betreft gaan de studenten niet in de praktijk met de stof aan de slag maar onderzoeken zij theorie en praktijk. Aan de Universiteit Utrecht wordt het eerste jaar met name aandacht besteed aan kunstgeschiedenis en onderzoek naar kunsteducatie. Het tweede jaar van de master aan de Universiteit Utrecht richt zich volledig op binnenschoolse kunsteducatie, hier is wel een lesbevoegdheid mee te behalen.

Concluderend is te stellen dat er veel scholing is op het gebied van kunsteducatie, maar dat de kunsteducatie opleidingen zich vooral richten op binnenschoolse kunsteducatie en minder op buitenschoolse kunsteducatie en daarin met name intrinsieke kunsteducatie. De meeste masters op het gebied van kunsteducatie richten zich op kunstvakdocenten en niet specifiek op medewerkers bij culturele instellingen. Verschil tussen deze twee is dat kunstvakdocenten zelf onderwijzen en medewerkers kunsteducatie vaak ontwikkelend, organisatorisch en coördinerend werk verrichten. De bestaande masters zijn, op hbo-niveau, in deeltijdvorm. Hiermee richten zij zich op studenten die al werken in het veld. Ik denk dat dit van groot belang is aangezien mensen in het werkveld vaak echt gaan zien wat er nodig is en wat ze willen leren. Door de voeling met de praktijk is er een goede mogelijkheid om de kunsteducatie te verbeteren en te verdiepen. Studenten kunnen in de praktijk direct aan de slag met de handvatten en verdieping die zij in de studie krijgen.

Een aantal masters steekt in op de specifieke leervraag van een student, dit is een mooie werkvorm. Ik vind dat deze manier van werken een grote meerwaarde heeft, door de persoonlijke benadering kan de student heel gericht aan de eigen ontwikkelingen en vragen werken. Dit kan op deze manier ook aansluiten bij problemen die de student tegenkomt in het werkveld.

Om te inventariseren wat er precies nodig is, is het noodzakelijk te onderzoeken wat de behoefte en vragen in het werkveld en wensen van de overheid zijn. Het ligt aan wat nodig blijkt te zijn, om te kijken wat voor soort scholing hierbij kan ondersteunen.

Een verschil in vergelijking met de andere opleidingen kunsteducatie is dat CMV zich enkel richt op buitenschoolse kunsteducatie. CMV neemt vaak een sociaal-maatschappelijk doel als uitgangspunt en gebruikt kunsteducatie als middel om dit te behalen, andere opleidingen gaan meer uit van de intrinsieke waarden van kunst en nemen dit ook als startpunt. De studie CMV kijkt zowel vanuit het individu en de maatschappij als vanuit de kunsten naar kunsteducatie. De opleiding Codarts met de specialisatie community art heeft wel een sociale insteek. Zij leidt kunstenaars op tot community artists, kunstenaars die kunst maken met, voor en door mensen die niet of nauwelijks worden bereikt door het reguliere kunstaanbod. Hier zit dus wel een maatschappelijke lading aan, maar ook hier wordt vanuit de kunst gedacht: het maken van kunst met mensen, en niet vanuit een sociaal probleem. Tevens is er nog een ander verschil met de benadering van CMV, bij Codarts gaat

het om het opleiden van kunstenaars die een project doen in de maatschappij en niet om het opleiden van educatief medewerkers, zoals bij CMV.

Scholing specifiek gericht op buitenschoolse kunsteducatie en gericht op educatief medewerkers bij culturele instellingen is bij de bestaande opleidingen niet veel aanwezig. Er zou verdere scholing hier voor ontwikkeld kunnen worden.

Overheid, beleid op het gebied van kunsteducatie vanaf 1970

Om inzicht te krijgen in wat de overheid precies beoogt met kunsteducatie en welke invloed dit heeft op culturele instellingen is onderzocht hoe het beleid zich vanaf de jaren zeventig op het gebied van kunsteducatie heeft ontwikkeld. Dit is van belang voor het onderzoek om te kijken of verdere scholing in buitenschoolse kunsteducatie een meerwaarde heeft ter uitvoering van het beleid en aan kan sluiten bij de doelen die de overheid door middel van kunsteducatie nastreeft. Ook helpt dit deel van het onderzoek inzicht te verkrijgen in de manier waarop de overheid wil dat culturele instellingen een bijdrage leveren aan kunsteducatie. Na de beschrijving van het beleid is onderzocht of culturele instellingen voldoen aan de wensen van de overheid, of zij aansluiten bij de doelen die de overheid stelt en hoe zij worden beïnvloed door de overheid.

Ontwikkelingen in het beleid op het gebied van kunsteducatie

Kunsteducatie heeft in verschillende perioden een prominente rol gespeeld in het beleid van de overheid. De overheid kende, door de jaren heen, in verschillende mate maatschappelijke relevantie toe aan kunst.³⁹ Kunsteducatie heeft al vanaf de jaren zeventig een plaats in het beleid. In de jaren zeventig stond de maakbaarheid van de samenleving centraal. Hiervoor werden vooral onderwijs en educatie ingezet. Minister P.J. Engels van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (1971-1973) schreef in zijn nota (Kunstbeleid, 1972) dat kunsteducatie onderdeel was van het welzijnsbeleid.⁴⁰ Het was de eerste keer dat men vanuit de overheid kunst als middel inzette, niet over kunst leren maar door kunst leren. Kunsteducatie werd ingezet ten behoeve van persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Door ontplooiing van personen zou ook de samenleving beter worden. De mens moest zijn hele leven kunnen leren, zijn educatieve, sociale en culturele behoefte kunnen bevredigen en zijn vrijheid en creativiteit moesten worden vergroot om zo zijn persoonlijkheid te ontwikkelen en daarmee de gemeenschap.⁴¹ Door deze doelen na te streven zou de zelfredzaamheid van mensen en hun deelname aan de samenleving worden gestimuleerd, men kreeg hierdoor mogelijkheden om hun positie te verbeteren.⁴² Er kwam vanuit de kunstwereld echter veel protest tegen dit beleid. Kunstenaars en culturele instellingen zetten zich af tegen kunsteducatie omdat dit de kunst zelf minder belangrijk maakte. Die negatieve houding ten opzichte van kunsteducatie zorgde in de jaren tachtig en negentig voor forse bezuinigingen op dit gebied.⁴³ In deze tijd bestond kunsteducatie uit kunstzinnige vorming en het richtte zich niet meer op sociale doelen. Kunsteducatie werd ingezet ten behoeve van het stimuleren en ontwikkelen van de kwaliteit van de kunstbeoefening en participatie.⁴⁴ De subsidiëring van kunsteducatieprojecten verliep via de lokale overheid.

In de jaren negentig kreeg het beleid op het gebied van kunsteducatie een nieuwe impuls. Dit kwam mede door het samenvoegen van de ministeries voor onderwijs en cultuur in 1994.⁴⁵ Vóór die tijd richtte het ministerie van Onderwijs zich op kunsteducatie en was het vergroten van cultuurparticipatie de taak van amateurkunst onder het ministerie van Cultuur (CMR).⁴⁶ Door het samenvoegen van de ministeries kon er op deze gebieden een eenduidig beleid worden gevormd. Deze samenwerking leidde in 1996 tot het project '*Cultuur en School*' (dit liep tot eind 2012).

---

³⁹ D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in Cultuur + Educatie 6, Utrecht 2003, p 24.

⁴⁰ Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappij Werk, *Kunstbeleid*, Den Haag 1972, p 20.

⁴¹ Q. van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra, cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen*, Den Haag 2012, pp 170-171.

⁴² Idem, p 172.

⁴³ D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in Cultuur + Educatie 6, Utrecht 2003, p 23.

⁴⁴ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Cultuurbeleid in Nederland*, oktober 2002, p 209.

⁴⁵ <http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/overheid/rijk.html>, geraadpleegd op 4 juni 2012.

⁴⁶ http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/kkdrempel.pdf, geraadpleegd op 27 juni 2012.

Hiermee wilde de overheid cultuureducatie in het onderwijs verankeren en een impuls geven.⁴⁷ De focus van dit project lag vooral bij onderwijs omdat ieder kind en iedere jongere hier aan deelneemt. Na de ontzuiling zijn scholen de enige manier om alle kinderen te bereiken, dit is dan ook de reden dat het kunsteducatie beleid zich voornamelijk richtte op onderwijs.⁴⁸ Culturele instellingen werden bij dit project betrokken om via het onderwijs kinderen te bereiken en zo hun kennis over te brengen. De uitvoering van dit project gebeurde voornamelijk door lokale en provinciale overheden. De landelijke overheid stimuleerde vooral de vraag naar cultureel aanbod van scholen en voerde de cultuurvouchers (de latere cultuurkaart) in.⁴⁹ Centraal in het programma '*Cultuur en School*' stonden vier doelstellingen. Ten eerste het ontwikkelen van culturele competenties en basiskennis, stimuleren van participatie, bevorderen van burgerschap en sociale cohesie. Ten tweede het inbrengen van culturele activiteiten en de vorming van een leerlijn in het onderwijs. Ten derde het verbeteren van het schoolklimaat en het bevorderen van een actief cultuurbeleid op scholen. Ten slotte het bevorderen van cultuureducatie bij culturele instellingen en de samenwerking tussen deze instellingen en scholen.⁵⁰ Met deze doelstellingen werden zowel doelen in de kunst als door middel van kunst nagestreefd. Hiermee kwamen ook sociale doelen weer terug in het kunsteducatiebeleid van de overheid. Dit programma had veel invloed op culturele instellingen, hierdoor ontwikkelde ongeveer zeventig procent in 1998 en 1999 kunsteducatieprogramma's. Daarnaast gingen langzaam maar zeker steeds meer culturele instellingen publieksgericht werken en nauwer samenwerken met scholen. Uit de subsidieaanvragen in de beleidsperiode tussen 2001 en 2004 bleek dat culturele instellingen concrete plannen hadden ontwikkeld op het gebied van educatie. Dit komt mede door het gevoerde beleid; het beleid verlangde namelijk van culturele instellingen dat zij samenwerkten met scholen en kennis overdroegen aan kinderen en jongeren.⁵¹ Dat het beleid ook effect heeft gehad op de participatie is te zien aan de deelnamecijfers van kinderen en jongeren, deze stegen flink tussen 1999 en 2003.⁵²

In het beleid van staatssecretaris Rick van der Ploeg (1998-2002) lag sterk de nadruk op kunsteducatie. Hiermee wilde hij sociale en kunstzinnige doelen bereiken zoals confrontatie en diversiteit. Confrontatie tussen publiek en aanbod en tussen verschillende culturen. Het beleid stimuleerde deelname van culturele minderheden door middel van kunstuitingen en kunsteducatie.⁵³ Met dit beleid vroeg Van der Ploeg aandacht voor jongeren en allochtonen aangezien deze groepen niet of weinig in aanraking komen met kunst. Door dit beleid ontwikkelden culturele instellingen nog meer activiteiten gericht op jongeren en scholieren.⁵⁴ In 1999 werden de vakken CKV 1,2, en 3 geïntroduceerd in het voortgezet onderwijs. Deze vakken zijn gestoeld op respectievelijk reflectief, receptief en actieve kunsteducatie. In 2001 werd het '*Actieplan Cultuurbereik*' opgezet op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau. Dit plan had als doel om zoveel mogelijk mensen te betrekken bij kunst en cultuur. Het moest de programmering van culturele accommodaties versterken, aandacht geven aan culturele diversiteit, investeren in de jeugd, beter zichtbaar maken van het cultureel vermogen en culturele planologie op de kaart zetten. Daarnaast zette het plan in op een kwaliteitsimpuls en een impuls voor het publieksbereik. Hiermee werd een beroep gedaan op cultureel ondernemerschap en werd er een open, actieve, publieksgerichte houding van kunstenaars en instellingen verlangd. Het beleid van Van der Ploeg lag sterk onder vuur, aangezien het veel geld

---

⁴⁷ T. Bevers, *Kanttekeningen bij de monitoronderzoeken cultuureducatie 2005-2009*, in *Jaarboek Actieve Cultuureducatie*, Utrecht 2010, p 113.

⁴⁸ Q. van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra, cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen*, Den Haag 2012, p 344.

⁴⁹ T. Bevers, *Kanttekeningen bij de monitoronderzoeken cultuureducatie 2005-2009*, in *Jaarboek Actieve Cultuureducatie*, Utrecht 2010, p 117.

⁵⁰ Idem, p 114.

⁵¹ R. van der Ploeg, *Cultuur als confrontatie, cultuurnota 2001-2004*, Den Haag 1999, p 42.

⁵² Idem, p 8.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Cultuurnetwerk Nederland, *Zicht op... Sociale cohesie en cultuureducatie*, Utrecht 2004, p 10.

kostte en aandacht schonk aan het bereiken van doelgroepen en welzijn en niet aan de kunsten zelf. De kwaliteit van kunst zou worden ingeruild voor de smaak van de massa.⁵⁵

De nadruk van de overheid ligt sinds de hereniging van de ministeries van Onderwijs en Cultuur voornamelijk op binnenschoolse kunsteducatie of kunsteducatiebezoeken met school. Toch pleit de Raad voor Cultuur al in 2003 voor een grote rol voor amateurkunsten en buitenschoolse kunsteducatie, aangezien hierin kan worden gegaan op de specifieke wensen en behoeften van de deelnemers. Onderwijs kan heel goed een kennismaking met kunst bieden, daarna kan buitenschoolse kunsteducatie zorgen voor verdieping en specialisatie.⁵⁶ Door de focus van de overheden op binnenschoolse kunsteducatie staan ook centra voor de kunsten al lange tijd onder druk. Er wordt door gemeenten en provincies makkelijk bezuinigd op buitenschoolse kunsteducatie.

In 2006 riep de Onderwijsraad, naar aanleiding van resultaten van het project '*Cultuur en School*', op tot meer overleg tussen culturele instellingen en scholen. De samenwerking tussen de twee partijen is namelijk van groot belang om kwalitatief goede en passende kunsteducatie programma's te ontwikkelen. Samenwerking was al eerder een belangrijk onderwerp in '*Cultuur en School*' maar nog altijd een zwak punt. Kunsteducatie werd destijds nog altijd niet gezien als kerntaak van culturele instellingen en door bezuinigingen werd de ontwikkeling van kunsteducatie belemmerd. Daarnaast bestond er geen opleiding tot educatief medewerker, terwijl er bij culturele instellingen te weinig kennis van onderwijs en onderwijsmethoden was.⁵⁷ Om dit te kunnen oplossen kwam de Onderwijsraad in 2006 met een advies. Zo moesten culturele instellingen educatie als een kerntaak gaan beschouwen en hiervoor een eigen visie ontwikkelen. Ook moesten zij onderwijs zien als een volwaardige partner, bekend zijn met onderwijsvisies, leerstijlen en lesmethoden en hun aanbod afstemmen op de klant. Verder zouden culturele instellingen in hun educatieve programma's een combinatie van doen, beleven en presenteren aan bod moeten laten komen. Ook werd hen gevraagd om scholen met kunst en kunsteducatie te ondersteunen.⁵⁸ Van culturele instellingen werd dus meer en meer kunsteducatie en samenwerking met scholen gevraagd.

Het beleid vanaf de jaren negentig tot en met 2008 vertoonde dezelfde sociale ambities als het beleid uit de jaren zeventig, maar was realistischer van aard en had een pragmatischer insteek.⁵⁹ In 2007 benoemde de Raad voor Cultuur nogmaals het belang van culturele bagage om volwaardig aan de samenleving deel te kunnen nemen.⁶⁰ Het marktdenken dat in de jaren tachtig opkwam is in de loop van de tijd alleen maar sterker geworden. Daarnaast is de zelfontwikkeling van de mens als doel van kunsteducatie nooit weggeweest.⁶¹ Door de scheiding van cultuurbeleid en welzijnsbeleid zijn welzijn en de kunsten elkaar echter vrijwel uit het oog verloren. Een instrument om de sociale samenhang wel te bevorderen is de combinatiefunctionaris. Deze impuls, van de ministeries OCW en VWS (2007), realiseerde functies die verschillende sectoren met elkaar verbinden, zoals onderwijs en een culturele instelling. Op het gebied van cultuur moesten deze functies bijdragen aan een uitbreiding van brede scholen met een cultuuraanbod, moesten zij bevorderen dat de jeugd tot 18 jaar vertrouwd raakt met één of meer kunstvormen en jongeren stimuleren tot actieve kunstbeoefening.

Tussen 2009 en 2012 werd aan kunsteducatie nog steeds veel waarde gehecht. Niet alleen wordt kunsteducatie ingezet om kennis te vergaren van de kunsten, maar ook wordt het gebruikt om

---

⁵⁵ http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/ZichtopCulturelediversiteit.pdf, geraadpleegd op 27 juni 2012.

⁵⁶ Q. van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra, cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen*, Den Haag 2012, p 324.

⁵⁷ Onderwijsraad, *Onderwijs in Cultuur, Advies*, Den Haag 2006, pp 37-38.

⁵⁸ Idem, pp 50-51.

⁵⁹ D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in *Cultuur + Educatie* 6, Utrecht 2003, p 23.

⁶⁰ Q. van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra, cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen*, Den Haag 2012, p 324.

⁶¹ D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in *Cultuur + Educatie* 6, Utrecht 2003, p 23.

sociale cohesie te bevorderen en zelfbewustzijn te creëren.⁶² De cultuurvouchers werden omgezet in een cultuurkaart en de Raad voor Cultuur riep op tot innovatie bij musea. Er werd groot belang toegedicht aan vernieuwing en experiment om verbetering te krijgen op het gebied van educatie en presentatie.⁶³ Kunsteducatie moest nog beter in het onderwijs verankerd worden, hiervoor kreeg 'Cultuur en School' een nieuwe impuls. De nadruk van kunst- en cultuureducatie lag in deze periode op cultuurparticipatie en talentontwikkeling.⁶⁴ De gedachte hierachter is dat door de cultuurparticipatie te vergroten er een brede culturele basis neer werd gelegd die als voorwaarde van de ontplooiing voor talent dient.⁶⁵ Daarnaast vond minister Plasterk (2007 -2010) dat mensen "het verdienen om cultureel burger te zijn".⁶⁶ Dit biedt hen namelijk de mogelijkheid om zich te verdiepen in hun verleden en een kunstdiscipline.

Het kabinet Rutte (2010-2012) heeft flink bezuinigd op kunst en cultuur en daarmee ook op kunsteducatie. Staatssecretaris Zijlstra van Cultuur (2010-2012) wilde meer verantwoordelijkheid bij de culturele instellingen leggen, hen stimuleren om zelfredzaam te zijn en de culturele sector door innovatie te laten bijdragen aan de economie. Er werd besloten om vanaf het schooljaar 2012-2013 niet verder te gaan met de cultuurkaart; in ieder geval niet gesubsidieerd door de overheid (inmiddels weer teruggedraaid).⁶⁷ In navolging van deze kabinetsbezuinigingen zijn er ook veel provincies en gemeenten die vanaf 2013 bezuinigen op kunst en kunsteducatie. Zijlstra wilde kunsteducatie beter verankeren in het onderwijs en bij culturele instellingen.⁶⁸ Hiervoor heeft hij het programma 'Cultuureducatie met kwaliteit' gelanceerd, waarmee hij wil investeren in kwaliteit. Jaarlijks werd 10 miljoen euro voor dit programma beschikbaar gesteld. Hiermee wilde Zijlstra scholen beter ondersteunen met het invullen van de kerndoelen en versterken van het cultuuronderwijs. De nadruk ligt in dit programma, anders dan in andere beleidstermijnen, op het primair onderwijs.⁶⁹ Kunsteducatie wordt voornamelijk ingezet ten behoeve van persoonlijke ontwikkeling en voor de creativiteit van de samenleving. Het doel is om hiermee vooral de onderzoekende houding van het individu te ontwikkelen. Op deze manier wordt er door middel van kunst en kunsteducatie gewerkt aan een kennissamenleving.⁷⁰ Andere redenen voor de steun van de overheid aan kunsteducatie is dat het kinderen en jongeren in aanraking brengt met de rijkdom van cultuur en het hun historisch bewustzijn vergroot.⁷¹ Voor culturele instellingen werd ingesteld dat het voeren van een beleid dat educatie en participatie van de jeugd bevordert één van de algemene beoordelingscriteria voor subsidie is.⁷² Een instelling die in aanmerking wil komen voor subsidie moet in ieder geval toegankelijk zijn voor kinderen en jongeren en er wordt nadrukkelijk samenwerking verwacht met het onderwijs.⁷³ Verder moet de instelling antwoord geven op een aantal vragen:

- Wat is de visie ten aanzien van educatie? Is deze opgesteld na een verkenning van haar omgeving en het betrokken onderwijs?
- Welke ambities heeft de instelling met betrekking tot de aard, het aantal en het bereik van de activiteiten? Hoeveel kinderen in schoolverband bezoeken de instelling of nemen deel aan haar activiteiten? In hoeverre zijn de voornemens voor de periode 2013 – 2016 gerelateerd aan de behaalde resultaten in de periode 2009-2012?

---

⁶² R. Plasterk, *Kunst van leven, hoofdlijnen cultuurbeleid 2009-2012*, <http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Kunst%20van%20Leven.pdf> , geraadpleegd op 4 juni 2012.

⁶³ Onderwijsraad, *Onderwijs in Cultuur, Advies*, Den Haag 2006, pp 50-51.

⁶⁴ R. Plasterk, *Kunst van leven, hoofdlijnen cultuurbeleid 2009-2012*, <http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Kunst%20van%20Leven.pdf>, geraadpleegd op 4 juni 2012.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ <http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Kunst%20van%20Leven.pdf>, geraadpleegd op 27 juni 2012.

⁶⁷ <http://www.rijksoverheid.nl/regering/het-kabinet/regeerakkoord/onderwijs>, geraadpleegd op 4 juni 2012.

⁶⁸ <http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/legitimering/bezuinigingen.html>, geraadpleegd op 4 juni 2012.

⁶⁹ H. Zijlstra, *Meer dan kwaliteit, een nieuwe visie op het cultuurbeleid*, Den Haag 2011, p 8.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ H. Zijlstra, *Meer dan kwaliteit, een nieuwe visie op het cultuurbeleid*, Den Haag 2011, p 7.

⁷² H. Zijlstra, *Subsidieregeling 2013 – 2016*, Den Haag 2011, p 3.

⁷³ Idem, p 14.

- Op welke wijze gaat de instelling met het onderwijs samenwerken?
- Welke personele en financiële inzet pleegt de instelling op het gebied van educatie?
- Op welke wijze evalueert de instelling haar activiteiten op het gebied van educatie?⁷⁴

Tevens stuurde de subsidieregeling aan op één ondersteunende instelling op het gebied van amateurkunst en cultuureducatie. Deze instelling moet onder andere de educatiefunctie binnen de culturele sector helpen te professionaliseren. Hiermee moeten zij culturele instellingen helpen om hun educatieve functie beter vorm te geven.⁷⁵ Zijlstra constateerde namelijk op basis van gesprekken met scholen, culturele instellingen en overheden dat het lastig is om de praktijk van cultuureducatie inhoudelijk te waarderen en dat het daardoor moeilijk is om de kwaliteit die geboden wordt te beoordelen of aan te tonen. Daarnaast hebben culturele instellingen weinig inhoudelijke handvatten wanneer zij samenwerken met het onderwijs.⁷⁶ Ook benoemde Zijlstra dat veel initiatieven los van elkaar bestaan en vaak draaien om kennismaking met kunst. Scholen en culturele instellingen werken veelal op incidentele basis samen. Hierdoor zijn volgens Zijlstra grote verschillen in werkwijze en aanpak ontstaan. Dit is een probleem, aangezien er niet of niet genoeg van elkaars ervaringen wordt geleerd en er te weinig aandacht is voor inhoudelijke samenhang.⁷⁷ Door een overkoepelende instelling zou het waarborgen van een doorlopende leerlijn en een betere samenwerking makkelijker worden.⁷⁸

Eind 2012 werd Jet Bussemaker minister voor OC en W in het kabinet Rutte II. Bussemaker hecht een grotere sociale rol aan kunsteducatie. In haar visiestuk 'cultuur beweegt' schrijft zij: *"Cultuur levert een grote bijdrage aan onze samenleving. Cultuur verbindt, vergroot je blikveld en draagt bij aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Door goed cultuuronderwijs ontwikkelen kinderen een creatieve en onderzoekende houding. Creativiteit en innovatie zijn belangrijke voorwaarden voor verdere groei van onze kennissamenleving."*⁷⁹ Cultuurfondsen krijgen van het ministerie de opdracht om een programma te ontwikkelen om de verbindingen van de kunst disciplines met andere maatschappelijke domeinen te versterken. Hiermee is de sociale functie van kunsteducatie en buitenschoolse kunsteducatie weer meer terug in het beleid van de overheid. Ook wil Bussemaker het vak CKV behouden en trekt ze weer geld uit voor de cultuurkaart die ze de komende tien jaar in ieder geval wil laten bestaan.⁸⁰

Het beleid op het gebied van kunsteducatie is nogal aan veranderingen onderhevig geweest. In de jaren zeventig werd er voornamelijk beleid gevoerd vanuit de gedachte van 'de maakbare samenleving'. Door veel kritiek uit de kunstwereld nam de overheid in de jaren hierna afstand van de ingeslagen weg en bestond kunsteducatie voornamelijk uit kunstzinnige vorming. Sinds midden jaren negentig werd kunsteducatie weer aan allerlei sociale doelen gekoppeld. Ook werd de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen veel belang toegedicht; via de scholen kunnen namelijk alle kinderen en jongeren bereikt worden en krijgt iedereen de mogelijkheid om kennis te maken met cultuur. Daardoor is echter de samenwerking tussen kunst en welzijn bijna helemaal verdwenen. In het beleid is er ook aandacht voor buitenschoolse kunsteducatie, zo is kunsteducatie een criterium geworden voor culturele instellingen om subsidie te kunnen ontvangen. De overheid hecht vooral belang aan de samenwerking tussen binnen- en buitenschoolse kunsteducatie. De doelen die zij nastreeft zijn doelen op alle gebieden van kunsteducatie. Het zwaartepunt ligt alleen per beleidsperiode anders. In de jaren zeventig lag deze heel sterk bij maatschappelijke

⁷⁴ H. Zijlstra, *Subsidieregeling 2013 – 2016*, Den Haag 2011, p 14.

⁷⁵ Idem, p 28.

⁷⁶ H. Zijlstra, *Cultuureducatie met kwaliteit*, Den Haag 2011, p 2.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ H. Zijlstra, *Meer dan kwaliteit, een nieuwe visie op het cultuurbeleid*, Den Haag 2011, p8.

⁷⁹ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/06/11/cultuur-beweegt-de-betekenis-van-cultuur-in-een-veranderende-samenleving.html>, geraadpleegd op 18 juni 2013.

⁸⁰ <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/06/11/5-miljoen-per-jaar-voor-de-cultuurkaart.html>, geraadpleegd op 18 juni 2013.

doelen, in de jaren tachtig bij persoonlijke ontwikkeling en dan vooral in de kunsten, in de jaren negentig richtte de overheid zich heel sterk op cultuurparticipatie en daarna op maatschappelijke doelen. Daarna bleef cultuurparticipatie de belangrijkste categorie en verdwenen maatschappelijke doelen iets meer naar de achtergrond en kwam persoonlijke ontwikkeling weer meer naar voren. Vooral in het beleid van Zijlstra (staatssecretaris voor cultuur 2009-2012) was persoonlijke ontwikkeling de belangrijkste categorie. In zijn periode werd kunsteducatie voornamelijk ingezet voor verrijking, talentontwikkeling en het ontwikkelen van creatieve vaardigheden. Door de komst van minister Bussemaker (2012-heden) verschuift de focus weer meer naar maatschappelijke doelen, zij acht het belang van kunsteducatie voor maatschappelijke en sociale doelen heel hoog.

Voor CMV is dit een gunstige inhoudelijke ontwikkeling aangezien maatschappelijke en sociale doelen door middel van kunsteducatie één van de uitgangspunten is van de opleiding. Bovendien constateerde de Onderwijsraad in 2006 dat er geen opleiding tot educatief medewerker bij culturele instellingen was, terwijl het kennisniveau bij culturele instellingen van onderwijs en onderwijsmethoden erg laag was. Met alle opleidingen die er nu zijn worden studenten onderwezen in onderwijsmethoden, echter hebben de opleidingen niet als hoofddoel om op te leiden tot functies in buitenschoolse kunsteducatie (naast de amateurkunst) maar tot functies in het onderwijs. Als je kijkt naar de doelen van de overheid en dit vergelijkt met de kunsteducatie opleidingen die er zijn, zie je dat niet alle doelen en functies terugkomen in deze studies. Het sociale en maatschappelijke aspect van de overheid op het gebied van kunsteducatie komt slechts terug in de opleiding Community Arts van Codarts.

Het zwaartepunt bij de opleidingen ligt op binnenschoolse kunsteducatie. Kennis van binnenschoolse kunsteducatie is van groot belang, ook bij culturele instellingen, zodat zij weten hoe zij om moeten gaan met scholen en onderwijs, maar dit dient een andere insteek te hebben omdat zij niet opgeleid moeten worden tot docent, maar tot kunsteducatief ontwerper.

Er is dus een differentiatie tussen het beleid van de overheid en de opleidingen die er geboden worden. Om de doelen van de overheid na te kunnen streven is er aandacht en scholing nodig op het gebied van samenwerking tussen binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatie en op het gebied van het bereiken van sociale en maatschappelijke doelen door middel van kunsteducatie. Hier scholing en verdieping bij kunnen helpen.

De overheid verwacht een meer sociale en maatschappelijke functie van de culturele instelling, maar hier zijn de instellingen (nog) niet op ingericht. Ik denk dat er een belangrijke taak ligt voor een scholing en verdieping om aan de sociale en maatschappelijke doelen te kunnen werken die de overheid beoogt.

CMV zou op het beleid van de overheid in kunnen spelen doordat zij vanuit een andere insteek werkt en zich richt op buitenschoolse kunsteducatie, medewerkers van culturele instellingen en community arts.

Invloed van het beleid op culturele instellingen

Voor culturele instellingen geldt dat het beleid van de overheid veel invloed heeft gehad op de ontwikkeling van kunsteducatie projecten. Veel culturele instellingen ontvangen subsidie, hierdoor krijgen instellingen te maken met eisen die hieraan gesteld worden.

Aansluiten op beleid door culturele instellingen

De nadruk die de overheid legt op het aanbieden van kunsteducatie heeft ervoor gezorgd dat culturele instellingen hier intensiever mee om zijn gegaan. Bij veel instellingen waaronder De Utrechtse Spelen (DUS) was kunsteducatie al langer aanwezig, maar door het beleid van de overheid is de organisatie zich hier nog meer op gaan focussen.⁸¹ Veel culturele instellingen maken de ambitie en het beleid van de overheid tot doel. Een voorbeeld is de omgang van het UCK met het beleid 'Cultuur als Spiegel'. Hierin stonden kennismaking, verleiding en verdieping centraal. Deze

---

⁸¹ Interview met Annick Mackaaij, De Utrechtse Spelen, 22 mei 2012.

onderwerpen bracht het UCK vervolgens terug in haar programma's. Bij de educatieprojecten van bijna alle instellingen zijn doelen van de overheid, zoals zelfontplooiing en ontwikkeling, terug te vinden.^{82,83}

Hierna volgt een aantal voorbeelden van de mogelijke manieren waarop culturele instellingen inspringen op het beleid van de overheid. Minister Plasterk wilde er voor zorgen dat elke jongere tot 18 jaar actief of passief vertrouwd raakt met één of meer kunstvormen. In het kader daarvan schenkt het Utrechts Centrum voor de Kunsten (UCK) extra aandacht aan vmbo-scholen waar jongeren les krijgen die minder vanuit huis gestimuleerd worden om deel te nemen aan kunst en cultuur.⁸⁴ Ook sociale cohesie door kunsteducatie is lang een belangrijk doel geweest voor de overheid. Bij het Stedelijk Museum Amsterdam is sociale cohesie dan ook opgenomen in de visie van de afdeling educatie en organiseren zij projecten waarin dit verweven zit.⁸⁵

De overheid hecht tevens veel waarde aan het overbrengen van advies en kennis op het gebied van kunsteducatie. Het UCK herkent deze behoefte en is bezig met het inzichtelijk maken van deze doelen voor scholen. Tevens probeert zij deze doelen te implementeren in de leerlijnen en competenties van het onderwijs, zodat deze goed op elkaar aansluiten.⁸⁶ Kunst Centraal acht het van belang dat de lokale overheden op de hoogte zijn van de activiteiten van de organisatie. Zij willen door presentaties en gesprekken het belang van kunsteducatie en de programma's aantonen.⁸⁷ Kunst Centraal verzorgt ook projecten in opdracht van gemeenten, bijvoorbeeld projecten die ten doel hebben de culturele infrastructuur te verbeteren.⁸⁸

Voor Basis Actuele Kunst (BAK) is het moeilijk om de doelen van de overheid na te streven omdat de kunst en tentoonstellingen bij BAK een hoog intellectueel niveau hebben. Toch probeert zij dit wel en heeft de instelling als insteek inhoudelijk leren, leren kijken en onderzoeksvragen formuleren. Zelfontwikkeling komt hierbij sterk aan bod. Talentontwikkeling komt niet aan bod bij deze instelling, er worden geen actieve workshops georganiseerd. Dit past niet bij de instelling.

Veranderingen in beleid

Dat het beleid van de overheid, provincie en gemeente verandert heeft invloed op culturele instellingen. Het Stedelijk Museum Amsterdam heeft echter het gevoel dat zij vooruitloopt op de ontwikkelingen in kunsteducatie en dus ook op het beleid. Het museum kijkt veel naar het buitenland, onder andere Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, waardoor zij zeer vernieuwend is op het gebied van kunsteducatie. Zij merkt dat veranderingen in het beleid vaak al in hun programma en visie zijn opgenomen.

Door de bezuinigingen van de overheid en de veranderende eisen die aan instellingen worden gesteld wordt er volgens Aniek Jentjens, educatie en communicatie Stadsschouwburg Utrecht, beter nagedacht over wat er gedaan wordt en waarom. De veranderingen in het beleid tonen de punten die belangrijk worden geacht, op basis daarvan kan een instelling stilstaan bij de dingen die ze doet en waar er veranderd of aangepast moet worden.⁸⁹ Ook Femke Hogenbosch, educatief medewerkster van Museum Moderne Kunst Arnhem (MMKA), beaamt dat veranderingen in het beleid een aanvulling kunnen zijn, omdat het vraagt om programma's voor een doelgroep die nog niet door het museum bereikt wordt.⁹⁰

Verandering in het beleid betekent voor veel instellingen ook interne veranderingen. De Utrechtse Spelen is bijvoorbeeld afhankelijk van de status die de overheid hen geeft, eerder was het een groot stadsgezelschap en nu een middelgroot, dit heeft direct consequenties voor de organisatie

⁸² Interview Femke Hogenbosch, Museum Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012.

⁸³ Interview Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 2012.

⁸⁴ UCK, *Dynamisch en kleurrijk, strategisch beleidsplan 2009 – 2012*, Utrecht 2009, p 19.

⁸⁵ Interview Dorine van Kampen, Stedelijk Museum Amsterdam, 5 juli 2012.

⁸⁶ Interview Ankje Berkhof, Utrechts Centrum voor de Kunsten, 21 mei 2012.

⁸⁷ http://www.kunstcentraal.nl/wp-content/uploads/2011/03/WERKPLAN_1112.pdf, p 15, geraadpleegd op 4 juli 2012.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Interview Aniek Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012.

⁹⁰ Interview Femke Hogenbosch, Museum Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012.

en werkzaamheden.⁹¹ Door de bezuinigingen is de educatieafdeling van de instelling inmiddels opgeheven. Click F1 merkt ook veranderingen in het beleid. Zij hebben niet zo zeer te maken met het cultuurbeleid, maar meer met het welzijnsbeleid. Click F1 zet namelijk kunst als middel in bij sociale projecten. Door de nieuwe WMO wet zien zij dat de burger niet meer aan het handje wordt meegenomen maar in zijn kracht wordt gezet. Een hele andere benadering die de burger stimuleert om zelf een weg te vinden naar zijn eigen behoeften en een manier om deze te bevredigen.

Subsidie

Tegenwoordig kunnen instellingen geen aanspraak meer maken op subsidies als zij geen educatief aanbod hebben. Dit is een belangrijke reden geweest voor instellingen om educatie materiaal te ontwikkelen. Soms worden er door middel van subsidie ook andere eisen aan een instelling gesteld. Zo moet het UCK kunsteducatie aanbieden, ontwikkelen, organiseren en erin bemiddelen. Een uitgebreid takenpakket, waardoor UCK soms in een lastige positie terecht komt, aangezien de instelling zelf kunsteducatie aanbiedt, maar er ook in bemiddelt.⁹² In veel gevallen worden er ook eisen gesteld aan de kwaliteit en kwantiteit van programma's van culturele instellingen. Zo moet Scholen in de Kunst Amersfoort bijvoorbeeld een bepaald aantal cursisten hebben per jaar⁹³ en moet Basis Actuele Kunst een bepaald aantal groepen educatie bieden⁹⁴. Bij Kunst Centraal is niet alleen het aantal scholen een belangrijk criterium, maar ook de tevredenheid van de deelnemers speelt een rol in de toetsing.⁹⁵ Als er vanuit verschillende overheden en fondsen subsidie wordt gegeven aan een instelling heeft deze ook te maken met verschillende eisen. Zo krijgt het MMKA subsidie van de provincie Gelderland voor kunsteducatieve projecten en geld van de Bank Giro Loterij voor de eigen collectie. Het geld van een partij mag alleen aan het door hen beschreven doel worden uitgegeven.⁹⁶

Ook merken culturele instellingen dat het belangrijker is om verschillende subsidieaanvragen tegen elkaar af te wegen, want er wordt door de bezuinigingen strenger gekeken en projecten voor bepaalde doelgroepen worden sneller afgewezen, omdat er bijvoorbeeld al veel kunsteducatie voor de betreffende groep is.

Provinciale en lokale overheden volgen het beleid van de landelijke overheid. Door het besluit van de overheid om te stoppen met de cultuurkaart besloot de provincie Utrecht bijvoorbeeld om een groot deel van de subsidie aan de instelling Kunst Centraal stop te zetten. Hierdoor moest de organisatie flink bezuinigen en de werkzaamheden in het voortgezet onderwijs neerleggen. De organisatie is niet in staat om zonder subsidie de kunsteducatie programma's te ontwikkelen, de kosten worden dan voor de scholen te hoog.⁹⁷ Ook Scholen in de Kunst merkt dat de subsidie van de gemeente Amersfoort steeds minder wordt. Hierdoor moeten de activiteiten steeds meer kostendekkend worden. Voor centra voor de kunsten is het lastig om te overleven; door bezuinigingen komt de financiële zorg volledig voor eigen rekening en dit is voor veel centra niet te behappen.

Het is belangrijk om op te merken dat culturele instellingen het beleid van de overheid gebruiken als leidraad, maar wel eigen visie en eigen doelen nastreven. Het beleid van de overheid heeft grote invloed op culturele instellingen. De overheid stelt dat culturele instellingen kunsteducatie als een kerntaak moeten beschouwen en hier een duidelijke visie op moeten hebben, dit heeft kunsteducatie een grotere rol gegeven binnen de instellingen. De weg die de overheid heeft ingeslagen door onderwijs en cultuur met elkaar te verbinden is bij alle culturele instellingen terug te

---

⁹¹ Interview Annick Mackaaij, De Utrechtse Spelen, 22 mei 2012.

⁹² Interview Ankje Berkhof, Utrechts Centrum voor de Kunsten, 21 mei 2012.

⁹³ Interview Martijn Hermsen, Scholen in de Kunst, 10 mei 2012.

⁹⁴ Interview Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 2012.

⁹⁵ Interview Margit Arts, Kunst Centraal, 4 juni 2012.

⁹⁶ Interview Femke Hogenbosch, Museum Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012.

⁹⁷ Interview Margit Arts, Kunst Centraal, 4 juni 2012.

vinden, zij hebben allemaal aanbod dat gericht is op scholen. Echter: de meeste instellingen werken nog steeds niet intensief samen met scholen. De instellingen moeten derhalve bekend zijn met onderwijsvisies, leerstijlen en lesmethodes. Zij moeten naast het aanbieden van programma's ten behoeve van kunsteducatie deze ook afstemmen op de vraag en tijd van de klant, wat lastig is aangezien een school een ander soort instelling dan een culturele instelling. Beide organisatie hebben een eigen planning die niet altijd met elkaar overeenkomt.

Doordat de overheid met kunsteducatie allerlei doelen wil nastreven is het van groot belang dat de culturele instellingen niet alleen educatieve activiteiten ontwikkelen, maar ook weten op welke manieren de verschillende doelen te behalen zijn.

Scholing met betrekking tot beleid en hoe de doelen die de overheid nastreeft te kunnen implementeren bij culturele instellingen kan helpen inzicht te krijgen in de werkwijze en wensen van de overheid en hoe dit toe te passen. Bovendien zouden culturele instellingen versterkt kunnen worden in de positie die zij innemen ten opzichte van scholen zodat zij beter met hen zouden kunnen samenwerken. Daarnaast ziet de overheid een meer sociale rol voor culturele instellingen weggelegd, culturele instelling richten zich voornamelijk op de kunsten waardoor hier een verschil in zit. Als Scholing zou op deze punten kunnen ondersteunen om culturele instellingen inzicht te geven in overheidsdoelen die tot nu minder door het veld worden overgenomen, en te kijken hoe deze doelen en visies verenigbaar zouden kunnen zijn met hun eigen doelen en visie.

Kunsteducatie bij culturele instellingen

Om te onderzoeken of het werkveld behoefte heeft aan verdere scholing in kunsteducatie en of dit zou kunnen bijdragen aan leerpunten die leven onder werknemers bij culturele instellingen, is het van belang om te weten wat er leeft op het gebied van kunsteducatie bij culturele instellingen. Hiervoor heb ik medewerkers van culturele instellingen geïnterviewd en onderzoek gedaan naar kunsteducatie in de praktijk. In dit hoofdstuk breng ik in kaart wat de visie is van de onderzochte instellingen op het gebied van kunsteducatie, wat voor kunsteducatieve activiteiten zij aanbieden, waar knelpunten zitten en tegen welke vragen medewerkers aanlopen. De onderzochte instellingen zijn geselecteerd vanuit verschillende overwegingen. Ten eerste richt het onderzoek zich op buitenschoolse kunsteducatie als doel en als middel, daarom is het van belang om verschillende soorten culturele instellingen te belichten. Ten tweede is er gekozen voor een aantal instellingen in en rond Utrecht, aangezien de Hogeschool Utrecht hier gevestigd is. Ten derde is een aantal instellingen geselecteerd die een bijzonder kunsteducatief programma of een vernieuwende visie op kunsteducatie hebben. Ten slotte is gekeken naar de opleidingsachtergrond van de geïnterviewden; door de studie die zij hebben gevolgd kunnen vraagstukken waar zij tegenaan lopen, en de invulling die zij zouden geven aan een master kunsteducatie, verschillend zijn. De interviews zijn afgenomen bij drie kunstcentra (Utrechts Centrum voor de Kunsten, Kunst Centraal en Scholen in de Kunst), twee theaterinstellingen (De Utrechtse Spelen en de Stadsschouwburg Utrecht) en vier instellingen voor beeldende kunst (Museum voor Moderne Kunst Arnhem, Stedelijk Museum Amsterdam, Basis Actuele Kunst en Centraal Museum Utrecht) en een maatschappelijke instelling die mede door middel van community arts werkt, Click F1. In deze gesprekken is ingegaan op de missie en visie van de instelling, de ontwikkeling van educatie, de doelen die met educatie worden nagestreefd, de studie van de medewerkers en mogelijke vraagstukken en knelpunten.

Introductie instellingen en geïnterviewden

Utrecht Centrum voor de Kunsten

Utrecht Centrum voor de Kunsten (UCK) is een instelling voor kunsteducatie. Het UCK heeft een afdeling onderwijs, die zich richt op educatie binnen school, en een afdeling cursussen voor buitenschoolse educatie. Bij deze instelling is Ankje Berkhof geïnterviewd. Zij is inhoudelijk organisatorisch medewerker en stedelijk coördinator voor basis- en voortgezet onderwijs. Ankje Berkhof heeft Culturele Maatschappelijke Vorming (CMV) gestudeerd aan de Hogeschool Utrecht, met als hoofdrichting kunsteducatie.⁹⁸

Kunst Centraal

Kunst Centraal (KC) is een provinciale organisatie voor kunst- en cultuureducatie in de provincie Utrecht. Zij vervult verschillende functies: vraagontwikkeling, deskundigheidsbevordering, bemiddeling in kunstzinnige activiteiten en beleidsontwikkeling.⁹⁹ Ook organiseert de instelling voorstellingen en workshopdagen op basis- en middelbare scholen. Bij deze instelling is Margit Arts werkzaam. Zij organiseert kunsteducatieve activiteiten voor het middelbaar onderwijs.¹⁰⁰ Zij studeerde CMV aan de Hogeschool Utrecht met als hoofdrichting kunsteducatie.

Scholen in de Kunst

Scholen in de Kunst (SidK) is een kunsteducatieve instelling met een aanbod van cursussen voor individuen en voor onderwijs, verhuur van ruimten, ontwikkeling van projecten en maatwerk. Ook biedt Scholen in de Kunst ondersteuning voor amateurkunst in verenigingsverband. De instelling is er voor alle burgers in de gemeente Amersfoort. Martijn Hermsen is hoofd digitalisering en lid van het managementteam. Martijn Hermsen heeft CMV met als hoofdrichting kunsteducatie aan de

⁹⁸ Interview met Ankje Berkhof, Utrecht Centrum voor de Kunsten, 21 mei 2012.

⁹⁹ http://www.kunstcentraal.nl/wp-content/uploads/2011/03/COT_FLYER-A51.pdf, geraadpleegd op 4 juli 2012.

¹⁰⁰ Interview Margit Arts, Kunst Centraal, 4 juni 2012.

Hogeschool Utrecht gestudeerd. Om zich verder te ontwikkelen heeft hij daarna de master kunsteducatie aan de HKU afgerond en vervolgens Special Educational Needs aan de Fontys Hogeschool gestudeerd.¹⁰¹

Museum voor Moderne Kunst Arnhem

Het Museum voor Moderne Kunsten Arnhem (MMKA) is een museum waar beeldende vormen van realisme kritisch bevraagd worden.¹⁰² Het museum richt zich op experimentele en gevestigde vormen van beeldende kunst. Daarbij streeft zij interdisciplinaire en internationale samenwerking na. Het museum hecht veel waarde aan kunsteducatie; zo werd in de jaren zeventig al een educatiemedewerker aangesteld. Op dit moment is Femke Hogenbosch educatief medewerker bij het museum en verantwoordelijk voor het opzetten van educatieve activiteiten voor scholen en individuele bezoekers. Zij heeft aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht de Kunstacademie gevolgd en heeft vervolgens Docent CKV aan de Hogeschool voor de Kunsten Amsterdam gestudeerd.

Stedelijk Museum Amsterdam

Het Stedelijk Museum Amsterdam (SMA) is een museum voor moderne kunst. Onderdeel van de organisatie is een educatieafdeling met zes medewerkers. Ieder van hen heeft zijn eigen doelgroep, maar allen werken samen aan de projecten en ontwikkeling van activiteiten. Eén van de medewerkers is Dorine van Kampen, zij is educatief medewerker en heeft het informeel leren onder zich. Zij heeft CMV aan de Hogeschool Utrecht gestudeerd met als hoofdrichting kunsteducatie. De medewerkers van de afdeling hebben allen een andere studieachtergrond, onder andere communicatie en kunstgeschiedenis.

Basis Actuele Kunst

Basis Actuele Kunst (BAK) is een presentatie-instelling die een maatschappelijk en politiek belang nastreeft. Kunst moet volgens BAK een boodschap brengen. De instelling richt zich op het doen van onderzoek en daarbij zoeken zij kunst voor een tentoonstelling. De tentoonstelling is slechts een onderdeel van het gehele traject. Bij BAK werkt educatief medewerkster Myrthe Nagtzaam. Zij is de eerste medewerker die zich richt op educatie binnen de organisatie. Ze ontwerpt, organiseert en geeft educatieprojecten. Myrthe Nagtzaam heeft kunstgeschiedenis gestudeerd en heeft zich daarna door middel van de master IVLOS Docent Kunsteducatie aan de Universiteit Utrecht ontwikkeld in kunsteducatie.

Centraal Museum Utrecht

Het Centraal Museum (CM) is het stedelijke museum van Utrecht. Het museum ziet zichzelf als “aanjager van de culturele dynamiek in de stad en de provincie”¹⁰³. Het museum is een podium voor kunst en vormgeving, geschiedenis, actualiteit en toekomst, praktijk en reflectie. Het wil een verrassende plek zijn, waar de bezoeker kennismaakt met vernieuwingen in de kunst en de presentatie daarvan. De bezoeker moet er kunnen ontsnappen aan het dagelijks leven. CM wil maatschappelijk verantwoord ondernemerschap nastreven op ecologisch, sociaal en economisch vlak door culturele en commerciële activiteiten. Eveline Reeskamp is teamleider Educatie & Interpretatie. Zij geeft leiding aan het team dat verantwoordelijk is voor educatie en publieksbegeleiding. Eveline Reeskamp heeft kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht gedaan en is afgestudeerd op moderne kunst met als bijvak communicatie.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Interview met Martijn Hermsen, Scholen in de Kunst, 10 mei 2012.

¹⁰² <http://www.mmkarnhem.nl/NL/museum-info/het-museum/visie>, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹⁰³ <http://centraalmuseum.nl/over/organisatie/>, geraadpleegd op 16 juni 2013.

¹⁰⁴ Interview met Eveline Reeskamp, 24 juli 2012.

De Utrechtse Spelen

De Utrechtse Spelen (DUS) is een theatergezelschap uit Utrecht, dat stukken maakt voor een breed publiek: in de schouwburg, op locatie, in het eigen theater en voor scholen. De Utrechtse Spelen ontleent haar naam aan de 'Homo Ludens', de spelende mens, want spelen verbindt mensen en vormt een belangrijke basis voor gemeenschapsvorming.¹⁰⁵ Educatie is een belangrijk onderdeel van de organisatie, niet alleen educatieprogramma's op zich, maar ook de beleving bij voorstellingen. Annick Mackaaij is werkzaam als productie leider en is eerder werkzaam geweest als educatief medewerker bij de instelling. Zij studeerde CMV aan de Hogeschool Utrecht met als hoofdrichting kunsteducatie.¹⁰⁶

Stadsschouwburg Utrecht

De Stadsschouwburg Utrecht (SU) wil een plek zijn voor ontspanning, reflectie en ontmoeting.¹⁰⁷ De schouwburg vindt het belangrijk dat jonge mensen in aanraking komen met theater en theaterbeleving.¹⁰⁸ Elk jaar worden er 400 voorstellingen opgevoerd in zeer verschillende genres. Medewerker educatie en publiekswerving is Anoek Jentjens. Zij heeft CMV aan de Hogeschool Utrecht gestudeerd met als hoofdrichting kunsteducatie. Als medewerker educatie is zij intermediair tussen scholen en theatergezelschappen.¹⁰⁹

Click F1

Click F1 is een welzijnsorganisatie die doelen probeert te bereiken door vooral media, maar ook kunst, cultuur en sport. Door hun activiteiten wil de organisatie jongeren 'empoweren' (leren, gedrag, inzicht, sociale contacten etc.) om diegenen met minder kansen dezelfde mogelijkheden te bieden als jongeren die die mogelijkheden wel hebben. Mark van Rijn is hier senior projectleider en trainer. Hij studeerde CMV aan de Hogeschool Utrecht met als hoofdrichting kunsteducatie.

UCK en Scholen in de Kunst heb ik gekozen door hun rol ten opzichte van scholen en andere culturele instellingen en niet vanwege hun amateurkunst afdeling. Zoals in de inleiding omschreven, richt ik me niet op dit aspect aangezien docenten die amateurkunstlessen verzorgen veelal een docentopleiding in één van de kunstdisciplines hebben gevolgd. Deze opleidingen sluiten goed aan bij het werk dat de docenten verrichten en valt buiten een opleiding tot educatief medewerker of ontwerper.

Visie en doelen kunsteducatie bij de onderzochte instellingen

Kunsteducatie bij culturele instellingen heeft zich met name de laatste decennia sterk ontwikkeld. Deze ontwikkeling vindt zijn oorsprong in de jaren zeventig. In die tijd begon een aantal musea met educatieve presentaties voor kinderen.¹¹⁰ In de jaren tachtig werd kunsteducatie minder belang toegekend waardoor het minder aandacht kreeg. In het midden van de jaren negentig ontstonden er nieuwe projecten bij culturele instellingen, onder invloed van het beleid. Veel educatieprogramma's zijn gericht op kinderen en jongeren.¹¹¹ Educatie voor andere doelgroepen is er bij culturele instellingen niet of in mindere mate.

Culturele instellingen hebben verschillende doelstellingen en functies, waardoor zij ook verschillende doelen op het gebied van kunsteducatie nastreven, zoals het verschaffen van kennis,

---

¹⁰⁵ <http://www.deutrechtsspelen.nl/p/over-ons/visie/>, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹⁰⁶ Interview Annick Mackaaij, De Utrechtse Spelen, 22 mei 2012.

¹⁰⁷ <http://tekstversie.utrecht.nl/CoRa/BGS/Commissiebriefven/2011/Bijlage%201%20Bedrijfsplan%20Stadsschouwburg%20Utrecht.pdf>, p 4, geraadpleegd op 6 juli 2012.

¹⁰⁸ <http://www.stadsschouwburg-utrecht.nl/educatie/educatie/>, geraadpleegd op 6 juli 2012.

¹⁰⁹ Interview met Anoek Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012.

¹¹⁰ M. de Vreede, *Zicht op... ontwikkelingen in museumeducatie*, Utrecht 2008, p 12.

¹¹¹ A. Barwegen (red.), *Het nieuwe museum, maatschappelijke urgentie of eigenbelang*, Oss 2004, p 37.

het bevorderen van esthetische ervaringen, plezier, het bevorderen van bewustwording over verschillende maatschappelijke vraagstukken en het bevorderen van beleving en inleving.¹¹² Binnen de kunsten wordt kunsteducatie vaak gezien als manier om een brug te slaan tussen de kunst en het publiek en zo het publiek te activeren, te verbinden en de participatie te vergroten. Een educatieprogramma kan gezien worden als een vertaling van een tentoonstelling of voorstelling naar het kennisniveau van het publiek.^{113,114,115} Er zijn veel initiatieven ontstaan die kunstparticipatie en -educatie proberen te verbinden met sociale participatie.¹¹⁶ Steeds meer worden culturele instellingen bestempeld als middel om doelen in de samenleving te behalen. In een culturele instelling kunnen maatschappelijke problemen aan het licht worden gebracht en door middel van educatie over worden gebracht op publiek.¹¹⁷ Dit gebeurt bijvoorbeeld door het bevorderen van participatie van minderheden en niet-bezoekers, maar ook door het bevorderen van zelfstandigheid en het tot stand brengen van veranderingen die leiden tot een grotere sociale gelijkheid.¹¹⁸ Hiermee verandert de oorspronkelijke functie van de instellingen, maar sluiten ze wel aan op het beleid dat er is. Niet alleen zijn zij er om kunst te beheren, ook hebben zij de belangrijke taak om mensen bij kunst te betrekken en educatie aan te bieden.^{119,120} Van een naar binnen gekeerde organisatie worden culturele instellingen organisaties ten behoeve van verandering op individueel en maatschappelijk niveau.¹²¹ Er is veel kritiek op de socialisering van culturele instellingen en het gebeurt nog lang niet bij alle instellingen, want het zou kunstinstellingen wegdrijven bij hun eigenlijke taak en missie.¹²²

Kunstencentra

De kunstencentra zijn in hun geheel gericht op kunsteducatie. Zij nemen hierdoor een andere positie in dan andere culturele instellingen. Alle drie de onderzochte instellingen hebben als doelen: mensen kennis te laten maken met kunst, het bieden van verdieping in kunst, persoonlijke ontwikkeling en de deelname aan kunst vergroten. Daarbij streven zij zijdelings sociale doelen na, maar is vooral gericht op intrinsieke kunsteducatie, cultuurparticipatie en persoonlijke ontwikkeling.

De missie van het UCK luidt: *“Het Utrechts Centrum voor de Kunsten (UCK) is een culturele onderneming, die met plezier, passie en kwaliteit mensen stimuleert om zich te ontplooiën met en door kunst.”*¹²³ Hierbij richt zij zich op individu, wijk en stad. De instelling wil een plek bieden waar burgers naar toe kunnen om zich persoonlijk te ontwikkelen op het gebied van de kunsten.¹²⁴ Het UCK ziet kunsteducatie als drager voor persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke voeding. Met de intrinsieke waarde van kunst wil het UCK creativiteitsontwikkeling, scheppingskracht en het leren uiten centraal laten staan.¹²⁵ Naast kunst in het onderwijs en amateurkunsteducatie in de stad streeft het UCK sociaal-artistieke kunsteducatie in de wijk na.¹²⁶

Kunst Centraal wil dat iedere leerling kennismaakt met kunst en cultuur en zijn of haar talenten hierin ontdekt. Zij acht kunst en cultuur van wezenlijk belang, voor de ontwikkeling van ieder mens en voor de samenleving als geheel.¹²⁷ Kunst Centraal probeert aan te sluiten bij de doelen

¹¹² M. de Noo, *Waar een wil is... een onderzoek naar het huidige educatiebeleid van beeldende kunstenaars*, Oss 2003 p 57.

¹¹³ Idem, p 38.

¹¹⁴ N. Simon, *The participatory museum*, Santa Cruz 2010, p ii.

¹¹⁵ <http://www.museumvereniging.nl/LinkClick.aspx?fileticket=Bl3nccbQgDM%3D&tabid=334>, p 44, geraadpleegd op 18 juni 2012.

¹¹⁶ D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in *Cultuur + Educatie* 6, Utrecht 2003, p 47.

¹¹⁷ E. Crooke, *Museums and community, ideas, issues and challenges*, New York 2007, p 43.

¹¹⁸ Idem, p 41.

¹¹⁹ E. Hooper-Greenhill, *Museums and education, purpose, pedagogy, performance*, New York 2007, p 1.

¹²⁰ DSP Groep, *Meer dan waard, de maatschappelijke betekenis van musea*, Amsterdam 2011, p 3.

¹²¹ E. Crooke, *Museums and community, ideas, issues and challenges*, New York 2007, p 43.

¹²² Idem, p 54.

¹²³ <http://www.uck.nl/uploadmedia/Nieuwarchief/Algemeen/uck-beleidsplan-web.pdf>, geraadpleegd 18 juni 2012.

¹²⁴ Idem p 7.

¹²⁵ UCK, *Dynamisch en kleurrijk, strategisch beleidsplan 2009 – 2012*, Utrecht 2009, p 14.

¹²⁶ Idem, p 11.

¹²⁷ Interview Margit Arts, Kunst Centraal, 4 juni 2012.

van CKV. Deze zijn: het ervaren van deelname aan culturele activiteiten, kennis opdoen over kunst en cultuur, reflectie op kunst en het deelnemen aan praktische activiteiten in verschillende kunstdisciplines.

Ook Scholen in de Kunst (SidK) wil kinderen, jongeren en volwassenen zowel in actieve, receptieve als reflectieve zin in contact brengen met kunst en cultuur op een manier die beklijft. Het doel van SidK is hun aanbod voor iedereen inspirerend en prikkelend te laten zijn, de kunsteducatie wordt dus op verschillende niveaus aangeboden.¹²⁸

Instellingen voor beeldende kunst

Volgens het International Council of Museums is een museum in dienst van de gemeenschap en haar ontwikkeling, die de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert.¹²⁹ Het vergroten van de algemene ontwikkeling staat dan ook centraal bij het bezoek aan een instelling voor beeldende kunst.¹³⁰ Het doel van educatie in een museum is didactisch, het zijn activiteiten die de betekenis van de objecten verduidelijken, toelichting geven op de thema's die hiermee samenhangen en aanzetten tot zelfwerkzaamheid.¹³¹ Cultuurnetwerk Nederland¹³² beschrijft dat musea als doel hebben kennis mee te geven, bewustwording te bevorderen van maatschappelijke kwesties en het de bezoeker naar de zin te laten hebben.¹³³ Op deze formulering van Cultuurnetwerk Nederland is kritiek; men vreest dat de kwaliteit te lijden heeft onder de verschuiving van kerntaken.¹³⁴ Externe doelen zijn van belang, maar mogen de kwaliteit van de kunsten niet in de weg staan.¹³⁵

Het Stedelijk Museum ziet zichzelf als een thuis voor kunst, kunstenaars en een breed publiek, waar artistieke productie en originaliteit worden gestimuleerd, gepresenteerd, verzameld, beschermd en overwogen.¹³⁶ Het Stedelijk Museum beschouwt educatie als een kernopdracht en wil hiermee een divers publiek bereiken, actief betrekken, inspireren en uitdagen. Dit wil zij doen om zo nieuwsgierigheid, dialoog, kritiek en zelfreflectie te stimuleren.¹³⁷ Vanuit persoonlijke vragen gaan bezoekers in dialoog over kunst.¹³⁸ Het motto van het Stedelijk Museum is: 'Turning confusion into curiosity'. Moderne kunst is een moeilijke kunstvorm, het doel is dan ook deze toegankelijk maken voor bezoekers. In de programma's worden handvatten aangereikt om te kijken naar kunst op het belangstellings- en kennisniveau van de bezoeker.¹³⁹

Het Museum voor Moderne Kunst Arnhem heeft als missie mensen de ruimte te geven om dat, wat hen als individu en samenleving raakt en inspireert, te delen. Het museum draait om realisme, het reproduceren van de werkelijkheid. Daarmee wil het museum de mens in relatie tot zijn omgeving centraal stellen. Zij kiest hierbij voor kunstenaars die in hun werk een duidelijk standpunt innemen ten opzichte van hun omgeving en hun werkelijkheid. Het MMKA wil op een laagdrempelige en aantrekkelijke manier herkenning en reflectie bij de bezoeker tot stand brengen. Pierre Janssen(1926-2007, oud directeur MMKA 1969-1982) schreef hierover: "*Het behoort in het museum te gaan over het herkenbaar maken van menselijke vindingrijkheid, verstandelijk zowel als gevoelsmatig gedreven, het behoort ook te gaan over het doorschouwbaar maken van samenlevingsstructuren, over mogelijke andere modellen van menselijk gedrag, van denken en*

¹²⁸ <http://www.scholenindekunst.nl/informatie/over-ons/missie>, geraadpleegd op 16 mei 2012.

¹²⁹ M. de Noo, *waar een wil is... Een onderzoek naar het huidige educatiebeleid van beeldende kunstmusea*, Oss 2003, p 39.

¹³⁰ <http://www.museumvereniging.nl/LinkClick.aspx?fileticket=Bl3nccbQgDM%3D&tabid=334>, geraadpleegd op 18 juni 2012.

¹³¹ M. de Noo, *Waar een wil is... een onderzoek naar het huidige educatiebeleid van beeldende kunstenaars*, Oss 2003, p 52.

¹³² Cultuurnetwerk Nederland is sinds 1 januari 2013 gefuseerd met Kunstfactor onder de naam Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst.

¹³³ M. de Vreede, *Zicht op... ontwikkelingen in museumeducatie*, Utrecht 2008, p 10.

¹³⁴ A. Barwegen (red.), *Het nieuwe museum, maatschappelijke urgentie of eigenbelang*, Oss 2004, p 13.

¹³⁵ Idem, p 45.

¹³⁶ http://www.stedelijk.nl/upload/sma_jaarverslag_2011.pdf, p 36, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ <http://www.stedelijk.nl/educatie/afdeling-educatie/over-educatie>, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹³⁹ <http://www.stedelijk.nl/educatie/afdeling-educatie/over-educatie>, geraadpleegd op 5 juli 2012.

voelen, om hem nieuwe inzichten voor zijn eigen leven helpen te vinden.”¹⁴⁰ Het museum probeert de bezoeker zich de hele tijd te laten afvragen: ‘Wie ben ik’, en ‘Hoe verhoud ik mij tot anderen’.¹⁴¹ Door hier de nadruk op te leggen is het museum bezig met de ontwikkeling van een eigen identiteit en zelfontplooiing, door tevens stil te staan bij de verhouding tot anderen komt ook de samenleving aan bod. Het museum hecht daarnaast veel belang aan het leren en informeren over moderne kunst en kunstenaars.¹⁴²

Basis Actuele Kunst (BAK) wil mensen na laten denken over hoe zij naar de samenleving kijken en zouden kunnen kijken. De organisatie wil maatschappelijke kwesties aan de kaak stellen en stelt daarbij vragen als: ‘Wat speelt er nu? Waar gaan we naartoe? Wat is democratie?’¹⁴³ De instelling wil mensen niet opdragen wat ze moeten denken, maar wil hen leren nadenken. De instelling is een voorloper in maatschappelijke thema’s. Deze spelen een belangrijke rol in de tentoonstellingen, projecten en onderzoeken van de instelling. De projecten en tentoonstellingen van BAK hebben een hoog intellectueel niveau, wat het lastig maakt om een educatief programma hiervoor te ontwikkelen. Eerder had BAK geen actief beleid op kunsteducatie. Door middel van de kunsteducatie wil BAK leren nadenken, mening vormen en zelf laten nadenken. Andere doelen die nagestreefd worden door middel van kunsteducatie zijn samenwerking, inhoudelijk leren en onderzoeken.¹⁴⁴

Het Centraal Museum Utrecht wil door middel van kunsteducatie bezoekers op verschillende manieren inzicht en kennis laten verwerven en actief bij het museum betrekken. Dit doet zij door verschillende kunsteducatieve programma’s aan te bieden, voor scholen maar ook voor individuele bezoekers. Zij proberen het publiek een ervaring mee te geven door bijvoorbeeld ‘De Werkplaats’ waarmee ze de bezoeker actief met kunst bezig laten zijn.

Theaterinstellingen

Jos Thie, artistiek directeur van DUS, ziet spel als de basis van alle kennis en cultuur. Volgens hem kan spel een grote bijdrage leveren aan het welzijn van de gemeenschap. “We spelen om te oefenen voor het leven, om ons te ontspannen, om iets bij een ander te veroorzaken of om ‘schadelijke aandriften’ af te voeren.”¹⁴⁵ Dit is ook de reden waarom het gezelschap De Utrechtse Spelen heet. Het uitgangspunt van DUS is om mensen, die normaliter niet zo snel met theater in aanraking komen, te bereiken met hun spel.¹⁴⁶ DUS heeft zich ten doel gesteld alle jongeren van vijftien jaar en ouder in Utrecht met de kunsteducatie programma’s te bereiken.¹⁴⁷ Hiervoor zijn speciale voorstellingen ontwikkeld. Het gezelschap De Utrechtse Spelen ziet kunst en kunsteducatie als leermiddel.

De Stadsschouwburg Utrecht wil in de turbulente, complexe en individualistische samenleving ontspanning, beleving, betekenisgeving, reflectie en ontmoeting bieden. Theater biedt een gemanipuleerde werkelijkheid die een wisselwerking vormt met de dagelijkse realiteit. Door middel van kunsteducatie wil de Stadsschouwburg iedereen een goede theaterervaring laten beleven.¹⁴⁸

Community arts

Community arts hebben als doel om iets te bereiken in de maatschappij. Dit kan zijn een groep in aanraking brengen met kunst of het bereiken van een maatschappelijk doel, zoals sociale cohesie door een kunstzinnig project. Zo’n project wordt ontwikkeld met, voor en door de doelgroep, zij

¹⁴⁰ <http://www.mmkarnhem.nl/NL/museum-info/het-museum/visie>, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹⁴¹ http://www.mmkarnhem.nl/_uploaded/MMKA-HMA-Jaarverslag-2011.pdf, p 14, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹⁴² <http://www.mmkarnhem.nl/NL/educatie/educatie-in-het-mmka>, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹⁴³ Interview Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 2012.

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ <http://www.deutrechtsespen.nl/p/educatie/informatie/>, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹⁴⁶ <http://www.deutrechtsespen.nl/p/over-ons/visie/>, geraadpleegd op 5 juli 2012.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ Interview met Anoen Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012.

participeren actief in het proces. De doelen die Click F1 onder andere nastreeft zijn persoonlijke ontwikkeling, groepsdynamica, en uiteindelijk het veranderen van een wijk of buurt. Voor Click F1 is kunst hoogstens een middel. Deze welzijnsorganisatie heeft sociale, maatschappelijke en welzijnsdoelen die zij wil bereiken en gebruikt hier media of kunst voor. Dit is een hele andere benadering dan de andere instellingen. Door hun activiteiten en projecten willen ze jongeren gelijke kansen bieden en hen sterken in het dagelijks leven.

De culturele instellingen bieden allemaal buitenschoolse kunsteducatie aan, aangezien zij geen school zijn maar wel een gericht leerproces met hun educatie aanbieden. Daarbij richten zij zich vooral op cultuurparticipatie, om een groot en breed publiek te trekken, behalve BAK. Daarnaast zijn intrinsieke kunstdoelen, die leren over de kunst zelf, het belangrijkste. Daarmee worden (onbewust) ook andere doelen op het gebied van persoonlijke ontwikkeling nagestreefd en soms zijdelings ook maatschappelijke doelen. Maatschappelijke doelen zijn alleen bij Click F1 het belangrijkste.

Er zit een grote ontwikkeling in kunsteducatie bij culturele instellingen, maar andere partijen, zoals de overheid, heeft daarnaast nog andere en meer verwachtingen van de culturele instellingen dan zij daadwerkelijk kunnen waarmaken. Dit valt bijvoorbeeld te zien aan de steeds socialere functie die culturele instellingen toegeschreven krijgen en het verschuiven van hun kerntaken. De culturele instellingen zijn niet toegerust om kunsteducatie zo te ontwerpen, dat het sociaal maatschappelijke doelen ook daadwerkelijk haalt. Om culturele instellingen te helpen bij het vervullen van die taak zou scholing, gericht op educatieve ontwikkeling, doelgroepen en sociale en maatschappelijke functies, kunnen helpen. Hierbij is het wel van belang dat niet alleen intrinsieke kunsteducatie aan bod komt, maar ook extrinsieke kunsteducatie, aangezien culturele instellingen een steeds socialer karakter (toebedeeld) krijgen.

Aanbod en het ontwikkelen van kunsteducatie

Kunstcentra

Het UCK verzorgt kunsteducatie in verschillende disciplines, ontwikkeld door kunstvakdocenten die hierin gespecialiseerd zijn. Het hoofd van elke discipline stuurt aan op wat er ontwikkeld en aangeboden moet worden. Nieuwe projecten worden opgestart en ontwikkeld doordat het UCK zichzelf de vraag stelt: *“Wie is de burger die we willen bereiken, wat wil hij en hoe kunnen wij hem het beste dienen?”*¹⁴⁹ Er zijn niet alleen cursussen en workshops, maar ook leskoffers en aangepaste activiteiten. Op alle programma's moeten volgens het UCK vervolgstappen zijn. Op die manier kunnen de leerlingen zichzelf blijven ontwikkelen en kunnen talentvolle leerlingen doorleren. Om mensen uit de wijk bij de kunstprojecten te betrekken, is het belangrijk dat zij voor een project verantwoordelijkheid dragen. Op die manier beklijft de activiteit beter en is continuïteit gewaarborgd. Voor deze aanpak gebruikt het UCK peereducatie en co-eigenaarschap als methode. De docenten worden voor speciale activiteiten getraind, vooral op het gebied van kennis van de doelgroep. Ook krijgen docenten trainingen in pedagogisch handelen en omgang met afwijkend gedrag van leerlingen.¹⁵⁰ Het UCK legt hier een sterke nadruk op, omdat zij heeft gemerkt dat een docent een kunsteducatieve activiteit kan maken of breken. Het programma is belangrijk, maar een goede docent is nog belangrijker.¹⁵¹

Kunst Centraal wil kennismaking met en het ontdekken van talenten in de kunsten bereiken door een hoogstaand en doorlopend kunsteducatief programma te bieden. Programma's die Kunst Centraal ontwikkelt en organiseert zijn bijvoorbeeld workshops, voorstellingen op scholen, educatieve activiteiten rondom een culturele instelling en de Kunstbende, een 'wedstrijd' in kunst

¹⁴⁹ UCK, *Dynamisch en kleurrijk, strategisch beleidsplan 2009 – 2012*, Utrecht 2009, p 26.

¹⁵⁰ http://www.uck.nl/_item.aspx?subject=item&id=3779&type=2&parent=0&superparent=-1&menuid=1&bg=1, geraadpleegd 18 juni 2012.

¹⁵¹ Interview Ankje Berkhof, Utrecht Centrum voor de Kunsten, 21 mei 2012.

voor middelbare scholieren. In het aanbod komen naast receptieve voorstellingen ook actieve workshops voor. Door dit te doen wil de instelling het effect van de activiteit vergroten en probeert zij aan te sluiten bij de actieve, receptieve en reflectieve manier van werken. Door middel van projecten, waarbij leerlingen een professionele kunstuiting bezoeken en dit verwerken met lesmateriaal, wil Kunst Centraal de kennismaking met de culturele omgeving bevorderen.¹⁵² Hierin proberen zij ook educatieve projecten te ontwikkelen die aansluiten bij een culturele instelling. Bijvoorbeeld het programma *'Het Bloemaert effect!... Kleur in de gouden eeuw'*, een educatief programma dat aansloot bij een tentoonstelling van het Centraal Museum in Utrecht.¹⁵³ De organisatie werkt op het snijvlak tussen culturele instellingen, scholen en overheid en probeert de wisselwerking tussen deze drie partijen zo goed mogelijk te laten verlopen. Kunsteducatieve activiteiten worden, net als bij het UCK, ontwikkeld door een kunstconsulent die specialist is in een bepaalde kunstdiscipline. Bij de ontwikkeling hiervan wordt gekeken naar de behoeftes van scholen en het aanbod van culturele instellingen. Naast de activiteiten voor kinderen richt Kunst Centraal zich ook op deskundigheidsbevordering van docenten en docententeams. Dit is noodzakelijk om op scholen het belang en de kwaliteit van kunsteducatie te bevorderen. Maar ook om doelen die aan kunsteducatie gesteld worden helder te krijgen en uit te leggen hoe deze doelen kunnen worden behaald en trends te signaleren. Zo hebben scholen steeds meer interesse voor nieuwe media en het verbinden van sociale thema's aan kunst. Een breed draagvlak is erg belangrijk voor het doen slagen van kunsteducatie, daarom werkt Kunst Centraal ook mee aan het onderzoek *'Cultuur in Spiegel'* waarin een theoretisch kader voor cultuuronderwijs wordt ontwikkeld.^{154, 155}

Scholen in de Kunst biedt activiteiten aan van brede oriëntatie tot specialisatie, zo moet een activiteit op elk niveau en bij elk individu aansluiten en inspirerend zijn. Bij de samenstelling van het aanbod staan leerroutes centraal die aansluiten bij de vragen van de deelnemers.¹⁵⁶ De wijze waarop het aanbod wordt gerealiseerd is veelzijdig en wisselt langetermijnprojecten af met kortlopende activiteiten. Waar wenselijk wordt er multidisciplinair gewerkt. Scholen in de Kunst streeft ernaar haar activiteiten te laten plaatsvinden in een kunstzinnige, stimulerende en inspirerende omgeving, omdat dit de beleving en effecten kan versterken. Voor het onderwijs werkt Scholen in de Kunst klantgericht: ze bevragen scholen naar doelen en aandachtsgebieden en verwerken dat in het aanbod. Het aanbod van SidK is voor het onderwijs vooral gericht op kennismaking. De instelling probeert op nieuwe trends in te springen. Zo zijn er op dit moment urban en graffiti projecten. Dit doet de instelling om aan te sluiten bij de doelgroep. Maar dit is lastig, SidK merkt dat zij als grote organisatie snel achterloopt.

Instellingen voor beeldende kunst

De afdeling kunsteducatie bij het Stedelijk Museum is opgedeeld in doelgroepen, deze zijn: primair onderwijs, voortgezet onderwijs, informeel leren, volwassenen en families. De afdeling kunsteducatie denkt vanuit vragen die bezoekers zouden kunnen stellen. Daarbij wil zij de bezoeker stimuleren om zelf op zoek te gaan naar het antwoord. Een voorbeeld hiervan is het familielab waarin families zelf kunnen onderzoeken en kunnen ontdekken. Er worden veel verschillende kunsteducatieve activiteiten georganiseerd zoals workshops rondleidingen, samenwerkingsprojecten en symposia. Onder het informeel leren valt bijvoorbeeld het programma Blikopeners. Blikopeners zijn jongeren van vijftien tot en met negentien jaar die een bijbaantje hebben bij het Stedelijk Museum. Zij organiseren activiteiten voor andere jongeren. Er wordt bij deze tak veel gebruik gemaakt van peer-education, waarin iemand van een bepaalde doelgroep anderen in dezelfde doelgroep probeert te

¹⁵² http://www.kunstcentraal.nl/wp-content/uploads/2011/03/WERKPLAN_1112.pdf, p 15, geraadpleegd op 4 juli 2012.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ http://www.kunstcentraal.nl/wp-content/uploads/2011/03/WERKPLAN_1112.pdf, pp 15-16. geraadpleegd op 4 juli 2012.

¹⁵⁵ Idem, p 35. geraadpleegd op 4 juli 2012.

¹⁵⁶ <http://www.scholenindekunst.nl/informatie/over-ons/missie>, geraadpleegd op 20 mei 2012.

enthousiasmeren en te bereiken. Bij elk project wordt gekeken wat een bijpassende methodiek is. Na de ontwikkeling van educatieve projecten wordt gewerkt met testgroepen.¹⁵⁷

Ook wordt er veel gewerkt met kunstenaars, hierbij wordt er gekeken en gedacht vanuit de creativiteit en denkwijze van de kunstenaar. Als een tentoonstelling wordt aangekondigd vormt zich een werkgroep met medewerkers van verschillende afdelingen. Na dit overleg wordt er binnen de kunsteducatie afdeling gepraat en gebrainstormd over hoe een programma aan de tentoonstelling kan worden gekoppeld. Daarnaast wordt er ook op aanvraag van scholen gewerkt, hiervoor wordt een project op maat georganiseerd. Er wordt met de school gekeken naar de vraag, onderwerpen en lesstof waar de school een activiteit bij wil en hoe dit te realiseren is bij het museum.

De educatiemedewerker van het Museum voor Moderne Kunst Arnhem, Femke Hogenbosch, is al vanaf het beginstadium van een tentoonstelling bij het proces betrokken.¹⁵⁸ MMKA heeft een basisaanbod dat toepasbaar is op alle tentoonstellingen. Het programma gaat over de manier van kijken naar een kunstwerk. Dit basisaanbod probeert Femke Hogenbosch ieder jaar te vernieuwen. Daarnaast wordt er voor minstens twee tentoonstellingen een educatief programma ontworpen. Een tentoonstelling duurt slechts drie maanden, dus het is veel werk om voor elke tentoonstelling een specifiek programma te ontwikkelen. Met de projecten wil MMKA spelenderwijs iets laten leren. Een programma moet niet alleen maar leuk zijn maar het moet iets extra's hebben, verdieping brengen. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een bespreking of discussie. Voor het ontwikkelen van de activiteiten gebruikt Femke Hogenbosch verschillende theorieën en methodieken, zoals de leerstijlen van Kolb. Het is van belang dat de variëteit van de verschillende leerstijlen in de programma's terugkomt, dan spreekt het meer en sluit het beter aan. De programma's probeert zij ook altijd af te stemmen op de leerdoelen van CKV. Boeken over didactische werkvormen en het boek 'Waar een wil is...' van Marie-Louise de Noo zijn goede handvatten voor het ontwikkelen van een activiteit. Het museum heeft acht museumdocenten, die museumlessen geven. Deze lessen duren één tot anderhalf uur. De lessen zijn zo opgebouwd, dat de leerlingen niet alleen kijken maar ook iets doen, ze voeren bijvoorbeeld opdrachten uit. Er zijn ook workshops voor kinderen van vier tot en met twaalf jaar. Hierbij staat vaak de werkwijze van een kunstenaar centraal. Deze workshops wisselen en zijn gerelateerd aan de omgeving en tentoonstelling. De workshops zijn altijd opgebouwd uit kijken, uitleg over de werkwijze van de kunstenaar en een actief deel waarin de kinderen zelf aan de slag gaan. Deze workshops zijn specifiek voor deze leeftijdsgroep ontwikkeld omdat oudere kinderen niet meer zelf naar het museum komen. Jongeren komen eigenlijk alleen in schoolverband en voor hen probeert het museum inspirerende activiteiten te ontwikkelen. Een ander project is het '*Reizend Museum*' waarin een klein museum naar bijvoorbeeld scholen gaat. Aan de hand hiervan leren kinderen alle functies en facetten van een museum kennen. Zo wordt spelenderwijs een ervaring meegegeven en leren de kinderen al doende. Het is voor een educatief programma van belang dat er niet te veel en niet te weinig wordt verteld, want dan raken de leerlingen verveeld. Nieuwe ideeën en thema's worden besproken en doorgenomen met drie docenten van verschillende scholen. Door dit te doen kunnen de activiteiten beter op de doelgroep en het onderwijs worden afgestemd. Maar ook kan gekeken worden waar een programma aan moet voldoen en wat men belangrijk vindt. Nadat het programma is aangepast en verder is ontwikkeld wordt het uitgeprobeerd en geëvalueerd met een groep leerlingen. Deze manier van werken zorgt voor een goed aansluitend programma, betrokkenheid, enthousiasme en daardoor ook voor afnemers. Er wordt door MMKA samengewerkt met allerlei andere culturele instellingen in Arnhem, zoals Kunstbedrijf Arnhem, Casa en ArtEZ.¹⁵⁹

Bij BAK is het educatief programma dat voor een tentoonstelling wordt ontworpen in beginsel voor elke doelgroep hetzelfde, maar het wordt aangepast op het niveau en de wens van de groep. Voordat de activiteit plaatsvindt, is er intensief overleg met de docent. Ook tijdens de activiteit wordt flink bijgestuurd om de relatie met het publiek te optimaliseren en hen te interesseren. Dit alles wel binnen de grenzen van BAK, de educatie is theoretisch en op hoog niveau,

---

¹⁵⁷ Interview met Dorine van Kampen, Stedelijk Museum Amsterdam, 5 juli 2012.

¹⁵⁸ Interview met Femke Hogenbosch, Museum Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012.

¹⁵⁹ http://www.mmkarnhem.nl/_uploaded/MMKA-HMA-Jaarverslag-2011.pdf, p 44, geraadpleegd op 5 juli 2012.

het is geen educatie waarin de deelnemers zelf kunstzinnig aan de slag gaan. Hierdoor vallen veel doelgroepen af. Door middel van kunst wordt er een vraag gesteld waar met de groep over wordt gesproken en gediscussieerd. Bij de instelling is educatie nog sterk in ontwikkeling doordat er pas sinds kort actief beleid op wordt gevoerd. Het belangrijkste bij de projecten is dat de instelling deelnemers na wil laten denken over een vraagstuk. Bij bijvoorbeeld een tentoonstelling over fascisme wordt stilgestaan bij wat fascisme eigenlijk is en hoe de deelnemers het zien. De werkvormen zijn meestal heel intiem omdat de groepen klein zijn. Vaak wordt één werk, dat aansluit bij de doelgroep, uitgebreid belicht. De activiteiten zijn altijd opgebouwd volgens een raamwerk. Er wordt informatie gedeeld en er is een interactief deel. In het interactieve deel geven deelnemers bijvoorbeeld een presentatie. Door deze elementen worden kennis, inzicht en toepassing met elkaar verbonden. Voor het ontwikkelen van de educatieve programma's maakt Myrthe Nagtzaam niet bewust gebruik van een methodiek. Voor activiteiten voor middelbare scholen kijkt zij altijd naar de examenprogramma's van maatschappijleer en geschiedenis. Dit om te zien of er vraagstukken of onderwerpen aan bod komen die aansluiten bij een tentoonstelling. Ook heeft zij veel contact met scholen om aansluiting te vinden.¹⁶⁰

Het Centraal Museum wil een aantrekkelijk podium zijn voor een breed publiek, waar bezoekers zich welkom en uitgedaagd voelen. Het Centraal Museum werkt met het begrip 'interpretatie'. Er is naast een collectieplan ook een interpretatieplan geschreven om de publieksgerichtheid van het museum in al zijn facetten te versterken. Het publiek wordt centraal gesteld door de bezoekers actiever bij het museum te betrekken. Het hoofddoel is om iets te weeg te brengen bij bezoekers; het leereffect kan betrekking hebben op kennis, begrip, vaardigheden, houdingen, waarden, plezier, inspiratie, creativiteit en gedrag. Om dit te bereiken wordt er samengewerkt met doelgroepen waarvoor de tentoonstelling interessant kan zijn. Het Centraal Museum onderscheidt verschillende groepen bezoekers, waardoor zij op deze verschillende bezoekers kan inspelen en de programma's geschikt kan maken voor deze groepen. Om de bezoekers actief bij de tentoonstellingen te betrekken heeft het Centraal Museum 'De Werkplaats' ontwikkeld. De Werkplaats is verbonden aan een tentoonstelling waar bezoekers zelf iets kunnen maken. Het idee achter deze actieve vorm van kunsteducatie is de bezoeker een ervaring meegeven en leren over de werkwijze van een kunstenaar. Deze manier van werken breekt met de traditie van eenrichtingsverkeer tussen museum en bezoeker en maakt plaats voor een dynamische uitwisseling van ervaringen en kennis.¹⁶¹ Bij een tentoonstelling zijn altijd verschillende activiteiten ontwikkeld zodat alle doelgroepen bereikt worden. Bij het ontwikkelen van de kunsteducatieve programma's maakt het Centraal Museum gebruik de GLO, generieke leeruitkomsten, om doelen vast te stellen en om naderhand te testen of de programma's hebben gewerkt en wat bezoekers ervan leerden. Medewerkers educatie zijn vanaf het begin betrokken bij het tentoonstellingsproces en kiezen voor informatiedragers en activiteiten aan de hand van de omschreven doelgroepen. Educatie is niet langer een los onderdeel bij een tentoonstelling, maar geïntegreerd. Eveline Reeskamp merkt dat er steeds meer nieuwe media ingezet wordt bij kunsteducatieve programma's.¹⁶² Om het onderwijs te bereiken heeft het Centraal Museum een aantal samenwerkingsprojecten met onder andere vmbo-scholen, ROC's, kunstacademie en het conservatorium.

Theaterinstellingen

De kunsteducatie voorstellingen van DUS (De Utrechtse Spelen) bevatten naast het voorstellingsdeel ook interactieve delen. Hiervoor is gekozen om een grotere betrokkenheid te creëren. Bij een schoolvoorstelling wordt er bijvoorbeeld 45 minuten gespeeld en daarna 45 minuten met de jongeren gewerkt. Of er wordt telkens een scène gespeeld, vervolgens met de jongeren overlegd en daarna gaan de jongeren zelf actief aan de slag door bijvoorbeeld een scene na te spelen. Deze voorstellingen vinden in een lokaal plaats met zo min mogelijk rekvisieten en decor. De

¹⁶⁰ Interview Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 2012.

¹⁶¹ <http://centraalmuseum.nl/over/organisatie/de-werkplaats/>, geraadpleegd op 31 mei 2013.

¹⁶² Interview met Eveline Reeskamp, 24 juli 2012.

voorstellingen gaan over actuele maatschappelijke thema's, die aansluiten op de belevingswereld van jongeren. DUS wil in geen geval belerend zijn, maar wil een opening creëren en open spelen. Op die manier willen ze een gesprek met de jongeren aangaan. Ze wil verschillen tussen culturen, leeftijden, opleidingsniveau et cetera aantonen en bespreekbaar maken. Er wordt onderzoek gedaan naar wat er speelt onder jongeren om goed aan te kunnen sluiten, want je moet bij de jongeren aansluiten, wil je iets bereiken.

De Stadsschouwburg ontwikkelt zelf geen educatie bij voorstellingen, dit wordt gedaan door de theatergezelschappen die de voorstelling geven. Wel organiseren ze inleidingen, nagesprekken, rondleidingen en een techniekworkshop. De techniekworkshop en de rondleiding zijn bedoeld om de technische kant van het theater te laten zien, de doelgroep te informeren en te betrekken bij de instelling en theater. Ook het bijbrengen van de gedragsregels, die gelden in het theater, is educatie. De Stadsschouwburg Utrecht richt zich op een breed publiek en biedt daarvoor ook veel verschillende genres aan. Jongeren zijn wel een doelgroep die extra aandacht krijgt, dit wordt gedaan door apart aanbod voor deze groep te creëren, speciale scholierenprijzen te hanteren en samen te werken met festivals als Tweetakt.¹⁶³ De schouwburg is een soort intermediair tussen scholen en gezelschappen. Educatie heeft volgens Aniek Jentjens een grote toegevoegde waarde, het zet aan het denken, haalt dingen naar boven en wijst op zaken. Het is van groot belang dat een bezoek aan het theater van middelbare scholieren goed wordt voorbereid, educatie is daarbij het middel. Door een stuk inhoudelijk voor te bereiden en actief aan de slag te gaan met de materie voelen jongeren zich meer verbonden.¹⁶⁴ Voorstellingen hebben vaak meer lagen, die jongeren vaak niet doorzien. Educatie kan hier uitkomst bieden. *“Een voorstelling kan schuren, prikkelen of een emotie losmaken en daar moet iets mee gedaan worden. De ervaring wordt daardoor waardevoller. Dit kan bijvoorbeeld door een nagesprek.”*¹⁶⁵ De theatergezelschappen zijn soms erg laat met het ontwikkelen van het educatieve programma bij een voorstelling. De functie van intermediair kan dan slecht vervuld worden. Doordat de gezelschappen zelf de educatie programma's ontwikkelen, gebeurt dit vanuit de visie van het stuk, dit levert een grote meerwaarde op. Aniek Jentjens heeft inmiddels kennis opgebouwd over de scholen. Ze weet wat ze willen, nodig hebben en belangrijk vinden. Ze ziet dat scholen het meest interesse hebben in inhoudelijke klassieke stukken. Het is belangrijk dat er docenten, die de groep kennen, meekomen naar de voorstellingen. Aniek Jentjens koppelt altijd terug wat de scholen vonden van de voorstelling en het educatieve gedeelte naar het theatergezelschap.

Community arts

Click F1 kijkt eerst naar een behoefte die er is in een wijk of buurt. Aan de hand daarvan gaat ze kijken hoe deze behoefte en doelen kunnen behalen. Bij het ontwikkelen van een activiteit wordt altijd eerst vanuit de doelgroep gedacht. Daarna wordt er gekeken met welke middelen en projecten zij deze doelen kunnen nastreven. Mark van Rijn is in zijn werk heel erg bezig met gedragsverandering, het bijbrengen, leren en veranderen en zien dat dat effect heeft op iemand is voor hem heel belangrijk en doel van de stichting.¹⁶⁶

Uit de manier waarop culturele instellingen kunsteducatie opbouwen is te zien dat verdiepende theoretische kennis en vaardigheden kunnen helpen bij het verbeteren van de opbouw en ontwikkeling van kunsteducatie en dit te laten integreren in de organisatie. Femke Hogenbosch doet dit wel heel sterk. Bij andere instellingen zouden theorieën en methodieken nog meer in de

---

¹⁶³ <http://tekstversie.utrecht.nl/CoRa/BGS/Commissiebriefven/2011/Bijlage%201%20Bedrijfsplan%20Stadsschouwburg%20Utrecht.pdf>, p 4, geraadpleegd op 6 juli 2012.

¹⁶⁴ <http://www.theatereducatie.nl/inspiratie/naar-het-theater/een-mooie-theaterervaring-voor-iedereen>, geraadpleegd op 6 juli 2012.

¹⁶⁵ Interview met Aniek Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012.

¹⁶⁶ Interview met Mark van Rijn, Click F1, 1 juni 2012.

organisatie verweven kunnen worden waardoor de kunsteducatie diepgaander en beter wordt en wellicht ook meer beklijft en meerdere doelen kan nastreven.

In het volgende stuk ga ik dieper in op de knelpunten en vraagstukken die de medewerkers in hun werk tegenkomen, de opleidingen die de medewerkers gevolgd hebben en het advies dat zij geven over verdere scholing op het gebied van kunsteducatie, zodat beter in kaart kan worden gebracht welke de vaardigheden en kennis zijn, die medewerkers al bezitten en nodig achten.

Knelpunten en vraagstukken bij het ontwikkelen van kunsteducatie

Door de gesprekken met de verschillende medewerkers van culturele instellingen zijn er een aantal knelpunten en vraagstukken naar voren gekomen. Zo is de samenwerking tussen culturele instellingen en scholen van groot belang, maar loopt dit heel stroef. Culturele instellingen moeten veel tijd en geld investeren in contact en ontwikkeling van programma's voor verschillende scholen. Elke school is anders en heeft dan ook een andere vraag, hoe kunsteducatie wordt ingezet varieert "een bevlogen cultuurcoördinator of directeur maakt heel veel uit in de houding ten opzichte van kunst".¹⁶⁷ Daarnaast merken verschillende instellingen op dat het moeilijk is om contacten te leggen met scholen en dat de communicatie niet goed loopt. Het kost veel tijd om scholen te werven, te benaderen en de juiste persoon te pakken te krijgen.¹⁶⁸ De moeizame samenwerking tussen scholen en culturele instellingen heeft ervoor gezorgd dat de kunsteducatie programma's niet goed op de leerlijnen van scholen aansluiten. Deze zouden moeten aansluiten bij de thema's en leerlijnen van het vak CKV.¹⁶⁹ Ook is het voor culturele instellingen lastig om de continuïteit te waarborgen, aangezien zij niet lang contact hebben met de leerlingen. Scholen kunnen dit door hun lange relatie met jongeren wel bieden.^{170, 171} Femke Hogenbosch (MMKA) noemt het lastig dat het museum een jaarplanning heeft en de scholen ook hun planning en jaarindeling hebben. Zo kan het zijn, dat een school bijvoorbeeld alleen de mogelijkheid heeft te komen op het moment dat er geen tentoonstelling is of een tentoonstelling waarbij geen specifiek kunsteducatief programma ontwikkeld is.¹⁷² Door de invoering van de cultuurkaart ontstond er extra vraag en budget vanuit de scholen, waardoor culturele instellingen in de gelegenheid waren om passend aanbod te ontwikkelen.¹⁷³ De cultuurkaart wordt nu nog maar voor een deel door de overheid gefinancierd, wat als gevolg heeft dat culturele instellingen zelf een bijdrage moeten leveren.¹⁷⁴

Doordat educatiemedewerkers vaak niet specifiek zijn opgeleid voor hun taak ontstaan er problemen. De medewerkers hebben meestal wel kennis van kunst, maar niet of niet veel van educatie of juist andersom. Goede scholing is noodzakelijk om kennisoverdracht plaats te laten vinden.¹⁷⁵

Bij het Centraal Museum loopt Eveline Reeskamp tegen interne meningsverschillen aan, zo wil de conservator bijvoorbeeld een hoog niveau in de teksten, met wetenschappelijke inhoud, maar gaat de educatieafdeling meer uit van het niveau van de doelgroep.¹⁷⁶ Er is binnen de organisatie dus meer draagvlak nodig voor kunsteducatie om dit beter en dieper in te zetten.

Verschillende medewerkers lopen aan tegen ontwikkelingsvragen; zo heeft Ankje Berkhof geleerd om een educatief programma te ontwerpen, maar vindt zij het lastig om hier doelen aan te verbinden en de doelgroep te inspireren en te activeren. Margit Arts mist theoretische achtergrond

¹⁶⁷ Interview met Ankje Berkhof, Utrecht Centrum voor de Kunsten, 21 mei 2012.

¹⁶⁸ Interview met Femke Hogenbosch, Museum Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012.

¹⁶⁹ M. de Vreede, *Over passie en professie, een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*, Utrecht 2010, p 307.

¹⁷⁰ Idem, p 306.

¹⁷¹ M. de Noo, *waar een wil is...* Een onderzoek naar het huidige educatiebeleid van beeldende kunstmusea, Oss 2003, p 5.

¹⁷² Interview met Femke Hogenbosch, Museum Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012.

¹⁷³ M. de Vreede, *Over passie en professie, een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*, Utrecht 2010, p 301.

¹⁷⁴ http://www.cultuurkaart.nl/nieuws/redactioneel/item10499/Wat_blijft_en_wat_verandert.html, geraadpleegd op 19 juni 2012.

¹⁷⁵ A. Barwegen (red.), *Het nieuwe museum, maatschappelijke urgentie of eigenbelang*, Oss 2004, p 22.

¹⁷⁶ Interview met Eveline Reeskamp, 24 juli 2012.

en gespecialiseerde kennis op het gebied van kunsteducatie. *“Door de breedte van mijn studie CMV wordt er weinig de diepte ingegaan, waardoor je nergens specialist in bent.”*¹⁷⁷ Dorine van Kampen zou ook verder willen leren in de kunsten en sociale processen. Voor haar werk is een verdere verdieping in de kunsten van belang, maar ook kennis van de sociale processen is onontbeerlijk om nog beter te kunnen aansluiten op doelgroepen en te zien wat er in groepen gebeurt. Myrthe Nagtzaam noemt kennis van doelgroepen een belangrijk element in de verbetering van kunsteducatie en het laten aansluiten van de producten. Anoek Jentjens heeft heel gerichte ontwikkelingsvraagstukken. *“Hoe doe je onderzoek naar beleven? Wat doe je met onderzoekskennis? Hoe koppel je dat daarna aan de praktijk?”*¹⁷⁸ Zij zou meer onderzoekskennis en –vaardigheden willen opdoen. Maar ook zou zij zich meer willen bekwamen in het presenteren van een projectplan: hoe dit goed uit te werken en over te brengen. Communicatie en pr: ook een vraagstuk waar Myrthe Nagtzaam tegenaan loopt. *“Hoe benader je scholen, hoe zet je de activiteit en instelling in de markt, hoe prijs je dit aan? En hoe verbeter je communicatie en pr op het gebied van kunsteducatie?”*¹⁷⁹ Veel medewerkers noemen ook het belang van kennis van nieuwe media. Dit om doelgroepen te bereiken, maar ook omdat het steeds meer wordt ingezet in educatie. Daarnaast heeft Ankje Berkhof vragen over financieel beheer, management en beleid. Financieel beheer is een element dat altijd terugkomt. Het is onontbeerlijk om daar het een en ander van te weten, aangezien er binnen projecten met budgetten en begrotingen wordt gewerkt. Ook Annick Mackaaij hecht belang aan inzicht in financiën. Subsidieaanvragen zijn in de huidige tijd en maatschappij heel belangrijk. Hoe om te gaan met beleid en kennis van beleid is voor veel culturele instellingen van belang. Zo is het UCK een instelling die door de overheid wordt gesubsidieerd en daardoor onderhevig is aan haar beleid en beslissingen. Anoek Jentjens vraagt zich af hoe je binnen het overheidsbeleid je eigen beleid goed kunt positioneren. Martijn Hermsen zou voor zijn functie zijn bedrijfsvoering willen aansterken. Qua vaardigheden vindt Ankje Berkhof goed leren schrijven, tekstopbouw en onderzoek van groot belang.

Sommige educatiemedewerkers werken alleen, er is dan geen mogelijkheid om met een andere educatief medewerker te overleggen of te brainstormen. Ook is de werkdruk vaak groot en spelen veel zaken tegelijkertijd. Met vragen en problemen vindt Femke Hogenbosch nu ondersteuning door het netwerk van kunsteducatoren van verschillende musea uit de zuidelijke provincies. Dit werkt als een klankbord, de educatoren delen tips en trucs en kunnen elkaar vragen stellen. Ze komen twee keer per jaar bij elkaar maar bellen elkaar ook geregeld. Dit werkt goed om problemen te bespreken en inspiratie op te doen. Zij leert nog steeds bij, door bijeenkomsten van Cultuurnetwerk en cursussen. Ook zit zij nu in een werkgroep van Kunstfactor om leerlijnen voor het onderwijs uit te zetten. Dit is heel leerzaam en ook van groot belang voor de ontwikkeling van kunsteducatie.

Medewerkers bij culturele instellingen over hun opleiding

Het is belangrijk om te bespreken wat medewerkers van culturele instellingen van hun opleiding is bijgebleven en wat zij missen, nu zij een tijd in het werkveld actief zijn, om te onderzoeken waar verdere scholing op door zou moeten bouwen en wat belangrijke aspecten zijn.

In de dagelijkse werkzaamheden van Ankje Berkhof (UCK) komen elementen van de studie CMV vaak naar voren. Zo zijn het ‘buiten de kaders denken’, breder kijken en creatief denken belangrijke punten. Dat ze discipline overstijgend is onderwezen, blijkt in haar werk een groot voordeel. Ook merkt ze dat ze door de studie flexibel is en binnen een project goed in staat is structuur aan te geven. CMV is volgens Ankje een opleiding tot kunsteducator. Een CMV’er is volgens haar een spin in het web, een bemiddelaar en iemand die de verbinding tussen doelgroepen kan leggen. Voor haar was CMV een goede combinatie van onderwijs, kunst en pedagogiek.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Interview met Margit Arts, Kunst Centraal, 4 juni 2012.

¹⁷⁸ Interview met Anoek Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012.

¹⁷⁹ Interview met Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 2012.

¹⁸⁰ Interview met Ankje Berkhof, Utrecht Centrum voor de Kunsten, 21 mei 2012.

Wat bij Anoeck Jentjens veel terugkomt vanuit de opleiding in haar werkzaamheden zijn organiseren en plannen. Ook kan ze door de studie goed de koppeling maken tussen publiek en het kunsteducatie product.¹⁸¹

Margit Arts ziet in CMV een opleiding tot een creatieve, breed georiënteerde netwerkbouwer met organisatietalent. In de specialisatie kunsteducatie gaat het erom dat mensen door middel van kunst en cultuur iets leren, over of door kunst. Kunst Centraal noemt Margit Arts een echte CMV-instelling, je bent er als medewerker een spin in het web die verschillende partijen aan elkaar koppelt, netwerken bouwt, kennis overdraagt en kunstprogramma's organiseert, de studie sluit dus goed aan op deze instelling. In haar werkzaamheden ziet Margit Arts dat ze de kennis van kunst, cultuur en kunsteducatie gebruikt, die ze in haar studie heeft geleerd, evenals vaardigheden als organiseren, creativiteit, samenwerken, communicatie en onderhandelen.¹⁸²

Dorine van Kampen (SMA) vond de koppeling tussen kunsteducatie en hulpverlening in de studie zeer interessant. De inhoudelijke en theoretische opstapeling van de opleiding klopt. Alles grijpt in elkaar en krijgt een vervolg. De opleiding heeft veel inzicht gegeven in groepsdynamica, groepsprocessen en het activeren voor kunst. Bij het programma Blikopeners is bijvoorbeeld het bouwen van bruggen, zoals dat in CMV aan bod komt ook echt van groot belang. Het inbrengen van werkvormen en sociale projecten lukt haar beter dan collega's met een andere achtergrond. En het toepassen van diverse theorieën en methodieken, zoals actief, receptief en reflectief werken is een meerwaarde in het werk.¹⁸³

In zijn opleiding CMV heeft Mark van Rijn geleerd mensen samen te brengen, de talen van anderen vertalen waardoor je samen tot een oplossing kan komen.¹⁸⁴

De breedte van de studie wordt door veel oud-studenten genoemd. Zo noemt Martijn Hermsen dit een sterke kant. Volgens hem zijn CMV'ers veelkunnere: *"ze kunnen goed organiseren en plannen, zijn vakoverstijgend en multidisciplinair"*.¹⁸⁵ Annick Mackaaij vond de studie eigenlijk te breed. Ze heeft er veel geleerd maar vindt het lastig dit specifiek te benoemen. *"In de studie wordt de student gevormd en pas in het werkveld wordt er geleerd. Je hebt veel keuzes en je moet het zelf doen. De studie heeft me gebracht waar ik nu sta en wie ik ben."*¹⁸⁶

Alle oud CMV-studenten die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek benoemen de zelfstandigheid, creativiteit, algemene en persoonlijke ontwikkeling die ze doorgemaakt hebben tijdens de studie. Ook roemen zij allemaal de betrokkenheid van de docenten en de coachende rol die zij op zich nemen. Dit is volgens Anoeck Jentjens ook van groot belang omdat de opleiding voor een deel over de student zelf gaat en deze een grote ontwikkeling doormaakt.

Martijn Hermsen vindt het een sterk punt dat CMV'ers leren denken vanuit de doelgroep, niet vanuit de instelling, waardoor ze meer publieksgericht werken.¹⁸⁷

Agogiek is een belangrijke theorie in de studie CMV en wordt door veel medewerkers gebruikt. Deze theorie wordt bijvoorbeeld ingezet op de educatieafdeling van DUS.

Wat de meest oud CMV-studenten hebben gemist en nodig zouden kunnen hebben in hun werk is diepgaandere theorievorming. Veel van hen missen kennis over de kunsten. Martijn Hermsen heeft tijdens de opleiding ook onderzoeksvaardigheden en praktijkonderzoek gemist. Er werden weinig didactische vaardigheden aangeleerd. Er heerst volgens Annick Mackaaij een onduidelijk beeld over de plek waar je terecht komt. Sommige vakken stonden ver van de maatschappij. Wel weten docenten goed waar ze het over hebben. *"Het is belangrijk om vakken zoals management, bedrijfskunde, politicologie en antropologie te krijgen. Daardoor kun je beter omgaan met factoren uit het werkveld en heb je meer achtergrond."*¹⁸⁸

¹⁸¹ Interview met Anoeck Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012.

¹⁸² Interview met Margit Arts, Kunst Centraal, 4 juni 2012.

¹⁸³ Interview met Dorine van Kampen, Stedelijk Museum Amsterdam, 5 juli 2012.

¹⁸⁴ Interview met Mark van Rijn, Click F1, 1 juni 2012.

¹⁸⁵ Interview met Martijn Hermsen, Scholen in de Kunst, 10 mei 2012.

¹⁸⁶ Interview met Annick Mackaaij, De Utrechtse Spelen, 22 mei 2012.

¹⁸⁷ Interview met Martijn Hermsen, Scholen in de Kunst, 10 mei 2012.

¹⁸⁸ Interview met Annick Mackaaij, De Utrechtse Spelen, 22 mei 2012.

Veel CMV-studenten zouden graag een lesbevoegdheid hebben behaald. CMV richt zich echter op het veld buiten de scholen en daar is geen lesbevoegdheid voor nodig. Dit is ook niet waar CMV zich bij eventuele verdere scholing op zou moeten richten, hier zijn al genoeg andere opleidingen voor en het gaat om scholing bij culturele instellingen en niet op scholen.

Door haar opleiding aan de Vrije Academie heeft Femke Hogenbosch vrij leren denken: “niet denken vanuit het negatieve en dat iets niet kan, maar ruimdenkend zijn”.¹⁸⁹ Daarnaast heeft ze niet alleen theoretische kennis over hoe een kunstenaar te werk gaat, maar weet ze ook zelf hoe het is en hoe iets gemaakt wordt aangezien zij dit zelf heeft geleerd. Wel is er veel meer uit de studie te halen. Vooral de ondernemende kant is heel mager. Ook zou er meer theorie in de studie aanwezig mogen zijn. Femke heeft onder andere stagiaires vanuit de opleiding CMV. Ze merkt aan hen dat ze goed zijn op organisatorisch vlak, maar gebrek hebben aan kennis en handvatten om de benodigde kennis op te zoeken. Ze hebben veel sturing nodig op dit gebied terwijl ze de organisatorische kant wel heel zelfstandig kunnen uitvoeren.¹⁹⁰

Door haar opleiding kunstgeschiedenis heeft Myrthe Nagtzaam veel kennis over kunst. De docent kunsteducatie master heeft veel opgeleverd op het gebied van educatie, maar was vooral gericht op middelbare scholen. Door de structuur van de scholen was het alleen mogelijk om CKV te geven.¹⁹¹

Ook Eveline Reeskamp neemt veel kennis uit haar studie kunstgeschiedenis mee in haar werk. Dit heeft haar een goede kennisbasis meegegeven. Ook het bijvak communicatie komt goed van pas bij haar werkzaamheden.¹⁹²

CMV-studenten hebben zich breed ontwikkeld en veel vaardigheden aangeleerd, daarnaast hebben zij veel kennis van doelgroepen en weten zij hoe zij deze toe moet passen. Wel merken de medewerkers dat zij te weinig diepgaande kennis van de kunsten hebben en dat ze meer didactiek voor het ontwikkelen van kunsteducatie nodig hebben in hun werk. Door een kunstvakopleiding leren medewerkers kunsteducatie hoe ze kunst moeten beoefenen, waardoor ze dit makkelijker kunnen inzetten en overbrengen in een kunsteducatieve activiteit. Uit een kunstgeschiedenis opleiding halen medewerkers veel theoretische kennis over kunst en een kunstdiscipline, maar daar ontbreekt weer een praktische en ondernemende kant. Bij het ontwerpen van scholing is het van belang om deze zaken met elkaar te verbinden.

Advies medewerkers van culturele instellingen voor een nieuwe opleiding

Volgens veel medewerkers zou het nuttig zijn om meer de diepte in te gaan en te specialiseren met scholing: “*het topje specialisatie in kunsteducatie dat op de driehoek kan worden geplaatst*”.¹⁹³ Allen zien ze het belang van verdieping in de kunsten en in (ped)agogiek en didactische vaardigheden. Door (ped)agogiek in scholing te verwerken kunnen educatie medewerkers kunst en doelgroep beter bij elkaar brengen.

Femke Hogenbosch noemt het belang om kennis te hebben van scholen, want dit is toch de grootste afnemer van kunsteducatie. Kennis van de doelgroep, het lesmateriaal en eindexamenprogramma's kan zorgen voor een betere inbedding van kunsteducatie bij culturele instellingen in het onderwijs. Volgens Margit Arts moet er aandacht komen voor kunsteducatie op instellings- en onderwijsniveau: er zijn veel mogelijkheden om over binnenschoolse kunsteducatie te leren, maar buitenschoolse kunsteducatie komt veel minder aan bod.

---

¹⁸⁹ Interview met Femke Hogenbosch, Museum Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Interview met Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 2012.

¹⁹² Interview met Eveline Reeskamp, 24 juli 2012.

¹⁹³ Interview met Ankje Berkhof, Utrecht Centrum voor de Kunsten, 21 mei 2012.

Om goede kunsteducatie te maken heb je ook veel kennis van het beleid nodig. Beleidsplannen zijn voor elke nieuwe activiteit weer van groot belang om aan te sluiten op het beleid en de wensen van de overheid.

Myrthe Nagtzaam noemt het belang om onderscheid maken in de verschillende kunstvormen en disciplines. Moderne kunst is geen historisch werk en heeft volgens haar in de kunsteducatie een hele andere benadering nodig.

Een verbinding met het actuele werkveld zou van grote meerwaarde kunnen zijn, dit noemen onder andere Mark van Rijn en Annick Mackaaij. Doordat de studenten al werkzaam zijn in het werkveld kan er een goede koppeling met de praktijk worden gemaakt en de relatie met het actuele werkveld in de opleiding terugkomen. Een aantal medewerkers vindt het belangrijk om eerst een tijd te werken voor met verdere scholing wordt gestart: tijdens het werk ontdek je immers ontwikkelingsvragen en zaken waar je niet genoeg kennis van hebt. Met die wetenschap kun je gerichter studeren. Het monitoren van kunsteducatie noemt Anoeek Jentjens heel belangrijk en zou wellicht een plek kunnen krijgen in de scholing. Zo wordt het mogelijk om knelpunten en problemen met elkaar te delen, maar ook juist positieve ervaringen en projecten.

Vakken over kunstfilosofie, functies van kunst, subsidie, bedrijfsvoering, beleid, management en onderzoek worden genoemd als toevoeging. Door middel van onderzoek zouden er antwoorden kunnen worden gevonden op vragen die worden tegengekomen in het werkveld, zoals: hoe kan je publieksgroepen betrekken bij het ontwikkelen van nieuw aanbod?

De medewerkers bij culturele instellingen hebben te maken met veel vraagstukken en elementen waarin zij zich beter zouden willen ontwikkelen. De medewerkers blijken zich allen verder te willen verdiepen en te specialiseren. Veel van hen gebruiken voor het ontwerpen van hun kunsteducatieve programma's vrij weinig methodieken en theorieën. De doorvoering van deze theorieën door een heel project zou culturele instellingen kunnen helpen bij het verdiepen van de kunsteducatieve activiteiten. Daarnaast blijkt dat de medewerkers behoefte hebben aan een organisatiebrede inbedding van kunsteducatie, zodat dit in de gehele organisatie verweven zit en diepgaander ontwikkeld zou kunnen worden. Het publiek wordt steeds belangrijker voor culturele instellingen, daarom is het leren omgaan en aanspreken van doelgroepen van groot belang. Zoals eerder gezegd sluiten culturele instellingen niet altijd aan bij de doelen die de overheid aan hen stelt en hebben zij moeite met het samenwerken met scholen. Deze elementen zouden in een opleiding terug moeten komen. Daarnaast zou een sociaal maatschappelijke instelling van de organisaties helpen bij het tegemoet komen aan de eisen van de overheid, aangezien dit een verandering van insteek is zou scholing kunnen helpen bij het onderzoeken van de mogelijkheden en methodieken hiervoor. Uit het advies van de medewerkers komt naar voren dat als er een studie buitenschoolse kunsteducatie zou komen, deze naast het werk zou moeten plaatsvinden. Dan hebben de studenten ervaring opgedaan in het werkveld en gerichter ontwikkelings- en hulpvragen.

Conclusie deel 1

Het belang van kunsteducatie, en de doelen die worden nagestreefd met kunsteducatie, wordt op allerlei gebieden onderkend. Zo worden, in onderzoeken, vele doelen van kunsteducatie benoemd, waarbij het niet alleen om doelen in de kunst gaat, maar ook om doelen buiten de kunst, zoals persoonlijke doelen als zelfontplooiing, creativiteit, bewustwording, meningsvorming, verbeeldingskracht, betekenisgeving, welbevinden, verantwoordelijkheidsgevoel, het werken aan problemen, laten verwonderen en fantaseren, leren aanspreken van creatieve vermogens en leren communiceren over gevoelens. Daarnaast worden met kunsteducatie maatschappelijke doelen nagestreefd, zoals samenwerking binnen een groep of buurt, actieve participatie, het creëren van bewustzijn en verbinding, het bieden van een actieve ontmoetingsplek, het ontwikkelen van de samenleving, het aan de kaak stellen van maatschappelijke problemen en wederzijds begrip. Deze doelen zouden met behulp van kunsteducatie kunnen worden behaald en omdat kunsteducatie zich niet alleen maar richt op het ontwikkelen van cognitieve vaardigheden, maar ook een waarde-component bevat, kan zij bijdragen aan de ontwikkeling van mens en samenleving.

Het blijkt dat ook overheden waarde hechten aan kunsteducatie, omdat zij hierin mogelijkheden zien om de cultuurparticipatie te vergroten, de persoonlijke ontwikkeling te stimuleren en de maatschappij te verbeteren. De doelen die de overheid met kunsteducatie beoogt veranderen van tijd tot tijd. In de jaren zeventig lag de nadruk sterk op de maatschappij, terwijl in de jaren tachtig enkel de intrinsieke waarden van kunsteducatie belang werden toegedicht. In de jaren negentig werden cultuurparticipatie en samenleving belangrijk. Cultuurparticipatie bleef belangrijk terwijl de maatschappelijke doelen naar de achtergrond verdwenen. Daarna werd persoonlijke ontwikkeling veel belang toegedicht, zoals het ontwikkelen van creatieve vaardigheden en talent. Met het huidige beleid verschuift de focus weer naar maatschappelijke en sociale doelen.

De culturele instellingen die zijn onderzocht zijn heel verschillend van aard en streven dan ook verschillende doelen na. Centra voor de kunsten zijn in het geheel gericht op kunsteducatie. Zij willen participanten kennis laten maken met kunst, verdieping bieden in kunst, persoonlijke ontwikkeling bieden, de participatie vergroten en streven zijdelings sociale cohesie en sociale doelen na. Bij instellingen voor de beeldende kunst ligt de nadruk op het verduidelijken van objecten, het toelichten van thema's, een tentoonstelling toegankelijk maken voor publiek, actief betrekken, inspireren en uitdagen. Aan de hand van thema's streven zij verschillende maatschappelijke, sociale en persoonlijke doelen na, ze willen de bezoekers hiermee en hierover aan het denken zetten. Theaterinstellingen willen vooral een ervaring teweegbrengen bij het publiek. Ook vinden zij het belangrijk om zoveel mogelijk mensen in aanraking te brengen met kunst. Daarnaast is theater een goed leermiddel waardoor bijvoorbeeld DUS jongeren over maatschappelijke kwesties wil laten nadenken. Andere belangrijke doelen zijn ontspanning, beleving, betekenisgeving, reflectie en ontmoeting bieden. Een community arts-instelling zoals Click F1 heeft enkel doelen op het gebied van persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Waarmee zij een verandering teweeg wil brengen, daarvoor zet zij kunst als middel in. Culturele instellingen hebben vooral doelen in de kunst zelf en streven minder vaak of zijdelings verdergaande doelen na. De eerste prioriteit ligt voor hen bij participatie in de kunst en kennismaken met kunst.

In de doelen die de overheid wil behalen met kunst en die culturele instellingen willen behalen zijn overeenkomsten en verschillen te zien. Zo streven ze beide een grote cultuurparticipatie na en het kennismaken met kunst. De overheid hecht echter ook waarde aan de ontwikkelingsmogelijkheden van individu en maatschappij door kunsteducatie. Dit is bij culturele instellingen van onderschikt belang, zij leggen de focus op doelen binnen de kunst.

Hoewel het belang van kunsteducatie op allerlei gebieden onderkend wordt, is daarmee echter nog niet het belang voor verdere scholing in buitenschoolse kunsteducatie onderschreven.

In dit deel van het onderzoek geef ik antwoord op de vraag:

Is er behoefte aan verdere scholing bij medewerkers kunsteducatie bij culturele instellingen?

Naar aanleiding van de analyse van de verschillende facetten, de criteria, waarvan afhangt of verdere en verdiepende scholing op het gebied van buitenschoolse kunsteducatie een meerwaarde heeft voor het veld, kan deze vraag met “ja” beantwoord worden. Op elk gebied zou verdere scholing iets kunnen toevoegen.

Vanuit de onderwijspraktijk is er ruimte voor scholing die zich specifiek richt op buitenschoolse, intrinsieke, maar met name extrinsieke kunsteducatie. De bestaande opleidingen richten zich namelijk vooral op binnenschoolse kunsteducatie. Het deel van de opleidingen dat zich wel richt op buitenschoolse kunsteducatie, is voornamelijk gefocust op amateurkunst. De studies richten zich vooral op kunstvakdocenten en minder op kunsteducatieve medewerkers en ontwikkelaars.

De doelen die de overheid met kunsteducatie nastreeft veranderen steeds. Wel is te zeggen dat cultuurparticipatie, persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling veel belang worden toegedicht. De doelen van de overheid en opleidingen kunsteducatie vergelijkend, is te zien dat de opleidingen vooral inzetten op de wensen van de overheid waar het binnenschoolse kunsteducatie betreft. De overheid wijst naar het belang van een goede samenwerking tussen scholen en culturele instellingen en naar specifieke opleidingen op het gebied van kunsteducatief medewerker. Tevens hecht de overheid veel waarde aan sociale en maatschappelijke thema's. De opleidingen daarentegen richten zich vooral op de intrinsieke waarden van kunsteducatie.

De overheid verwacht een sociaal maatschappelijke oriëntatie van culturele instellingen. Deze zijn hier echter niet op ingericht, want zij geven intrinsieke kunsteducatie de prioriteit. Toch wil de overheid dat zij kunsteducatie wordt ingezet om extrinsieke doelen te behalen. Kunsteducatie wordt gezien als de mogelijkheid om kunst te vertalen naar het publiek en zou kunnen helpen om een gewenste verandering in te zetten. Om culturele instellingen te helpen, bij het aansluiten op die wens van de overheid, zou verdiepend onderwijs op het gebied van kunsteducatie en maatschappij kunnen helpen. Hierbij is de nadruk op extrinsieke kunsteducatie van belang, omdat dit gaat om het behalen van sociale en maatschappelijke doelen door middel van kunst.

Uit dit onderzoek blijkt dat er, bij educatiemedewerkers van culturele instellingen, veel behoefte is aan doorleermogelijkheden. Zij zijn vaak niet specifiek opgeleid voor hun taak en hebben ontwikkelings- en leervragen op allerlei gebieden die samenhangen met hun taak. Er blijkt ook uit het onderzoek dat het werkveld aan veel veranderingen onderhevig is. Dit heeft invloed op de positie van kunsteducatie binnen de instelling en de functie van een educatief medewerker. Door kunsteducatie dieper te verankeren in de organisatie zou dit volgens medewerkers tot verbetering en verdieping leiden. De opleidingen die er bestaan zouden hierin een bijdrage kunnen leveren, echter: deze richten zich vooral op binnenschoolse kunsteducatie. Dit is wel van belang voor medewerkers bij culturele instellingen maar vraagt om een andere invalshoek. Voor het ontwikkelen van buitenschoolse kunsteducatie is het nodig te weten hoe binnenschoolse kunsteducatie in elkaar zit, om hierop aan te sluiten en een betere samenwerking met scholen tot stand te kunnen laten komen. Zo geven culturele instellingen aan dat zij te weinig kennis hebben hoe zij met scholen kunnen samenwerken, hoe het kunsteducatief curriculum eruit ziet, hoe hierop aan te sluiten en hoe om te gaan met de doelgroep. Juist nu wordt vanuit de overheid de nadruk gelegd op samenwerking tussen scholen en culturele instellingen. Alleen hebben beide partijen, de instellingen en de scholen, niet de tijd, kennis en het inzicht om een goede integratie, zoals gewenst door de overheid, vorm te geven. Specifieke scholing gericht op educatie bij culturele instellingen zou hier uitkomst kunnen bieden. Deze vorm van educatie brengt namelijk andere vragen, invalshoeken en onderwerpen met zich mee. Door medewerkers van culturele instellingen te leren op een ander level met scholen samen te werken, hen inzicht te geven in het kunsteducatief curriculum en leren om te gaan met de doelgroep, zou er een stap gezet kunnen worden in de samenwerking tussen deze partijen.

Uit de interviews blijkt verder dat medewerkers, werkzaam in de kunsteducatieve sector, geen of weinig gebruikmaken van methodieken bij het opbouwen van een kunsteducatief programma. Het gebruik van methodieken zou de educatieve programma's een impuls kunnen geven en de instellingen kunnen helpen om de doelen te bereiken die zij en de overheid nastreven en

kunsteducatieve projecten vorm te geven. Ook hebben zij behoefte aan een klankbordgroep om ervaringen en mogelijkheden met elkaar uit te wisselen.

Er is een positief antwoord op de vraag of er behoefte is aan scholing voor medewerkers kunsteducatie bij culturele instellingen. Wel is er een aantal belangrijke punten waar rekening mee gehouden zou moeten worden bij het ontwerpen van scholing op dit gebied. De medewerkers van culturele instellingen geven het belang aan eerst ervaring op te doen in het werkveld. Zo hebben toekomstige studenten een beter beeld van - en connectie met het werkveld. Door voeling met de praktijk is het mogelijk om de kunsteducatie te verbeteren, te verdiepen en beter te verankeren, want zo kan de stof van de scholing direct toegepast worden in de werkzaamheden van de studenten.

Zowel de medewerkers van culturele instellingen, als ook de opleidingen in kunsteducatie zien een meerwaarde in een deeltijdstudie. Het gaat tenslotte om mensen die al actief zijn in het werkveld en die die connectie ook willen, en moeten, blijven behouden. Daarnaast komen zij op deze manier direct in contact met anderen uit het kunsteducatief werkveld. Bovendien zou het voor hen financieel onhaalbaar zijn om een voltijdstudie te volgen.

Ten slotte is de persoonlijke benadering van de student heel belangrijk. Een aantal opleidingen doet dit, waardoor de student zich echt op zijn of haar eigen ontwikkeling en vragen richt. Ook kan er zo aandacht worden besteed aan specifieke problemen die hij of zij tegenkomt in het werkveld.

Deze scholing zou kunnen passen bij de studie CMV, aangezien CMV zich richt op kunsteducatie als doel en als middel buiten scholen. De meerwaarde van scholing aansluitend of passend bij CMV, is dat CMV vanuit meerdere perspectieven naar kunsteducatie kijkt. Er wordt bij het organiseren van projecten ingestoken vanuit het individu, de maatschappij of de kunst. CMV neemt vaak een sociaal-maatschappelijk doel als uitgangspunt en werkt hier door middel van kunsteducatie aan. Hiermee heeft de opleiding een andere focus dan andere opleidingen in kunsteducatie. Tevens sluit ze hiermee aan bij veel doelen die de overheid beoogt door middel van kunsteducatie. Zo hecht minister Bussemaker (2012-heden), minister van OC en W, veel waarde aan de maatschappelijke betekenis van kunsteducatie. Aangezien CMV zich richt op buitenschoolse kunsteducatie, medewerkers van culturele instellingen en community arts kan CMV het beleid van de overheid van de andere kant benaderen dan de andere kunsteducatieve opleidingen, die veelal insteken vanuit de kunsten en binnenschoolse kunsteducatie. Zo komt zij tegemoet aan doelstellingen van de overheid die nu nog niet helemaal worden opgepakt en kan zij culturele instellingen helpen bij het focussen op een sociaal maatschappelijke functie. Aangezien de bezoeker steeds belangrijker wordt voor culturele instellingen, is het van belang om veel van hen af te weten. De opleiding CMV werkt veel met, vanuit en voor doelgroepen. Hierdoor kan zij handvatten bieden aan culturele instellingen om het publiek of een specifieke doelgroep in kaart te brengen. Ook is een opleiding volgend op CMV interessant voor medewerkers bij culturele instellingen aangezien de andere opleidingen zich voornamelijk richten op kunstvakdocenten.

Het zou een mogelijkheid kunnen zijn dat één van de al bestaande opleidingen kunsteducatie zich zou buigen over het gebied van buitenschoolse kunsteducatie. In dit onderzoek ga ik hier verder niet op in.

Nu er een positief antwoord is op de vraag of er behoefte is aan scholing kan gekeken worden wat belangrijke onderwerpen, aandachtspunten en theorieën hierin zijn. In het volgende deel wordt gekeken naar verschillende theorieën op het gebied van kunsteducatie die van meerwaarde kunnen zijn om kunsteducatie beter te kunnen verankeren bij culturele instellingen en de medewerkers verder helpt in hun ontwikkeling.

Theorieën en aandachtspunten ten behoeve van het ontwikkelen van kunsteducatie

Theorieën over kunsteducatie

Over hoe kunsteducatie zou moeten worden opgebouwd en hoe kunsteducatie verschillende doelen zou kunnen nastreven bestaan verschillende theorieën. Veel theorieën gaan uit van binnenschoolse kunsteducatie, mede omdat dit de grootste doelgroep is en de meeste aandacht van de overheid krijgt. In dit deel geef ik een korte uiteenzetting van een aantal theorieën die een meerwaarde kunnen zijn in de opbouw van kunsteducatieve activiteiten. Ik zal beginnen met een korte uitleg van de leerstijlen van Kolb en hoe deze geïntegreerd zouden kunnen worden. Deze theorie geeft weer hoe mensen leren en hoe aan te sluiten valt bij verschillende leertypen. Dit helpt bij het werken met doelgroepen en het aansluiten van educatie op individuen. De meeste theorieën zijn gestoeld op actief, receptief en reflectief leren. Ik zal kort een beeld schetsen hoe deze manier van werken is ontstaan en hoe deze in elkaar zit. Deze theorie wordt op scholen ingezet, de overheid vraagt van culturele instellingen ook om hun educatieve programma's aan de hand hiervan op te bouwen. Hybride kunsteducatie is een verdiepende vorm die doorgaat op actief, receptief en reflectief leren. Deze vorm is moeilijk in te zetten bij culturele instellingen aangezien het om een langer contact met de deelnemers vraagt. Toch wil ik deze theorie behandelen aangezien hierdoor veel doelen te behalen zijn. Als vierde zal ik peer-education behandelen, dit is een manier om publiek en doelgroepen meer bij een instelling te betrekken. Daarna behandel ik agogiek en muzisch-agogisch werken. Deze theorie gaat uit van het individu of de maatschappij en heeft dus een andere invalshoek: het start niet bij de kunst. Deze theorie wordt in de opleiding CMV onderwezen, en kan een grote rol spelen in het behalen van persoonlijke en maatschappelijke doelen. Ook kan dit culturele instellingen helpen bij het invullen van een meer sociale rol, die de overheid beoogt. Ten slotte behandel ik theorie rondom community arts. Deze werkvorm richt zich ook op sociale en maatschappelijke doelen en is daarom van belang om te bespreken.

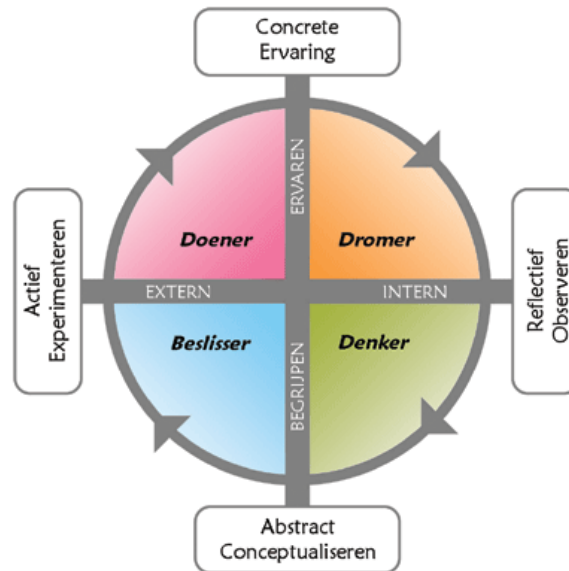
De leerstijlen van Kolb

David Kolb (1939), een Amerikaanse leerpsycholoog, beschrijft in zijn boek 'In Experiential Learning' ervaringsleren. Kolb was een van de eersten die leren zag als een sociaal proces, gebaseerd op ervaringen. Educatie werd daardoor geplaatst in het leven in plaats van enkel in het klaslokaal. Leren is volgens Kolb een levenslang proces, en verbindt onderwijs, werk en persoonlijke ontwikkeling met elkaar. In zijn theorie combineert Kolb dan ook ervaren, perceptie, cognitie en gedrag. De definitie die Kolb aan leren geeft is: "leren is het proces waarbij kennis wordt gecreëerd door het verwerken van ervaringen".¹⁹⁴ Kolb onderscheidt een cyclus in dit leerproces. In deze cyclus komen vier fasen naar voren, concrete ervaring, reflectief observeren, abstract conceptualiseren en actief experimenteren. In welke volgorde deze fasen aan bod komen is volgens Kolb niet van belang, wel is van belang dat alle vier de fasen worden doorlopen. Als dit gebeurt heb je namelijk volgens Kolb het grootste leerrendement.¹⁹⁵ Door de concrete ervaring ondergaan mensen een situatie, het leren is hierbij meer gericht op het voelen en intuïtieve. Het gaat hierbij hoe mensen op persoonlijke wijze iets ondergaan en hoe zij hiermee omgaan. Bij reflectief observeren worden door observatie en het neutraal beschrijven van deze observatie de gedachten achter ideeën en situaties weergegeven. Het abstract conceptualiseren is gericht op logica, ideeën, concepten en analyse. Het denken is hierbij belangrijker dan voelen. Het is een meer wetenschappelijke benadering van problemen. Actief experimenteren gaat om het actief beïnvloeden van mensen en het veranderen van situaties. Deze vorm van leren is een praktische toepassing. Ieder mens heeft in deze cyclus zijn eigen voorkeur qua

¹⁹⁴ E. Hoogstraet, A. Vels Heijn, *De leertheorie van Kolb in het museum*, Amsterdam 2006, p 2.

¹⁹⁵ <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/opleiding-en-beroep/2319-leerstijl-en-leren-leerfasen-cyclus-kolb.html>, geraadpleegd op 18 januari 2013.

manier van leren. Hierop baseert Kolb vier leerstijlen: dromen, denken, beslissen en doen. Zo is de doener actief en wil hij directe en nieuwe ervaringen. Een denker zoekt relatie met al eerder opgedane kennis, gestructureerde en uitdagende situaties en theoretische concepten en modellen. De dromer wil de tijd krijgen voor activiteiten en nadenken over acties, geestelijke inspanning gevolgd door reflectie werken voor de dromer goed. De beslisser wil in zijn leerproces een duidelijke link tussen leren en werken, hij is dan ook gericht op praktische zaken en uitproberen. Onderstaand figuur geeft de verschillende leerstijlen in de leercyclus weer.

Figuur 1. De leercyclus van Kolb met de vier leerstijlen.¹⁹⁶

De verschillende leerstijlen die Kolb aandraagt laten echter ook de complexiteit zien van het maken van passende kunsteducatie. Doordat ieder mens voorkeur heeft voor een andere leerstijl wil dus iedereen ook op een andere manier leren. Daarnaast zit iedereen ook nog een op een ander kennisniveau. Door de gehele cyclus van leren aan te bieden in een educatief programma komen echter alle leerstijlen aan bod en is het mogelijk om zo volledig mogelijk te leren.

De theorie van Kolb is toepasbaar op kunsteducatie omdat culturele instellingen een leeromgeving zijn. Ze maken ervaringsleren en persoonlijke ontwikkeling mogelijk. Daarnaast is het publiek zeer divers en zijn daardoor de verschillende leerstijlen goed toepasbaar.¹⁹⁷ In het boek 'De leertheorie van Kolb in het museum' wordt beschreven hoe elke leerstijl informatie verwerkt en op welke manier informatievoorziening, attitude en vormgeving kunnen aansluiten bij een leerstijl. Zo heeft een dromer bijvoorbeeld baat bij een wijze van presenteren die uitnodigt tot brainstormen, fantaseren en reflecteren. Heeft een denker antwoord nodig op de vraag 'wat is het' om het onderwerp conceptueel te begrijpen. Wil een beslisser graag een inrichting die efficiënt, zakelijk en functioneel overkomt. En wil een doener een wijze van presenteren die volop mogelijkheden geeft tot het opdoen van nieuwe ervaringen.¹⁹⁸ Deze omschrijvingen tonen aan dat het heel moeilijk is om op elk gebied aan te sluiten bij elke leerstijl. Het is voor een culturele instelling van groot belang om het publiek en de wensen van het publiek te kennen om educatie goed aan te kunnen laten sluiten en te laten werken. Van belang bij het inzetten van de leerstijlen van Kolb bij een culturele instelling of een educatief programma is dat iedereen vertrouwd is met de theorie en de meerwaarde hiervan inziet. Ook moet al bij het begin van de ontwikkeling begonnen worden met de inzet hiervan. Daarnaast moeten de leerstijlen op alle vlakken (denk aan informatievoorziening, opbouw, sfeer etc.) worden doorgevoerd. Tevens moet er bij een bepaald aspect duidelijk gekozen worden voor een

¹⁹⁶ E. Hoogstraat, A. Vels Heijn, *De leertheorie van Kolb in het museum*, Amsterdam 2006, p 9.

¹⁹⁷ Idem, p 2.

¹⁹⁸ Idem, pp 36-39.

bepaalde leerstijl, wordt er namelijk geen duidelijke keuze voor een leerstijl gemaakt, dan sluit het bij geen van de leerstijlen expliciet aan.¹⁹⁹

Een voorbeeld van een culturele instelling die met de theorie van Kolb werkt is het Victoria en Albert Museum in Londen. Met de British Galleries wil het museum de relatie tussen museum en bezoekers op een nieuwe manier vormgeven. Hiervoor is er veel onderzoek gedaan naar het publiek en zijn de leerstijlen van Kolb toegepast op het vormgeven van de expositie. Tijdens de ontwikkeling van een tentoonstelling werd bij alle objecten opgeschreven welke ideeën er waren over de wijze van opstellen en over de mogelijkheden van interpreteren. Daarnaast werd er bekeken of er voor iedere doelgroep en voor iedere leerstijl voldoende aanknopingspunten aanwezig waren. Om aan te sluiten bij de verschillende leerstijlen werd er gebruikgemaakt van verschillende interpretatieve apparaten, zoals video, computers en ervaar-het-zelf activiteiten.

Actief, receptief en reflectief leren

Actieve, receptieve en reflectieve kunsteducatie zijn drie verschillende vormen van leren. Door het verbinden van deze drie elementen wordt een effectieve vorm van educatie verkregen.²⁰⁰ Onder actieve kunsteducatie wordt het zelf werken met kunstzinnige middelen verstaan. Receptieve kunsteducatie is het kennismaken met kunstuitingen en reflectieve kunsteducatie zijn activiteiten van beschouwelijke aard.²⁰¹ In de jaren tachtig kwam deze manier van werken op in de Verenigde Staten, dit werd Discipline Based Art Education genoemd. Hiervoor werd er vrijwel alleen actieve kunsteducatie gegeven. Ook in Nederland was dit zo, tot 1988 waren de eindexamens enkel gericht op productieve tekenvakken.²⁰² De Discipline Based Art Education ging uit van een combinatie van productie, geschiedenis, kritiek en esthetica, en verbond daarmee verschillende facetten en gebieden van kunst.²⁰³ Volgens deze theorie waren al deze elementen en de koppeling hiervan nodig voor de muzische vorming. Gardner onderscheidde uit deze theorie drie competenties: productie, perceptie en reflectie. Deze competenties kunnen gezien worden als de kunstenaar (productie), de kijker (geschiedenis en kritiek) en de denker (kunstfilosofie). Door middel van het actieve element van de kunsteducatie leren de leerlingen te doen, maar ook hoe kunstenaars tot hun werk komen. Het receptieve deel richt zich op kennis en de inhoudelijke kant. Terwijl het reflectieve element draait om beschouwen en interpreteren binnen bepaalde (persoonsgebonden, maatschappelijke, historische of culturele) contexten. Door middel van een combinatie van deze drie elementen komt de deelnemer in aanraking met alle facetten van kunst.²⁰⁴ Hierdoor kunnen verschillende doelen worden nagestreefd, talentontwikkeling bijvoorbeeld door het actieve deel, zelfontwikkeling en kennis door receptief leren en sociale en maatschappelijke doelen door reflectief leren. Dat het koppelen van deze drie leervormen effectief werkt, heeft te maken met verschillende manieren van leren.

Hybride kunsteducatie

Hybride kunsteducatie bouwt voort op de theorieën rond actief, receptief en reflectief leren en probeert ook aan te sluiten bij de verschillende manier van leren zoals door Kolb omschreven. In Nederland wordt nog veel gewerkt vanuit de modernistische kunst- en onderwijsopvattingen. Hierin komt het leren door middel van experimenteel onderzoek naar voren. Er wordt gewerkt vanuit docentgerichte en klassikale opdrachten. Ook gaat het slechts om gefragmenteerde kennis, wat indruist tegen de complexiteit van de kunsten.²⁰⁵ Een postmoderne visie op kunsteducatie gaat uit van een subjectieve en contextgebonden benadering. Deze komen vaak voort uit individuele

¹⁹⁹ E. Hoogstraet, A. Vels Heijn, *De leertheorie van Kolb in het museum*, Amsterdam 2006, pp 65, 69, 73, 76, 77.

²⁰⁰ http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/wat_is_cultuureducatie.html, geraadpleegd op 16 juni 2012.

²⁰¹ J. Oostwoud Wijdenes, F. Haanstra, *Katernen Kunsteducatie, Over actief, receptief en reflectief*, Utrecht 1997, p 5.

²⁰² Idem, p 9.

²⁰³ Idem, p 8.

²⁰⁴ Idem, p 40.

²⁰⁵ M. van de Kamp, *Hybride kunsteducatie*, in *Kunstzone* nr. 6 9^e jaargang, p 11.

kwesties en thema's. Hiermee wordt ingespeeld op de individuele leerwensen van de leerling.²⁰⁶ Van de Kamp beschrijft in haar artikel *Hybride kunsteducatie* een hybride model voor kunsteducatie. Deze theorie is gebaseerd op een sociaal constructivistische visie op leren, waarbij ervan uitgegaan wordt dat leren een sociaal proces is. In de hybride kunsteducatie is meer dan in de modernistische aanpak aandacht voor actuele, complexe, conceptuele en contextuele aspecten van de kunst. Tevens maakt het meer gebruik van actuele inzichten over leerprocessen en samenwerken.²⁰⁷ Leerlingen leren optimaal door zelfstandig en in samenwerking met anderen kennis te construeren. Docenten en praktijkbegeleiders hebben hierbij een belangrijke taak om de leerlingen te ondersteunen. In de hybride aanpak wordt vanuit receptie en reflectie het creatieve proces gestart. Tijdens het proces wordt steeds teruggekoppeld tussen de verschillende werkvormen.²⁰⁸ Ook zijn de projecten niet gestuurd door een techniek of een medium, maar door concepten, emoties en ervaringen.²⁰⁹ De hybride kunsteducatie bestaat uit drie fasen. De eerste fase is receptief van aard. In deze fase informeert de (praktijk)docent de leerling door te ervaren. Dit kan bijvoorbeeld door voorbeelden uit de kunst aan te halen. Vervolgens reikt de (praktijk)docent kennis aan over de context waarin het voorbeeld moet worden geplaatst en kennis over kunst zelf. In de tweede fase activeert de docent de leerlingen. De leerlingen verwerven procedurele kennis. Het gaat hier om het ervaren wat kunst is door te produceren en te verbeelden of door onderzoek hier naar te doen. In de derde fase heeft de docent een coachende rol, de leerlingen leren zelfstandig te leren. Op deze manier ontwikkelen leerlingen de benodigde inzichten en vaardigheden om een creatief leerproces zelfstandig op te zetten. Het onderstaande model toont het leerproces van deze hybride kunsteducatie:

Figuur 2 Model Hybride Kunsteducatie²¹⁰

Door de hybride kunsteducatie kan men veel over kunst leren uit eigen ervaringen. Daarnaast ontwikkelt men artistieke en creatieve vermogens door het verdiepende inzicht in kunst en context en werkt men aan communicatieve en samenwerkingsvaardigheden en aan zelfbewustzijn,

²⁰⁶ M. van de Kamp, *Hybride kunsteducatie*, in *Kunstzone* nr. 6 9^e jaargang, pp 11-12.

²⁰⁷ Idem, p 14.

²⁰⁸ Idem, pp 13-14.

²⁰⁹ Idem, p 14.

²¹⁰ Idem, p 13.

zelfstandigheid en kritische en ethische vaardigheden.²¹¹ De voortdurende wisselwerking tussen kijken, ervaren, nadenken en doen, tussen theorie en productie, zorgt voor een grotere mogelijkheid de doelen te behalen.

Peer-education

Bij peer-education wordt een bepaalde doelgroep, vaak jongeren, ingezet om andere leden uit deze doelgroep te bereiken en met hen een gesprek aan te gaan. Peer-education betekent: leren van gelijken. Iemand uit een bepaalde sociale groep wordt ingezet om anderen uit die groep iets bij te brengen; het is wel van belang dat de peer-educator en de peers elkaar als gelijken beschouwen.²¹² Peer-educators kunnen vaak meer voor elkaar krijgen dan professionals omdat zij als rolmodel fungeren, hun persoonlijke ervaringen met anderen delen en de leefwereld van hun sociale groep kennen en hierop aan kunnen sluiten. Ze hebben meer inzicht in de interesses en benaderingswijzen van hun doelgroep en kunnen door het gedeelde referentiekader met de doelgroep zaken bespreekbaar maken. Peer-education bestond al in de negentiende eeuw, maar werd vanaf de jaren tachtig veel ingezet bij drugs-, alcohol- en aidspreventie.²¹³

In de kunsten wordt steeds meer gebruikgemaakt van peer-education. Peer-educators, die verbonden zijn aan een culturele instelling of kunst dragen informatie en vaardigheden over op peers. Zo worden peer-educators gevraagd om mee te denken over activiteiten of tentoonstellingen en leiden ze leeftijdsgenoten rond.²¹⁴ Door middel van peer-education zijn doelgroepen beter te bereiken. De peer-educators bieden culturele instellingen toegang tot een netwerk en krijgen er zelf veel voor terug, ze zijn rolmodel, werken met professionals en kunnen zich ontwikkelen op vele gebieden.²¹⁵ Het is wel van belang dat de professionals de peer-educators goed begeleiden en zorg dragen voor het programma en de inhoud. Zo heeft het Stedelijk Museum een groep peer-educators, 'Blikopeners'. Dit zijn jongeren van 15 tot en met 19 jaar die een adviserende rol hebben, maar ook zelf activiteiten en evenementen organiseren. Daarnaast zijn ze rondleider en ambassadeur van het museum.²¹⁶

Agogiek en muzisch-agogisch werken

Agogisch handelen is een van de belangrijkste werkwijzen van de opleiding CMV. Dit is ook een belangrijk uitgangspunt voor het inzetten van kunsteducatie als middel. Deze theorie werkt vanuit vraagstukken en problemen van de mens, en niet vanuit de kunst. Agogisch handelen is het ondersteunen van veranderingsprocessen op een professionele manier en het deskundig ondersteunen van sociale ontwikkeling.²¹⁷ Hierbij begeleidt men mensen bij het zo optimaal mogelijk vormgeven van hun sociale en culturele leven.²¹⁸ Dit kan op verschillende niveaus: het individu, een kleine groep, netwerken, buurt, stad of samenleving.²¹⁹ Door middel van agogiek wil men verbindingen leggen tussen samenleving, individu en kunst en cultuur.²²⁰ Agogiek richt zich op verschillende onderdelen van het leven van mensen en draait om het helpen en stimuleren van individuen bij hun sociaal en cultureel functioneren.²²¹ Dit gebied is van belang voor kunsteducatie. Agogisch handelen betreft mensen bij een veranderingsproces. De taak van een agoog is niet het oplossen van problemen, maar het geven van inzicht in de problemen van individuen en hen leren

²¹¹ M. van de Kamp, *Hybride kunsteducatie*, in *Kunstzone* nr. 6 9^e jaargang, p 13.

²¹² http://www.unodc.org/pdf/youthnet/action/message/escap_peers_01.pdf, geraadpleegd op 20 januari 2013.

²¹³ K. Pattipiholy, H. snijders, *Peer education 2.0*, uit *Kunstzone 2*, 2012, p8.

²¹⁴ <http://www.cultuurplein.nl/peereducatie-verbint-jongeren-met-musea>, geraadpleegd op 20 januari 2013.

²¹⁵ http://www.mocca-amsterdam.nl/uploads/docs/newsletter/mocca_moc_30.pdf, geraadpleegd op 15 juli 2012.

²¹⁶ Interview met Dorine van Kampen, Stedelijk Museum Amsterdam, 14 juni 2012.

²¹⁷ K. Haaster, *Denken en doen, ontwerpen en programmeren in het sociale domein*, Bussum 2003, p 125.

²¹⁸ D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in *Cultuur + Educatie* 6, Utrecht 2003, p 46.

²¹⁹ Idem, p 19.

²²⁰ K. Haaster, *Denken en doen, ontwerpen en programmeren in het sociale domein*, Bussum 2003, p 125.

²²¹ G. Donkers, *Veranderkundige modellen*, Soest 2007, p 20.

deze zelf op te lossen.²²² Om dit te doen creëert de agoog situaties waarin, op directe en indirecte manier, gewerkt kan worden aan een probleem door een individu of groep. De dialoog is hierbij van groot belang, waardoor er sprake is van wederkerige beïnvloeding.²²³ Het is belangrijk om rekenschap te geven en rekening te houden met behoeften en belangen van het individu.²²⁴ Agogisch werken is het leren handelen vanuit zichzelf, men moet zelf iets toevoegen. Dwingen heeft geen zin, maar stimuleren tot kijken en nadenken kan verder helpen.²²⁵ Juist daarom is kunst een belangrijk middel. Kunst leert onder andere anders te kijken, de geest te verruimen en met een afstand over het eigen leven te praten. Agogen kijken ook naar de omgeving, het kan zijn dat de cliënt geholpen moet worden bij het aanpassen van de omgeving of elementen uit die omgeving.²²⁶ De agoog houdt zich ook bezig met preventie en aandacht voor het individu.²²⁷ De agoog is in dit geval bezig met het werken aan en het stimuleren van persoon en situatie en niet zo zeer aan het oplossen van een probleem. Het gaat hierbij om ontwikkeling en bewustwording. Daarnaast is de versterking van het zelfregulerende vermogen van mensen, het realiseren van eigen doelen en waarden, van groot belang.²²⁸ Agogen werken aan zelfsturend gedrag, aan interne afstemming en helpen mensen denken en handelen in verhoudingen en contexten. Ze werken aan de externe afstemming tussen cliënt en omgeving.²²⁹ Om zelfsturend gedrag te stimuleren creëren agogen sociale leersituaties, dit kan bijvoorbeeld een kunsteducatieve activiteit zijn.²³⁰

Agogen stimuleren, animeren en confronteren mensen en zetten aan tot zelfactiviteit en zelfsturend gedrag dat aansluit bij hun innerlijke leefwereld.²³¹ Het sociale bewustzijn is een belangrijk doel voor agogen, het gaat om het bewustzijn van individuen en hun verhoudingen, relaties, communicatie en uitwisselingspatronen.²³²

Agogisch handelen vindt, zoals gezegd, op vele gebieden plaats. Zo kan men zich binnen het cultureel maatschappelijke vlak bezighouden met maatschappelijk en cultureel isolement, identiteitsvraagstukken, zingevingvraagstukken, samenwerkingsproblemen, posities, botsingen tussen verschillende culturele en sociale niveaus, tekorten in de samenleving, gebrek aan samenhang en sociale cohesie en problemen in sociaal functioneren van individuen, groepen en organisaties.²³³ Dit zijn doelen die men ook in het beleid van de overheid op het gebied van kunsteducatie kan terugvinden. Aan deze doelen kan gewerkt worden door kansen te scheppen die uitnodigen tot informeel leren en ontmoeting.²³⁴

Bij agogisch handelen is kunsteducatie een manier bij uitstek om aan veranderingsprocessen te werken. Dit wordt ook wel muzisch-agogisch genoemd.²³⁵ Dit is een methode waarmee door middel van kunst aan ontwikkeling en verandering wordt gewerkt. De activiteiten combineren formele en logische denkpatronen met impulsieve en emotionele belevingsaspecten. Omdat deze activiteiten een verbinding maken tussen de emotionele, intuïtieve capaciteiten en logische, structurerende capaciteiten kunnen zij van invloed zijn op de groei en ontwikkeling van de mens.²³⁶ Met deze manier van werken is het mogelijk om verschillende doelen te bereiken, zoals maatschappelijke bewustwording, jezelf uiten, verwonderen, ontwikkeling van de persoonlijke identiteit et cetera.

---

²²² H. van Deventer, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 2 2011-2012*, Utrecht 2001, p 19.

²²³ G. Donkers, *Veranderkundige modellen*, Soest 2007, p 21.

²²⁴ Idem, p 22.

²²⁵ Idem, p 28.

²²⁶ Idem, p 31.

²²⁷ Idem, p 25.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ G. Donkers, *Veranderkundige modellen*, Soest 2007, p 30.

²³⁰ Idem, p 27.

²³¹ Idem, p 28.

²³² Idem, p 29.

²³³ Idem, pp 23, 24.

²³⁴ H. van Deventer, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 2 2011-2012*, p 9.

²³⁵ K. Haaster, *Denken en doen, ontwerpen en programmeren in het sociale domein*, Bussum 2003, p 122.

²³⁶ Ibidem.

Afhankelijk van welk doel je wilt bereiken zijn de activiteiten verschillend van aard.²³⁷ Door een bepaalde manier van werken toe te voegen aan een activiteit werk je aan een bepaald doel. Gebruik je een sensitieve manier van werken, dan kan het doel verwonderen zijn of louter de ervaring. Bij een reflectieve activiteit werk je bijvoorbeeld aan het ontwikkelen van meningsvorming of zelfontplooiing. Andere manieren van werken zijn informatief, creatief, expressief, receptief of reproductief.

De externe doelen die met kunsteducatie beoogd worden zijn doelen waar agogisch handelen aan werkt. Voor een culturele instelling zou dit een andere manier van denken vereisen, niet vanuit het product (de kunst), maar vanuit de doelgroep.

Community Arts

Community arts is een belangrijke buitenschoolse manier om te werken aan sociale en maatschappelijke doelen door middel van kunst. Bij een community art project wordt in een sociale omgeving, gemeenschap een kunstzinnig project gedaan met kunstenaars en bewoners van die plek. Samen wordt er tot een kunstwerk gekomen. Deze projecten worden vaak ingezet vanuit sociaal-maatschappelijk oogpunt. Zo kan het versterken van de sociale cohesie in een wijk het doel zijn van een project, maar ook het bevorderen van actieve en receptieve kunstparticipatie. Community arts projecten worden bedacht door kunstenaars, maar ook door beleidsmakers of welzijnsstichtingen. De doelgroep van een project wordt gekozen door verschillen of juist gelijkenis. Zo kan een project zich richten op een bepaalde wijk maar ook op thema of interesse. Meestal komen de deelnemers niet vaak in contact met kunst en cultuur. In deze projecten worden sociale elementen samengebracht met artistieke aspecten. Een community art project is geen welzijnswerk, want de artistieke keuzes zijn leidend.²³⁸ Het proces en de effecten van het proces zijn bij veel projecten van evengroot belang als het eindproduct.

Projecten in community arts kunnen veel van elkaar verschillen. De projecten kunnen plaatsvinden in elke kunstdiscipline of meerdere tegelijkertijd en tevens zijn de thema's. Ook de duur en locatie van een project kunnen sterk verschillen.

Door community arts projecten worden de deelnemers actief in aanraking gebracht met kunst en wordt er aan het ontwikkelen van creativiteit gewerkt. Daarnaast wordt er aan andere elementen gewerkt die afhankelijk zijn van de sociale en maatschappelijke doelen van een project. Community arts wordt steeds meer ingezet. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat community arts projecten de sociale cohesie bevorderen en dat sociale vaardigheden, zoals samenwerken, verantwoordelijkheden dragen en het verleggen van grenzen worden vergroot. Ook blijkt dat veel deelnemers aan een community arts project de participatie hieraan sterk waarderen.²³⁹ Voor community arts lijkt daardoor een rol weggelegd om mensen in aanraking te brengen met kunst en sociale doelen kan nastreven.

Aandachtspunten bij het ontwikkelen van buitenschoolse kunsteducatie

Er zijn een aantal belangrijke aandachtspunten waarmee rekening gehouden moet worden bij het ontwikkelen van kunsteducatie.

Zo moet er goed aangesloten worden op het niveau van de bezoeker. Kunsteducatie moet voor sommige doelgroepen (bijvoorbeeld jongeren) laagdrempelig zijn, dichtbij hen staan, vraggericht zijn en aanspreken. Ook moet er rekening worden gehouden met een korte spanningsboog. Om dit te kunnen doen is het van groot belang dat de culturele instelling een bezoekersprofiel samenstelt. Denk daarbij aan leeftijd, geografische en demografische gegevens, sociale en economische status, opleidingsniveau en interessegebieden.²⁴⁰ Het is noodzakelijk om te

²³⁷ K. Haaster, *Denken en doen, ontwerpen en programmeren in het sociale domein*, Bussum 2003, p 123.

²³⁸ http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/amateurkunst/community_arts.html, geraadpleegd op 2 juni 2013.

²³⁹ http://www.lettyranshuysen.nl/pdf/2010_Boekman82.pdf, geraadpleegd op 2 juni 2013.

²⁴⁰ S. Bitgood, *Social Design in Museums, the psychology of visitor studies*, collected essays volume one, Edinburgh 2011, p 190.

weten welke groepen of gemeenschappen je wilt bereiken met een kunstzinnige uiting en met educatie daarvan, maar het is ook belangrijk om te weten waarom je je juist op die groep richt.²⁴¹

Goed passende voorbereidingslessen resulteren in meer informatieoverdracht. Leerlingen moeten voorbereid zijn op een nieuwe omgeving, anders leren ze maar weinig en worden ze snel afgeleid. Ook kan de interesse al worden gewekt in die lessen.²⁴² Een museum of andere culturele instelling heeft een lastige leerpositie, het is een complexe plaats om te leren, er zijn meerdere leerobjecten en het is er niet prikkelvrij. Daarnaast is leren belangrijk, maar zijn vermaak en ervaring wellicht nog belangrijker. Er komt veel informatie op bezoekers af.²⁴³ Leerlingen leren meer van georganiseerde rondleidingen, maar ontwikkelen een positievere houding door ongeorganiseerde rondleidingen.²⁴⁴ Te veel tekst en leesmateriaal in het museum werkt afleidend en niet inspirerend.²⁴⁵ Daarom is het van belang dat culturele instellingen kennis hebben van scholen, de doelgroep leerlingen en het kunsteducatief curriculum op een school.

Een ervaren (gast)docent is van het grootste belang om een activiteit te laten slagen.²⁴⁶ Een docent kan de activiteit maken of breken. Een docent die aansluiting kan vinden bij de groep en de activiteit en kennis op een positieve manier kan overbrengen zorgt voor een aansprekende overdracht. De docent moet in staat zijn om een ervaring te ontwikkelen bij de deelnemer, dit creëert bij de deelnemer een nieuwe waarde.²⁴⁷

Daarnaast is het van belang om stil te staan bij de verwachtingen van het publiek. Hiermee kan een actieve verbondenheid worden gecreëerd en een positieve ervaring worden beleefd. Daardoor heeft de activiteit een groter effect. Dit moet echter wel gebeuren binnen de missie, visie en de waarden van de culturele instelling, zodat de activiteit aansluit bij wat de instelling beoogd en wil overbrengen.²⁴⁸ Het is van belang om eenheid binnen de instelling te hebben en in de uitstraling van de instelling. Ook is het belangrijk om een duidelijk doel voor ogen te hebben met het programma dat aansluit bij het doel van de organisatie. Dit geeft het programma een duidelijke richting.

Het is bij het maken van een kunsteducatief programma nodig vast te stellen wat de belangrijkste boodschap is. Door deze met de andere doelstellingen van de activiteit te verweven, is er een grotere kans om de essentie van de kunstzinnige uiting te vatten in de educatie.²⁴⁹ Eerder vond er enkel informatieoverdracht van de instelling op het publiek plaats. Door educatieve en participerende ervaringen kan er een grotere informatiestroom plaatsvinden tussen de instelling en de bezoeker en andersom, op die manier kan de instelling beter inspelen en aansluiten bij de bezoeker.²⁵⁰ Doordat bezoekers een actievere rol krijgen voelen zij zich tevens persoonlijker benaderd.²⁵¹ Als een project persoonlijker is vergroot dit de interesse van de participanten.²⁵² De sociale omgeving en medebezoekers hebben invloed op de bezoeker.²⁵³ Gedeelde ervaringen in kunst maken het voor mensen mogelijk om hierover te communiceren, waarderingen te uiten en ervaringen uit te wisselen, maar ook draagt dit bij aan het groepsproces en het creëren van identiteit.²⁵⁴

---

²⁴¹ E. Crooke, *Museums and community, ideas, issues and challenges*, New York 2007, p 4.

²⁴² Idem, p 49.

²⁴³ S. Bitgood, *Social Design in Museums, the psychology of visitor studies*, collected essays volume one, Edinburgh 2011, p 61.

²⁴⁴ Ibidem.

²⁴⁵ S. Bitgood, *Social Design in Museums, the psychology of visitor studies*, collected essays volume one, Edinburgh 2011, p 274.

²⁴⁶ A. Barwegen (red.), *Het nieuwe museum, maatschappelijke urgentie of eigenbelang*, Oss 2004, p 43.

²⁴⁷ Idem, p 6.

²⁴⁸ Idem, p iii.

²⁴⁹ Idem, p 183.

²⁵⁰ N. Simon, *The participatory museum*, Santa Cruz 2010, p 2.

²⁵¹ M. de Vreede, *Zicht op... ontwikkelingen in museumeducatie*, Utrecht 2008, p 13.

²⁵² Idem, p 16.

²⁵³ S. Bitgood, *Social Design in Museums, the psychology of visitor studies*, collected essays volume one, Edinburgh 2011, p 76.

²⁵⁴ E. Crooke, *Museums and community, ideas, issues and challenges*, New York 2007, p 15.

Conclusie deel 2

In deze laatste conclusie formuleer ik een antwoord op de vraag:

Als er een behoefte aan scholing is, welke aspecten zouden hier dan bij aan bod moeten komen om een bijdrage te leveren aan de wensen van de overheid, het werkveld en de theorie?

In het eerste deel van het onderzoek is er geconstateerd dat er behoefte is aan verdere scholing op het gebied van buitenschoolse kunsteducatie. Daarna is er gekeken naar aandachtspunten voor het ontwikkelen van kunsteducatie en verschillende theorieën hierover.

Medewerkers van culturele instellingen op het gebied van educatie zijn vaak niet specifiek opgeleid voor hun taak, zij hebben meestal wel kennis van kunst, maar niet of niet veel van educatie of andersom. De medewerkers hebben wel vaak weet van de theorieën en methodieken die er zijn op dit gebied, maar zetten deze niet altijd in. Door hier meer kennis van te hebben en dit gericht in te zetten, zou de kunsteducatie kunnen verbeteren.

Wat in alle theorieën over het ontwikkelen van kunsteducatie terugkomt, is het belang van het benoemen van het doel van de educatie. Binnen kunsteducatie zijn twee belangrijke varianten te onderscheiden, educatie in de kunsten en door de kunsten. Daarnaast moet men willen kijken naar wat de instelling wil overbrengen, wat de visie hiervan is en of dit aansluit bij het doel van de organisatie als geheel.

De meeste theorieën benoemen het belang van het aanbod van de verschillende werkvormen, zoals actieve, receptieve en reflectieve kunsteducatie. De reden hiervoor is dat de ervaring en informatie dan beter beklijft en dat hiermee verschillende doelen kunnen worden nagestreefd. Door het gebruiken van alle werkvormen komt de participant ook met alle facetten van kunst in aanraking. De meeste culturele instellingen maken gebruik van verschillende werkvormen, maar in sommige educatieve activiteiten komt slechts één werkvorm aan bod, zoals de actieve workshops van kunstencentra.

De leerstijlen van Kolb zijn goed toepasbaar op kunsteducatie in culturele instellingen omdat hierin leren wordt gezien als een sociaal proces, gebaseerd op ervaringen. Ervaren, perceptie, cognitie en gedrag worden hierin gecombineerd. Door de gehele leercyclus van Kolb in een educatie programma te implementeren komen alle leerstijlen aan bod en leren participanten zo volledig mogelijk. Belangrijk hierbij is dat de leerstijlen in het gehele project worden doorgevoerd. Bij culturele instellingen is al wel te zien (en dan met name de instellingen voor beeldende kunst) dat de educatie medewerkers steeds meer betrokken worden bij de ontwikkeling van een tentoonstelling zodat de educatie steeds meer geïntegreerd kan worden.

Ook hybride kunsteducatie ziet leren als een sociaal proces. Er wordt ingespeeld op de individuele leerwensen en door zelfstandig en in samenwerking met anderen aan de slag te gaan construeren de participanten kennis. De projecten worden gestuurd door concepten, emoties en ervaringen waardoor de activiteit dicht bij het individu komt te staan. Doordat in deze manier van werken voortdurend gewisseld wordt tussen kijken, ervaren, denken en doen is de overdracht groter en is het beter mogelijk om de gestelde doelen te behalen.

Agogiek wordt gebruikt om verbindingen te leggen tussen samenleving, individu, kunst en cultuur. Het betreft mensen bij een veranderingsproces. Hierbij is kunst een belangrijk middel omdat dit leert anders te kijken, de geest te verruimen en met afstand over het eigen leven te praten. Doelen die met agogiek worden nagestreefd zijn ook doelen die de overheid in haar beleid met betrekking tot kunsteducatie heeft genoemd. Muzisch-agogisch werken is een manier waarmee door middel van kunst aan ontwikkeling en verandering wordt gewerkt. Dit kan zijn op individueel of maatschappelijk niveau. Deze activiteiten combineren formele en logische denkpatronen met impulsieve en belevingsaspecten. Kunsteducatieve activiteiten worden echter niet vaak ontwikkeld vanuit muzisch-agogisch werken. Dit komt doordat de focus bij culturele instellingen op de kunst ligt en niet op het individu. Door hier een koppeling in te maken zouden er meer doelen kunnen worden nagestreefd.

Aangezien het publiek een steeds grotere rol gaat spelen voor culturele instellingen, is het belangrijk om hier kennis van te hebben. Medewerkers van culturele instellingen geven aan dat ze hier graag meer over willen leren. Zij hebben vragen als: hoe ga je om met een doelgroep, hoe pas je een activiteit aan op een bepaalde doelgroep, wat zijn de wensen van het publiek et cetera. Het richten van educatie op een bepaalde doelgroep en kennis van die doelgroep is één van de belangrijkste criteria om kunsteducatie te kunnen laten werken. De meeste theorieën gaan uit van het publiek in plaats van de kunst; het wordt namelijk steeds belangrijker geacht om aan te sluiten bij het publiek. Niet alleen moeten de instellingen steeds publieksgericht werken, maar zij moet het publiek ook actief betrekken bij haar programma's om het aan zich te binden. Om dit te kunnen doen is het van groot belang dat culturele instellingen kennis opbouwen van hun publiek en het publiek dat zij willen aantrekken, zo kunnen zij een bezoekersprofiel opstellen. Door te werken met de leerstijlen van Kolb kan een instelling beter aansluiten bij de verschillende doelgroepen die de culturele instelling bezoeken. Het werken met een klankbordgroep is ook een goede manier voor het afstemmen en testen van een programma. Het is belangrijk om culturele instellingen hier beter toe uit te rusten. Een aantal instellingen (Stedelijk Museum Amsterdam, MMKA en het UCK) gebruiken peer-education om een betere aansluiting te krijgen met een bepaalde doelgroep. Doordat peer-educators door de doelgroep worden beschouwd als gelijken en rolmodel, worden zij hierdoor aangesproken. Hierdoor staan zij meer open voor een activiteit, kunst, informatie, ervaringen en vaardigheden. Ook kunnen de peer-educators de instelling helpen met het verkrijgen van informatie over een bepaalde doelgroep. Het is van groot belang om aan te sluiten bij het niveau van het publiek. Als een programma te moeilijk of te makkelijk is, haakt het publiek af. Ook moeten de projecten niet te beleerend zijn.

Er zijn nog een aantal andere aspecten die van belang zijn voor het doen laten slagen van een educatieve activiteit. Een ervaren (gast)docent die beschikt over competenties om ervaring en kennis over te dragen op de doelgroep is belangrijk. Verschillende culturele instellingen werken hier aan door hun docenten te monitoren en cursussen aan te bieden. Daarnaast moeten missie, visie en de waarden van een culturele instelling duidelijk zijn en worden doorgevoerd in alle facetten van de instelling, ook de educatie. Hierdoor wordt een eenduidige uitstraling en boodschap overgebracht. Ook moet onderkend worden dat het groepsproces van groot belang is bij het ervaren van een kunstzinnige uiting. De theorie van hybride kunsteducatie besteedt hier veel aandacht aan. Tenslotte kan de inzet van voorbereidingslessen een grote bijdrage leveren aan de ervaring en de informatieoverdracht. Ook kunnen voorbereidingslessen helpen bij het goed laten verlopen van een schoolbezoek aan een culturele instelling.

Een groot probleem voor culturele instellingen is dat zij vaak een korte relatie hebben met het publiek of de groep. Hierdoor kunnen zij de meeste theorieën en methodieken niet doorzetten en kunnen zij niet voldoen aan alle facetten hiervan en hebben zij maar een korte tijd om een band op te bouwen met de participanten. Kunstcentra zorgen er daarom voor dat er vervolgstappen zijn in de educatie, waardoor de leerlingen zichzelf blijven ontwikkelen. Het is echter moeilijk om jongeren buiten school om te verbinden aan een culturele instelling en het contact met een schoolklas is vaak eenmalig of één keer per jaar. Door in scholing in te gaan op theorie en de omgang met scholen zou dit veranderd en verbeterd moeten kunnen worden. De culturele instellingen moeten geholpen worden bij het innemen van een positie ten opzichte van de meer sociale maatschappelijke functie die de overheid van hen vraagt. De culturele instellingen moeten een manier vinden om hiermee om te gaan zonder hun kunstzinnige kwaliteit te verliezen.

Door de verschuivingen in het beleid is te zien dat kunsteducatie belangrijk wordt gevonden. Het doel, de doelgroep en de middelen hiervan veranderen echter in de loop der tijd. De overheid heeft veel invloed gehad op het ontwikkelen van kunsteducatie bij culturele instellingen en het verankeren hiervan in de organisaties. Dit deed zij onder andere door kunsteducatie te benoemen als kerntaak. De focus van kunsteducatie is verschoven van kunst naar hoe mensen kennis kunnen maken met kunst en hoe hier extrinsieke doelen te behalen zijn. Dit betekent niet dat de kunst ondergeschikt raakt en er niet meer toe doet, maar wel dat instellingen zich moeten inspannen om een vertaling te

maken naar het publiek door middel van educatie. Agogiek en muzisch-agogisch werken kunnen helpen bij het plaatsen van kunsteducatie in dit perspectief. Zij zetten niet de kunst centraal maar het individu, waardoor het proces van kunsteducatie wordt omgedraaid. Culturele instellingen hebben minder belang en ruimte om vanuit een persoonlijk of maatschappelijk probleem te werken, maar dit vraagt de overheid wel. De meeste culturele instellingen die zijn onderzocht nemen het beleid van de overheid mee als belangrijke leidraad binnen de mogelijkheden en visie van de instelling. Door de veranderende eisen die aan instellingen worden gesteld gaat men volgens een aantal geïnterviewden wel beter nadenken over wat zij doen, hoe en waarom. Veranderingen in het beleid kunnen daardoor een aanvulling zijn. In het beleid zijn een aantal eisen en instrumenten opgenomen die de verankering van kunsteducatie tot stand moesten brengen. Zo ontvangen culturele instellingen die geen kunsteducatie programma aanbieden geen subsidie meer. Zo dwingt de overheid hen om educatie te ontwikkelen. Ook werden culturele instellingen geacht om educatie te ontwikkelen voor doelgroepen waar de overheid belang aan hecht. Daarnaast stelde de overheid de vakken CKV1,2 en 3 in voor het voortgezet onderwijs en vroegen zij culturele instellingen hier op aan te sluiten door activiteiten te ontwikkelen aan de hand van actief, receptief en reflectief leren.

Een knelpunt tussen de samenwerking van culturele instellingen en scholen is dat zij beide eigen agenda's hebben, die niet synchroon lopen. Hierdoor passen geschikte voorstellingen of tentoonstellingen soms niet in het programma van een school. Culturele instellingen kunnen niet altijd rekening houden met de planning van scholen, aangezien zij ook vastzitten aan het kunstproduct en de presentatie hiervan. De Raad voor Cultuur en de overheid wijzen erop dat instellingen bekend moeten zijn met onderwijsvisies, leerstijlen en lesmethoden. Bij de geïnterviewden is deze kennis niet altijd aanwezig. Sommige instellingen proberen het echter wel: zo kijkt BAK of een thema van een tentoonstelling voorkomt in de examenprogramma's van scholen en onderzoekt of hiermee een combinatie te maken is. De leerlijnen op het gebied van kennismaking met de kunsten (CKV 1, 2, 3) kunnen binnen een culturele instelling worden nagestreefd, mits deze bekend zijn en er een mogelijkheid wordt gezien binnen het kunstzinnige product. Als scholen en culturele instellingen een manier kunnen vinden om het programma van een culturele instelling zodanig te ontwerpen dat het kan worden geïmplementeerd in de leerlijnen en het lesprogramma van de school, zou dit een veel effectiever en beter resultaat opleveren.

De scholing moet daarom een sterke connectie hebben met de actualiteit en het werkveld. Daardoor kan makkelijker met veranderingen en actuele problemen omgegaan worden. Daarnaast kan door scholing een klankbord worden gevormd waar de studenten ervaringen uit het werkveld kunnen delen.

De medewerkers van culturele instellingen hebben deels dezelfde en deels zeer verschillende vragen. Deze verschillen zijn te wijten aan het verschil in achtergrond, discipline en werkzaamheden. Wat blijkt uit het onderzoek is dat kennis van het beleid van groot belang is om in te kunnen spelen op de wensen van de overheid, maar ook om passende producten te kunnen ontwikkelen. Daarnaast is kennis van theorieën en methodieken van belang, omdat dit tot betere kunsteducatie kan leiden die een positief effect heeft op de doelgroep. Cursussen en onderwerpen die aangeboden kunnen worden en vaak naar voren komen in de interviews zijn:

- Kunstgeschiedenis
- Kunsteducatie: methodiek en theorie
- Financiering, subsidie en sponsoring
- Beleid
- Aansluiting bij het onderwijs
- Onderzoeksvaardigheden
- Doelgroepen en groepsdynamica

Andere onderwerpen waar vraag naar is:

- Kunstfilosofie

- Agogische werkvormen
- Cultureel ondernemerschap
- Pedagogiek
- Sociologie

Scholing voor medewerkers bij culturele instellingen zou zich moeten richten op buitenschoolse kunsteducatie als doel en als middel. Het is van belang dat culturele instellingen een goede relatie hebben met het onderwijs en kennis hebben over binnenschoolse kunsteducatie, de geïnterviewde medewerkers geven aan dat dit vaak ontbreekt. Hier kan scholing een bijdrage aan leveren. Daarnaast kan scholing handvatten bieden om de doelen die de overheid met kunsteducatie beoogt te kunnen nastreven, voor zover dit past bij de visie van de instelling.

Scholing kan een grote meerwaarde bieden als zij inzicht verschaft over hoe kunsteducatie in te bedden is in de gehele organisatie zodat de kunsteducatie sterker geprofileerd kan worden en meer effect kan sorteren. Verder kan scholing kennis bieden over de verschillende theorieën en methodieken die er over kunsteducatie zijn. Op deze manier kan scholing van meerwaarde zijn voor het kunstzinnige werkveld, de overheid en de maatschappij.

Discussie en Vervolgonderzoek

Uit dit onderzoek blijkt dat er ruimte is voor scholing voor medewerkers van culturele instellingen. Ook zou dit goed aansluiten bij de opleiding CMV, aangezien deze kunsteducatie vanuit een sociale en maatschappelijke invalshoek benadert. Dit onderzoek dient als een vooronderzoek waarna de opleiding kan onderzoeken in welke vorm zij deze scholing zou kunnen en willen aanbieden en of er behoefte en mogelijkheden zijn om hier een hbo-master of post-hbo voor te ontwikkelen. Het is de moeite waard om dit te onderzoeken, aangezien een universitaire master vooral wetenschappelijk van aard is en opleid tot zelfstandig onderzoeker. Een hbo-master leert studenten zich te verdiepen en leert hen te innoveren binnen hun beroep. Een bachelor hbo zorgt ervoor dat studenten een theoretische basis hebben, hun beroep kunnen ontwikkelen en beschikken over professioneel vakmanschap. Ook zouden er losse cursussen kunnen worden ontwikkeld die de kunsteducatieve medewerkers van culturele instellingen zouden kunnen ondersteunen.

Aangezien het werkveld vraagt om een verdieping van het beroep, het innoveren van de taken en het ontwikkelen en verdiepen van kunsteducatie, sluit dit het meest aan bij een hbo-master. De overheid vraagt namelijk een diepgaandere samenwerking tussen twee velden, te weten onderwijs en cultuur. Hier zijn bij culturele instellingen nieuwe kennis, theoretische grondvormen en andere manieren van werken nodig. Tevens vraagt de overheid culturele instellingen een socialere positie in de maatschappij in te nemen; de afdeling kunsteducatie maakt vaak de vertaalslag van kunst naar publiek en zal zich nu dus op een andere manier moeten profileren. Bovendien wordt van culturele instellingen gevraagd om met kunsteducatie niet alleen doelen in de kunst na te streven en de cultuurparticipatie te vergroten, maar ook de persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling en doelen te ondersteunen. Dit zijn naar mijn mening te grote vraagstukken, veranderingen en verdieping van kennis om onder een bachelor opleiding of losse cursussen te kunnen laten vallen. Het gaat namelijk niet alleen om het ontwikkelen van kunsteducatie, maar het gaat om het inbedden van kunsteducatie op een hoger niveau.

Aangezien er duidelijk behoefte naar verdieping in kunsteducatie binnen het werkveld bestaat, in het werkveld, is het interessant om te onderzoeken of er inderdaad mogelijkheden zijn voor een hbo master of post hbo. Daarbij moet natuurlijk ook onderzocht worden hoeveel medewerkers interesse zouden hebben in een master of een andere vorm van scholing.

Om beter aan te sluiten bij de vragen van medewerkers van culturele instellingen zouden bestaande opleidingen wellicht mogelijkheden kunnen bieden. Ik heb dit niet onderzocht aangezien het onderzoek anders te omvangrijk zou worden. Wellicht is dit wel interessant voor één van deze opleidingen om te onderzoeken.

Ook ben ik niet ingegaan op die kant van de culturele instellingen met betrekking tot de sociaal maatschappelijke positie, die de overheid wil dat zij innemen. Dit is een interessante discussie maar voert veel te ver voor dit onderzoek.

In dit onderzoek heb ik tevens buiten beschouwing gelaten hoe doelen door middel van kunsteducatie te bereiken zijn. Wel heb ik handvatten gegeven in de vorm van theorieën en aandachtspunten, maar voor de te ontwikkelen opleiding is het cruciaal om antwoord te vinden op deze vraag. Het is namelijk een vraag waar veel culturele instellingen mee worstelen.

Door het beleid van de overheid en de doelen die zij nastreven naast de doelen van kunsteducatie bij culturele instellingen te zetten, is een groot verschil zichtbaar geworden. De overheid verwacht een steeds maatschappelijker insteek van culturele instellingen. Culturele instellingen hebben echter hun focus op kunst liggen. Interessant is om te onderzoeken welke rol de kunsteducatiemedewerkers zouden kunnen spelen om een brug te slaan tussen de doelen van overheid en instelling.

Literatuur

A. Barwegen (red.), *Het nieuwe museum, maatschappelijke urgentie of eigenbelang*, Museum Jan Cunen Oss 2004

T. Bevers, *Kanttekeningen bij de monitoronderzoeken cultuureducatie 2005-2009*, in *Jaarboek Actieve Cultuureducatie*, Utrecht 2010

S. Bitgood, *Social Design in Museums, the psychology of visitor studies*, collected essays volume one, MuseumsEtc Edinburgh 2011

C. Bouwman, F. de Dreu, A. Mesch, *Studiehandleiding afstudeerfase*, Utrecht 2011

CMV Hogeschool Utrecht, *Onderwijs Beleids Document CMV-HU 2009-2010 – Culturele en Maatschappelijke Vorming Utrecht*, Utrecht 2009

E. Crooke, *Museums and community, ideas, issues and challenges*, Routledge New York 2007

Cultuurnetwerk Nederland, *Zicht op... Sociale cohesie en cultuureducatie*, Utrecht 2004

Cultuurnetwerk, *Zicht op... de waarde van kunst- en cultuureducatie, een verzameling van citaten in samenwerking met Kunstconnectie*, Utrecht 2008

H. van Deventer, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 2 2011-2012*, Utrecht 2011

G. Donkers, *Veranderkundige modellen*, Uitgeverij Nelissen Soest 2007,

DSP Groep, *Meer dan waard, de maatschappelijke betekenis van musea*, Nederlandse Museumvereniging Amsterdam 2011

C. de Groot, *De helende kracht van cultuur en natuur*, in *Boekman* 90, 24ste jaargang maart 2012

F. Haanstra, *The WOW factor: een blijde maar slecht onderbouwde boodschap over de effecten van kunsteducatie*, in *Kunstzone* nr. 9 jaargang 5, Berkel en Rodenrijs 2006

K. Haaster, *Denken en doen, ontwerpen en programmeren in het sociale domein*, Uitgeverij Countinho Bussum 2003

J. Harland, L. Hetland, *Gewenste en bereikte leereffecten van kunsteducatie*, in *Cultuur + Educatie* nr. 23, Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht 2008

Q. van der Hoeven, *Van Anciaux tot Zijlstra, cultuurbeleid en cultuurparticipatie in Nederland en Vlaanderen*, Den Haag 2012

E. Hoogstraat, A. Vels Heijn, *De leertheorie van Kolb in het museum*, Amsterdam 2006

E. Hooper-Greenhill, *Museums and education, purpose, pedagogy, performance*, Routledge New York 2007

M. van de Kamp, *Hybride kunsteducatie*, in *Kunstzone* nr. 6 9^e jaargang

H. Konijnenbelt, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 3 2011-2012*, Utrecht 2011

Landelijk opleidingsprofiel CMV, *Alert en Ondernemend 2.0, Opleidingsprofiel Culturele Maatschappelijke Vorming*, SWP Amsterdam 2009

F. Matarasso, *Use or ornament? The Social impact of participation in the arts*, Comedia Londen 1997

K. van der Meulen, *Community art brengt kunst en milieu samen*, in Boekman 90, 24ste jaargang maart 2012

Ministerie van CRM, *Kunstbeleid*, Den Haag 1972

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, *Cultuurbeleid in Nederland*, oktober 2002

Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, *Cultuur en school*, Zoetermeer 1996

M. de Noo, *Waar een wil is... een onderzoek naar het huidige educatiebeleid van beeldende kunstenaars*, Museum Jan Cunen Oss 2003

Onderwijsraad, *Onderwijs en Cultuur, Advies*, Den Haag 2006

J. Oostwoud Wijdenes, F. Haanstra, *Katernen Kunsteducatie, Over actief, receptief en reflectief*, LOKV Nederlands Instituut voor kunsteducatie Utrecht 1997, p8.

D. Ottenvanger, M. van der Kamp, *Cultuureducatie en sociale cohesie, een verkennend onderzoek*, in Cultuur + Educatie 6, Utrecht 2003

K. Pattipiholy, H. snijders, *Peer education 2.0*, uit Kunstzone 2, 2012

R. van der Ploeg, *Cultuur als confrontatie, cultuurnota 2001-2004*, Den Haag 1999

Raad voor Cultuur, *Vooradvies van de Raad voor Cultuur (2005-2008), Cultuur, meer dan ooit, Inleiding en sectoranalyses*, Den Haag 2003.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, *Aansprekend burgerschap*, Den Haag 2000

Nina Simon, *The participatory museum*, Museum 20 Santa Cruz 2010

UCK, *Dynamisch en kleurrijk, strategisch beleidsplan 2009 – 2012*, Utrecht 2009

M. de Vreede, *Zicht op... ontwikkelingen in museumeducatie*, Cultuurnetwerk Nederland Utrecht 2008

M. de Vreede, *Over passie en professie, een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea*, Cultuurnetwerk Nederland Utrecht 2010

F. Willems, *Kunsteducatie een beleidshandreiking*, Utrecht 2006

H. Zijlstra, *Subsidieregeling 2013 – 2016*, Den Haag 2011

H. Zijlstra, *Cultuureducatie met kwaliteit*, Den Haag 2011

Internet:

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

<http://www.ahk.nl/opleidingen/master/kunsteducatie/>

ArteZ

http://www.artez.nl/Kunsteducatie/Master_Kunsteducatie/Studie

Codarts

http://www.codarts.nl/NL/muziek/MKE/content/info/MKE-080124-INFO-de_opleiding.php

CJP cultuurkaart

http://www.cjp.nl/Cultuurkaart/redactioneel/item4120/Wat_is_de_Cultuurkaart.html

http://www.cultuurkaart.nl/nieuws/redactioneel/item10499/Wat_blijft_en_wat_verandert.html,

Cultuurplein

<http://www.cultuurplein.nl/peereducatie-verbindt-jongeren-met-musea>

Cultuurnetwerk Nederland

<http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/overheid/rijk.html>

<http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/kunsteducatie/>

<http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/legitimering/bezuinigingen.html>

http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/wat_is_cultuureducatie.html

http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/kkdrempel.pdf

http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/ZichtopCulturelediversiteit.pdf

http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/DagvdCultuureducatieVerslag2006.pdf

http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/amateurkunst/community_arts.html,

De Utrechtse Spelen

<http://www.deutrechtsspelen.nl/p/over-ons/visie/>

<http://www.deutrechtsspelen.nl/p/educatie/informatie/>

E-academic:

<http://www.e-cademic.de/data/ebooks/extracts/9783830916178.pdf>

Fontys Hogeschool

<http://fontys.nl/Werk-studie/Opleidingen-en-cursussen/Master-Kunsteducatie-deeltijd-1.htm>

Hanzehogeschool

<http://www.hanze.nl/home/Schools/Beeldende+Kunst+en+Vormgeving/Opleidingen/Master/Kunsteducatie/Studie+inhoud.htm>

Hbo-raad

<http://www.vereniginghogescholen.nl/opleidingsprofielen>

Hogeschool voor de Kunsten Utrecht

<http://www.hku.nl/web/Studiekeuze/Masteropleidingen/MasterOfEducationInArts.htm>

Hogeschool Utrecht CMV

<http://www.bachelors.hu.nl/Alle%20bacheloropleidingen/Culturele%20en%20Maatschappelijke%20Vorming.aspx>

Kolb

<http://mens-en-samenleving.infonu.nl/opleiding-en-beroep/2319-leerstijl-en-leren-leerfasen-cyclus-kolb.html>

Kunst Centraal

<http://www.kunstcentraal.nl/missie/>
http://www.kunstcentraal.nl/wp-content/uploads/2011/03/WERKPLAN_1112.pdf
http://www.kunstcentraal.nl/wp-content/uploads/2011/03/COT_FLYER-A51.pdf

Letty Ranshuysen

http://www.lettyranshuysen.nl/pdf/2010_Boekman82.pdf

Museum voor Moderne Kunst Arnhem

<http://www.mmkarnhem.nl/NL/museum-info/het-museum/visie>
http://www.mmkarnhem.nl/_uploaded/MMKA-HMA-Jaarverslag-2011.pdf
<http://www.mmkarnhem.nl/NL/educatie/educatie-in-het-mmka>

Mocca Amsterdam

http://www.mocca-amsterdam.nl/uploads/docs/newsletter/mocca_moc_30.pdf

Museumvereniging

<http://www.museumvereniging.nl/LinkClick.aspx?fileticket=Bl3nccbQgDM%3D&tabid=334>

Netwerk KVDO, Opleidingsprofiel HBO Master kunsteducatie, maart 2004,

http://www.hbo-raad.nl/images/stories/competenties/master_kunsteducatie.pdf

NVAO

http://www.nvaio.net/aanvraag_indienen

Overheid:

<http://www.rijksoverheid.nl/regering/het-kabinet/regeerakkoord/onderwijs>,
<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/05/25/voorjaarsnota-2012.html>

R. Plasterk, *Kunst van leven, hoofdlijnen cultuurbeleid 2009-2012*

<http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Kunst%20van%20Leven.pdf>

H. Zijlstra, *Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid*, juni 2011

<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/06/10/meer-dan-kwaliteit-een-nieuwe-visie-op-cultuurbeleid.html>

Ministerie van CRM, Kunstbeleid, Den Haag 1972

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/06/11/cultuur-beweegt-de-betekenis-van-cultuur-in-een-veranderende-samenleving.html>

<http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/06/11/5-miljoen-per-jaar-voor-de-cultuurkaart.html>

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/vraag-en-antwoord/wat-zijn-de-bachelor-master-en-associate-degree-in-het-hoger-onderwijs.html>, geraadpleegd op 24 juni 2013.

Peer Education

http://www.unodc.org/pdf/youthnet/action/message/escap_peers_01.pdf

Rijksuniversiteit Groningen

<http://www.rug.nl/let/onderwijs/Bachelor/KCM/Hoezietdestudieeruit/jaar-2>
<http://www.rug.nl/let/onderwijs/Bachelor/KCM/wat-kun-je-er-mee-words?lang=nl>
<http://www.rug.nl/let/onderwijs/Master/KCM/index>

Scholen in de Kunst

<http://www.scholenindekunst.nl/informatie/over-ons/missie>

Stadsschouwburg Utrecht

<http://www.stadsschouwburg-utrecht.nl/educatie/educatie/>
<http://tekstversie.utrecht.nl/CoRa/BGS/Commissiebrieven/2011/Bijlage%201%20Bedrijfsplan%20Stadsschouwburg%20Utrecht.pdf>

Stedelijk Museum Amsterdam

<http://www.stedelijk.nl/educatie/afdeling-educatie/over-educatie>

Theatereducatie

<http://www.theatereducatie.nl/inspiratie/naar-het-theater/een-mooie-theaterervaring-voor-iedereen>

UCK

<http://www.uck.nl/uploadmedia/Nieuwarchief/Algemeen/uck-beleidsplan-web.pdf>
<http://www.uck.nl/item.aspx?subject=item&id=3779&type=2&parent=0&superparent=-1&menuid=1&bg=1>

Universitaire masters

<http://universitairmasters.nl/faq/verschil-hbo-en-universiteit/>

Universiteit Utrecht

<http://www.uu.nl/university/masters/NL/kunstgeschiededu/studieprogramma/Pages/default.aspx>
<http://www.uu.nl/university/masters/NL/kunstgeschiededu/endaarna/Pages/default.aspx>

Interviews:

Margit Arts, Kunst Centraal, 21 mei 2012

Ankje Berkhof, Centrum voor de Kunsten Utrecht, 21 mei 2012

Cees Bouwman, Hogeschool Utrecht, 13 mei 2012

Frits de Dreu, Hogeschool Utrecht, 13 mei 2012

Martijn Hermsen, Scholen in de Kunst, 10 mei 2012

Femke Hogenbosch, Museum voor Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012

Anoek Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012

Dorine van Kampen, Stedelijk Museum Amsterdam, 5 juli 2012

Aart van der Maas, Hogeschool Utrecht, 4 juni 2012

Annick Mackaaij, De Utrechtse Spelen, 22 mei 2012

Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 201

Mark van Rijn, Click F1, 1 juni 2012

Schriftelijk interview met Eveline Reeskamp, Centraal Museum, 24 juli 2012

Bijlagen

Bijlage 1: Opleiding CMV

Om een beeld te krijgen van het kunsteducatieve programma van de opleiding CMV aan de Hogeschool Utrecht heb ik studiehandleidingen onderzocht en bronnen als het handboek van de opleiding Culturele en Maatschappelijk Vorming, Alert en Ondernemend 2.0. Daarnaast heb ik informatie verzameld door interviews af te nemen en in gesprek te gaan met verschillende docenten van de Hogeschool Utrecht.

De studie Culturele Maatschappelijke Vorming (CMV) leidt studenten op tot sociaal cultureel vormingswerkers. In het landelijk opleidingsprofiel CMV staat de kern van de studie omschreven als het “*ondersteunen van mensen bij het vormen van zichzelf en de vormgeving van hun maatschappelijke leven*”.²⁵⁵ Er zijn vaardigheden nodig om deel te kunnen nemen aan de maatschappij, vormingswerkers helpen mensen deze vaardigheden te ontwikkelen. De afgestudeerde CMV’er initieert leerprocessen van individuen en groepen en probeert hen te activeren en te laten participeren.²⁵⁶ De CMV’er versterkt de integratie van groepen en individuen in de samenleving en bestrijdt zo sociale en culturele uitsluiting.²⁵⁷ De CMV’er ondersteunt mensen in het ontwikkelen van een eigen identiteit.²⁵⁸

De opleiding CMV aan de Hogeschool Utrecht benadert deze doelen vanuit een kunstzinnig standpunt. Zij leert studenten kunst en creatieve middelen in te zetten om doelen te bereiken.²⁵⁹ Één van de hoofdrichtingen van de studie is kunsteducatie. Daarmee wil de studie de cultuurparticipatie vergroten, mensen activeren voor en door kunst en leren van en over kunst. De Hogeschool Utrecht benadert kunsteducatie voornamelijk vanuit een sociaal oogpunt.

De CMV-professional op bachelor niveau moet op uitvoerend en ontwerpend niveau in staat zijn om complexe vraagstukken van individuen, groepen, organisaties en publiek in hun contexten te signaleren en daarop in te spelen.²⁶⁰ De studie CMV werkt aan de hand van competenties. De studenten moeten na afloop van de studie beschikken over deze competenties. De competenties zijn vastgesteld in het Landelijk opleidingsprofiel CMV, Alert en ondernemend 2.0. In drie segmenten zijn negen competenties vastgesteld:

Agogisch handelen

Verkennen, onderzoeken, analyseren

Contactleggen en begeleiden

Ontwerpen en ontwikkelen

Organiseren, netwerken, bemiddelen

Ondernemend handelen

Bedrijfsmatig en organisatiegericht handelen

Beleidsmatig en strategisch handelen

Beroepsontwikkeling

Eigen professionaliteit ontwikkelen

Het ontwikkelen van de beroepspraktijk en het beroepsmatig handelen

Profileren, legitimeren en maatschappelijke steun verwerven²⁶¹

---

²⁵⁵ Landelijk opleidingsprofiel CMV, *Alert en Ondernemend 2.0, Opleidingsprofiel Culturele Maatschappelijke Vorming*, Amsterdam 2009, p 25.

²⁵⁶ CMV Hogeschool Utrecht, *Onderwijs Beleids Document CMV-HU 2009-2010 – Culturele en Maatschappelijke Vorming Utrecht*, Utrecht 2009, p 4.

²⁵⁷ H. van Deventer, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 2 2011-2012*, Utrecht 2011, p 5.

²⁵⁸ Ibidem.

²⁵⁹ H. van Deventer, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 2 2011-2012*, Utrecht 2011, p 6.

²⁶⁰ Landelijk opleidingsprofiel CMV, *Alert en Ondernemend 2.0, Opleidingsprofiel Culturele Maatschappelijke Vorming*, Amsterdam 2009, p 13.

²⁶¹ Landelijk opleidingsprofiel CMV, *Alert en Ondernemend 2.0, Opleidingsprofiel Culturele Maatschappelijke Vorming*, Amsterdam 2009.

Aan de Hogeschool Utrecht worden deze competenties ingevuld vanuit muzisch-ludisch agogisch werken.

Studiestructuur

De opleiding is onderhevig geweest aan vele veranderingen. Sinds een aantal jaren zijn de studies Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Creatieve Therapie en Sociaal Pedagogische Hulpverlening samengevoegd tot de propedeuse Social Work. Een deel van het vakkenpakket is toegespitst op CMV.²⁶² In het schooljaar 2013-2014 wordt in het tweede jaar een herzien curriculum doorgevoerd waarin het onderdeel samenlevingsopbouw wordt versterkt, daardoor zouden de verschillende aspecten van de studie meer in evenwicht zijn.

Het algemene eerste jaar is een samenstelling van verschillende sociale opleidingen. In deze propedeuse Social Work komen cursussen aan bod over cultuur, culturele diversiteit, doelgroepen, activeren, beleid en het organiseren en ontwikkelen van projecten. Verder is er een oriënterende cursus over CMV en het werkveld, maken de studenten kennis met de kunsten en lopen zij stage. Vanaf het tweede jaar oriënteren de studenten zich op cultuur en samenleving. Hierbij leren ze werken met sociaal-culturele methodieken en het inzetten van kunsteducatie en creatieve middelen.

²⁶³ Vanaf het tweede jaar worden er alleen maar vakken gegeven op het gebied van CMV. In ieder blok krijgen de studenten het vak Methodiek en Methodisch Handelen. Hierin krijgen zij handvatten voor het organiseren van een project, alsmede verschillende theorieën en theoretische achtergronden die hen daarbij zouden moeten helpen. Bij deze projecten werken zij met verschillende kunstdisciplines.

Het vakkenpakket bestaat verder uit:

Cultuurbrouwerij, Cultuur en traditie in diversiteit. Waarbij kunst en cultuur aan de orde komen aan de hand van mythen en verhalen. Hiermee wordt laten zien dat de samenleving voortkomt uit een eeuwenoude cultuur. Daarbij worden verbanden gelegd met trends uit de hedendaagse cultuur. In verschillende kunstdisciplines staan studenten stil bij hun eigen levensvragen en proberen die aan de hand van de traditionele cultuur te beantwoorden en te onderzoeken.²⁶⁴

Politiek en bestuurskunde. Verschillende theoretische en actuele thema's komen hierbij aan bod, zoals het Huis van Thorbecke en het actuele beleid.²⁶⁵

Kunst, media en sport. Studenten krijgen een theoretische verdieping in één van deze disciplines. De student maakt een tentoonstelling waarbij een thema moet worden overdragen aan het publiek. De bedoeling is dat gewerkt wordt aan maatschappelijke doelen. Hierbij is een analyse van de doelgroep, de kracht van kunst en de aspecten die deel uitmaken van culturele identiteitsvorming van belang.²⁶⁶

Praktijkproject bij het UCK of Tweetakt. Hierin passen de studenten methodieken en theorieën toe in de praktijk. In dit project ontwerpen en geven zij een kunsteducatieve workshop die is opgebouwd volgens de dialectische didactiek en is gebaseerd op beleving, betrekking en educatie.²⁶⁷

Stage, ten behoeve van de aansluiting met de praktijk.²⁶⁸

In het derde jaar kiezen de studenten een accent, waarvan Art & Community er één is. Vakken die de studenten volgen zijn:

---

²⁶² <http://www.bachelors.hu.nl/alle%20bacheloropleidingen/culturele%20en%20maatschappelijke%20vorming.aspx?tab=uitgebreide%20informatie&article=starten%20met%20deze%20opleiding%20voltijd>, geraadpleegd op 6 juni 2012.

²⁶³ <http://www.bachelors.hu.nl/alle%20bacheloropleidingen/culturele%20en%20maatschappelijke%20vorming.aspx?tab=uitgebreide%20informatie&article=tweede%20jaar%20en%20verder%20voltijd>, geraadpleegd op 6 juni 2012.

²⁶⁴ H. van Deventer, *CMV Utrecht*, jaargids studiejaar 2 2011-2012, Utrecht 2011, p 22.

²⁶⁵ Idem, p 21.

²⁶⁶ Idem, p 20.

²⁶⁷ H. van Deventer, *CMV Utrecht*, jaargids studiejaar 2 2011-2012, Utrecht 2011, pp 26-27.

²⁶⁸ <http://www.bachelors.hu.nl/alle%20bacheloropleidingen/culturele%20en%20maatschappelijke%20vorming.aspx?tab=uitgebreide%20informatie&article=tweede%20jaar%20en%20verder%20voltijd>, geraadpleegd op 6 juni 2012.

Overdrachtkunst, de studenten leren methodisch en technisch kunstzinnige middelen in te zetten om informatie over te dragen. Het doel van het vak is om door middel van kunsteducatie aan te zetten tot gedragsverandering.²⁶⁹

Kunst als podium, hierbij werken de studenten aan hun eigen kunstzinnige vaardigheden. Het gaat dieper in op de kunsten en kunsteducatie

Cultureel maatschappelijk ondernemen, in dit vak zetten de studenten een onderneming op met maatschappelijke en culturele doelen. Hierbij komen zakelijke en artistieke elementen aan bod.²⁷⁰

Praktijkonderzoek.

Supervisie en lange stage

Het vierde jaar bestaat uit een minor en de afstudeerfase. Een minor kan de student zelf kiezen en hiermee kan hij of zij zich specialiseren in een bepaalde richting. CMV biedt zelf de minor kunsteducatie aan. In deze minor leren de studenten hoe zij kunsteducatief materiaal kunnen ontwerpen. De afstudeerfase duurt een half jaar. Deze bestaat uit vier onderdelen:

Praktijkproject in het werkveld. In een groep wordt een project rond een concrete vraag of probleem in het werkveld uitgevoerd. De studenten verrichten hier onderzoek naar, ontwikkelen op basis daarvan een activiteit en voeren deze uit. Het hele proces wordt door de studenten zelf gedaan, ze voeren een project dus van begin tot het einde uit.

Eindnotitie, het verslag van het praktijkproject.

Eindpresentatie. Deze presentatie sluit aan bij een actueel thema uit de beroepspraktijk. Hierbij worden culturele maatschappelijke vraagstukken en theorie aan elkaar gekoppeld. De studenten brengen dit door middel van een theatrale voorstelling naar voren. Door middel van kunstvormen tonen zij hun kunde en kennis.²⁷¹

Scriptie

De opleiding CMV van de Hogeschool Utrecht is gericht op kunsteducatie en samenleving. Daarbij staan sociale doelen, cultuurparticipatie en leren over kunst centraal. Door de sociale insteek van de studie leren de studenten veel over de mens, samenleving en doelgroepen. De opleiding richt zich op het ontwikkelen van mensen, maar doet die niet specifiek op scholen, er is dan ook geen lesbevoegdheid te behalen met deze studie. De student kan na afronding van de studie werken bij culturele en welzijnsinstellingen.

Doordat de Hogeschool Utrecht de doelen van de opleiding nastreeft vanuit een Muzisch-ludische methodiek wordt kunsteducatie ingezet om doelen in de mens, samenleving en kunst te behalen. De opleiding doet dit door middel van kunsteducatie aangezien kunst veel kan bewerkstelligen en aan verschillende doelen een bijdrage kan leveren. De opleiding Culturele Maatschappelijke Vorming van de Hogeschool Utrecht benadert kunsteducatie niet alleen als middel om persoonlijke en sociale doelen na te streven, maar ook als doel om kennis van de kunsten te vergaren, een ervaring mee te geven en de participatie te vergroten. Om dit te kunnen doen bekijkt de Hogeschool Utrecht kunsteducatie onder andere vanuit agogiek. Agogiek houdt zich onder andere bezig met het doen veranderen van de mens en samenleving. Volgens vele onderzoeken en bronnen heeft kunst bij uitstek de mogelijkheid om hier een belangrijke rol in te spelen.

---

²⁶⁹ H. Konijnenbelt, *CMV Utrecht, jaargids studiejaar 3 2011-2012*, Utrecht 2011, p 13.

²⁷⁰ Idem, p 15.

²⁷¹ C. Bouwman, F. de Dreu, A. Mesch, *Studiehandleiding afstudeerfase*, Utrecht 2011, p 13.

Bijlage 2: Opleidingen Kunsteducatie

Hogeschool voor de Kunsten Utrecht

De Master of Education in Arts aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht is een tweejarige deeltijdopleiding. In deze opleiding staan de thema's interculturaliteit, duurzaamheid en nieuwe geletterdheid centraal. Studenten verdiepen zich artistiek, pedagogisch en in ondernemerschap. Het werkveld en de professionele ambitie van de student staan centraal. Veel cursussen worden daarom ingericht door de student zelf. De student ontwikkelt onderzoeks- en communicatievaardigheden. Zo wordt de creativiteit van kunstenaars en de invloeden op verschillende kunstdisciplines onderzocht. De student leert een project te managen en voert een opdracht uit in het werkveld. Wat de studie typeert is de interdisciplinariteit en de diversiteit van studentenprofielen. De studenten ontwerpen grotendeels zelf het programma. Dit doen zij in het eerste jaar met het Artistiek Laboratorium, waarin de studenten hun creërend vermogen verdiepen en verbreden, en in het tweede jaar met het actualiteitenlaboratorium, waarin de studenten hun omgevingsgerichtheid verdiepen aan de hand van actuele ontwikkelingen. Ook organiseren de studenten zelf een studiereis naar een stad naar keuze.

In het eerste jaar staan Management interdisciplinaire maakprocessen en Kunsteducatie en engagement centraal. Management interdisciplinaire maakprocessen gaat uit van het artistiek perspectief. Creativiteitstheorieën worden behandeld aan de hand van creatieve processen van kunstenaars. Ook wordt er onderzocht hoe kunstdisciplines elkaar beïnvloeden. De uitkomsten van deze onderzoeken worden gekoppeld aan didactiek en management theorieën. Dit alles wordt vervolgens gekoppeld aan een casus in de praktijk. Bij Kunsteducatie en engagement komen de thema's interculturaliteit, duurzaamheid en nieuwe geletterdheid aan bod. De student kiest één van deze thema's als leidraad. De student onderzoekt de consequentie van één van deze onderwerpen op kunsteducatie. Daarna ontwikkelen zij concepten voor kunsteducatieve producten. Het tweede jaar wordt ingericht met Ontwerpen in opdracht en Persoonlijke profilering. Het Ontwerpen in opdracht is een interdisciplinair project in opdracht van een organisatie uit de beroepspraktijk. De student heeft daarbij de rol van projectleider of die van onderzoeker. De persoonlijke profilering is het individuele afstudeeronderzoek.²⁷²

Naast deze projecten krijgen de studenten les in onderzoeksvaardigheden, communicatie en intervisie, management en ondernemerschap.

De studie kan alleen gevolgd worden als de student al enige jaren ervaring heeft in een relevante werkkring in het kunsteducatieve veld. Met de Master is geen lesbevoegdheid te halen.²⁷³

Na de master is de student opgeleid om de volgende functies te beoefenen:

- Ontwikkel- en ontwerpfuncties voor de kunstvakken in alle niveaus en soorten van onderwijs
- Ontwikkel- en beleidsfuncties bij diverse instellingen, zoals centra voor de kunsten, ondersteuningsorganen, adviesbureaus, overheidsinstellingen, educatieve afdelingen van theatergroepen, dansgezelschappen, musea, et cetera
- Coördinatiefuncties in de kunsteducatieve sector, zowel binnen- als buitenschools
- Zelfstandig ondernemer in het kunsteducatie veld
- Artistieke functies in het amateur- en professionele kunstencircuit en de community arts²⁷⁴

Codarts in samenwerking met Hogeschool Rotterdam

De Master Kunsteducatie aan Codarts is een tweejarige deeltijdopleiding met een specialisatie in community arts. Codarts werkt voor deze opleiding intensief samen met de Willem de Kooning

²⁷² <http://www.hku.nl/web/Studiekeuze/Masteropleidingen/MasterOfEducationInArts/Projecten.htm>, geraadpleegd op 8 oktober 2012.

²⁷³ <http://www.hku.nl/web/Studiekeuze/Masteropleidingen/MasterOfEducationInArts.htm>, geraadpleegd op 23 juni 2012.

²⁷⁴ <http://www.hku.nl/web/Studiekeuze/Masteropleidingen/MasterKunsteducatie.html>, geraadpleegd op 8 oktober 2012.

Academie van de Hogeschool Rotterdam. Hierdoor worden studenten met de kunstdisciplines muziek, dans, beeldende kunst en communicatie en mediadesign in aanraking gebracht. De opleiding sluit aan op de opleidingen Docent Dans en Docent muziek, en is bedoeld voor studenten die een kunstvak- of kunstvakdocentopleiding hebben afgerond. De studenten moeten tevens over een didactische aantekening beschikken. Tijdens de master verwerft de student de theoretische bekwaamheden voor het docentschap in de 2^e fase voor het voortgezet onderwijs en verwerft bekwaamheden om kunst pedagogische en didactische innovaties te kunnen ontwikkelen en implementeren in het onderwijs en in buitenschoolse kunsteducatie. De opleiding richt zich op het verwerven van kennis over de multidisciplinaire kunsttheorie, van bekwaamheden om nieuwe didactiek in het kunstonderwijs te ontwikkelen en te vertalen in het onderwijsmateriaal en het verwerven van specialistische bekwaamheden om nieuwe trajecten binnen formele en informele kunsteducatie te ontwikkelen, implementeren en begeleiden. Het doel van de opleiding is het opleiden tot docent of kunst educatief ontwerper. Bijzonder aan deze master is dat er een specialisatie in community arts mogelijk is. Dit is de enige opleiding waarbij dit wordt aangeboden. Algemene vakken die worden aangeboden zijn Conceptontwikkeling, Methoden & Technieken, Multidisciplinaire kunsttheorie, Ontwikkeling praktijkgericht product en Projectmanagement & marketing. Er is ook aandacht voor onderzoek, er wordt gewerkt met verschillende methoden van kwalitatief onderzoek. Daarnaast wordt er van de student verwacht dat hij in staat is een authentiek kunstzinnig product te creëren. Naast de studierichting en het vaste programma zijn er keuzemodules te volgen, zoals communicatie, esthetica, webdesign, onderzoek en digitale didactiek en E-learning.

Studenten die de specialisatie niet volgen richten zich vooral op binnenschoolse kunsteducatie. Hierbij worden de domeinen kunstenaarschap, kunstpedagogie en kunsttheorie gebruikt. Er worden deels andere vakken gevolgd dan bij de specialisatie. Dit zijn Artistiek onderzoek kunsteducatie, Kunsteducatieve theorie 1 en 2 en De kunsteducatieve praktijk. Van groot belang zijn de visie op kunsteducatie en het verdiepen van de didactische competenties op het terrein van onderzoeken, ontwikkelen, ontwerpen en uitvoeren van kunsteducatieve leertrajecten.²⁷⁵

Er worden bij de specialisatie cursussen aangeboden over de theoretische aspecten van community arts die worden gekoppeld aan de praktijk. In het artistiek domein staat het ontwerpen van een community arts project centraal en in het professioneel-maatschappelijk domein worden de dagelijkse praktijk en werkwijzen van community arts belicht. Vakken die worden gevolgd zijn Onderzoek en uitwerking community arts project, Groepsdynamica & coaching, Kunst & samenleving en de community arts praktijk. In het tweede jaar voeren de studenten een community arts project uit. De studenten worden opgeleid tot community artists, kunstenaars die in staat zijn om kunst te maken met, voor en door mensen die door het regulier kunstaanbod niet of nauwelijks worden bereikt.

De opleiding heeft een interdisciplinair en internationaal karakter. Om informatie en kennis uit het buitenland te vergaren organiseert de studie reizen naar projecten in het buitenland.²⁷⁶

Artez Zwolle

De master in Zwolle is een tweejarige deeltijdopleiding voor afgestudeerde kunstdocenten die werkzaam zijn in de kunsteducatie. De opleiding is gericht op interdisciplinair onderwijs; de student ontwikkelt zich tot interdisciplinair specialist op het gebied van kunsteducatie. Het is de enige docentenopleiding in Nederland in alle kunstdisciplines. Hierdoor worden de studenten beter opgeleid tot kunstdocent, want hierop ligt de nadruk steeds meer in het voortgezet onderwijs. De interdisciplinaire uitwisseling tussen studenten vormt de basis van de opleiding. De opleiding ziet

---

²⁷⁵ Informatiebrochure opleiding Master Kunsteducatie, http://www.codarts.nl/NL/muziek/MKE/content/info/MKE-080124-INFO-de_opleiding.php, geraadpleegd op 12 december 2012.

²⁷⁶ Informatiebrochure specialisatie Community Arts, http://www.codarts.nl/NL/muziek/MKE/content/info/MKE-080124-INFO-de_opleiding.php, geraadpleegd op 12 december 2012.

kunsteducatie als een verbindende factor in de samenleving waarbij de eigen beroepspraktijk in een brede maatschappelijke context uitgeoefend kan worden.

De beroepspraktijk wordt als leidraad gebruikt en de docenten zijn daar, evenals de studenten, actief. Het onderwijs vindt plaats via projecten, hierbij wordt uitgegaan van thema's uit kunst en cultuur die vaak actueel zijn. In het eerste jaar leren de studenten de verschillende kunsttalen door elkaars expertise en wordt er onderzoek gedaan naar creatieve maakprocessen. In het tweede jaar organiseren de studenten een kunstproject voor een doelgroep. Verder komt het didactiseren van kunstlessen aan de orde en is een stage in het voortgezet onderwijs onderdeel van het project. Zo wordt het ontworpen lesmateriaal getoetst in de praktijk. De opleiding is opgebouwd uit vier domeinen: Kunst en artistieke verdieping, Kunst en educatie, Kunst en management en Kunst en onderzoek. De artistieke verdieping richt zich op het ontwikkelen van interdisciplinaire artistieke producties. Hierbij worden de essentiële kenmerken van interdisciplinaire kunstprojecten onderzocht. Kunst en educatie gaat om het ontwikkelen van kunsteducatieve projecten met een eigen visie. De studenten leren werken met methoden en concepten voor innovatief onderwijs. Kunst en management richt zich op proactief sturing geven aan kunsteducatieve activiteiten, de zakelijke en persoonlijke kant van managen staan centraal. Hierbij zijn beleid, ondernemen en leidinggeven de belangrijkste aandachtspunten. Bij het domein Kunst en onderzoek voeren de studenten een practise-based onderzoek uit.

Na de opleiding kan de student een bijdrage leveren aan de vernieuwingen in het werkveld van kunst en educatie. De opleiding leidt op tot functies in zowel het binnenschoolse als buitenschoolse werkveld.²⁷⁷

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

Deze Master Kunsteducatie richt zich op kunstvakdocenten en gediplomeerde kunstenaars met lesbevoegdheid. Het is een tweejarige deeltijdstudie. De studie gaat uit van een persoonlijk studieperspectief en laat de student zijn of haar eigen expertise verder ontwikkelen. Het ontwikkelen van creërend vermogen en artistieke en didactische vaardigheden staan centraal. Daarnaast ligt de focus op multi- en interculturaliteit en de grootstedelijke context. Er is een permanente wisselwerking met het werkveld waardoor de studenten actief aan de slag gaan. In de studie komen kunsttheorie, didactiek, artistieke visie, interdisciplinaire samenwerking, management en onderzoek aan bod. Culturele diversiteit en authentiek leren zijn belangrijke thema's in de opleiding. Programmaonderdelen van de studie zijn Literatuur- en praktijkonderzoek, Onderwijskunde en vakdidactiek, Interdisciplinair artistiek project, Reflecties op kunst en cultuur, Projectmanagement, Kunsteducatief project en Interdisciplinaire expertise.

De studie is door zich te richten op studenten met een lesbevoegdheid meer op binnenschoolse kunsteducatie gericht. De master zelf geeft geen lesbevoegdheid maar doordat de studenten eerder hun lesbevoegdheid hebben behaald zijn de studenten na afloop in staat om de volgende functies uit te oefenen:

- docentschap in CKV-vakken
- coördinatie- of staffuncties op het gebied van kunstvakken op school en kunsteducatie buiten het onderwijs
- Ontwikkelfuncties voor de kunstvakken in het voortgezet onderwijs, mbo en Pabo
- ontwikkel- en beleidsfuncties bij diverse instellingen, zoals centra voor de kunsten, regionale en landelijke ondersteuningsinstellingen, educatieve afdelingen van orkesten, theatergroepen, dansgezelschappen en musea, adviesbureaus en overheden²⁷⁸

Fontys Hogeschool

---

²⁷⁷ http://www.artez.nl/Kunsteducatie/Master_Kunsteducatie/Studie/Onderwijsprogramma, geraadpleegd op 17 december 2012.

²⁷⁸ <http://www.ahk.nl/opleidingen/master/kunsteducatie/>, geraadpleegd op 23 juni 2012.

De master kunsteducatie aan Fontys Hogeschool is een tweejarige deeltijdopleiding bedoeld voor professionals in de kunsteducatie en dan voornamelijk studenten met een afgeronde bachelor als docent in een kunstvak. De studenten leren om situaties in kunsteducatie op een wetenschappelijke wijze te onderzoeken en bruikbare oplossingen aan te dragen. Dit wordt gedaan door middel van verschillende kleine onderzoeken en één groot onderzoek. De studenten kunnen kunsteducatie initiëren, ontwikkelen en uit te voeren. Tijdens de opleiding komen zes vakgebieden aan de orde, onderwijsontwikkeling, kunstzinnige ontwikkeling, filosofie van de kunst(educatie), kunstbeleid, organisatie en cultuurmanagement en onderzoeksvaardigheden. Samenwerking en verbindingen in het werkveld krijgt in het eerste jaar veel aandacht. Verder is er tijdens de opleiding aandacht voor diversiteit en identiteit, gemeentelijk cultuurbeleid en erfgoededucatie via nieuwe media. De opleiding leidt op tot functies in binnenschoolse- en buitenschoolse kunsteducatie.

Hanzehogeschool in samenwerking met NHL Hogeschool

Deze master wordt als een tweejarige deeltijdstudie aangeboden aan studenten die een kunstvakdocentenopleiding hebben gevolgd. De opleiding hecht veel waarde aan het ontwikkelen van een eigen visie op kunsteducatie en het eigen artistiek-educatief handelen. De studie richt zich op de vele ontwikkelingen op het gebied van cultuur, kunst en kunsteducatie en heeft dus een onderzoekende houding naar bestaande inhoud en methoden. De master is opgebouwd uit vijf thema's. Kunsttheorie en filosofie (i.s.m. de RuG), kunstpedagogiek en didactiek, artistieke verdieping, kunstmanagement en onderzoek. Ook in deze opleiding is er aandacht voor interdisciplinariteit. De opleiding besteedt tijdens het onderwijs aandacht aan vier rollen die de studenten na afloop kunnen vervullen: initiator en projectleider, intermediair, seniordocent en ontwikkelaar en onderzoeker. Door de master te volgen versterkt de student zijn positie in het werkveld.²⁷⁹

Universiteit Utrecht

De master Kunstgeschiedenis: educatie en communicatie is een één- of tweejarige masteropleiding waarbij de student een onderwijsbevoegdheid kan behalen. In het eerste jaar verdiepen de studenten zich in kunstgeschiedenis en het overbrengen van kennis. Door deze combinatie leren de studenten de theorie te koppelen aan de praktijk. De student kiest vakken uit Historiografie en methoden van de kunstgeschiedenis, Kunsttheorie, Theorie van monumentenzorg, Moderne en hedendaagse kunst, Beeldende kunst tot 1850, Actualiteit monumentenzorg, Beeldende kunst of Moderne kunst of een stage. Hiermee verdiept de student zich verder in de kunsten zodat de student een grote theoretische basis heeft op het gebied van de kunsten.

In het tweede jaar staan vakken, gericht op de onderwijspraktijk, centraal en lopen de studenten een stage in het voortgezet onderwijs. Het leertraject is individueel en wordt gebouwd op ervaringen, vaardigheden en kennis die de student meeneemt. De student werkt aan communicatieve, didactische en onderwijskundige vaardigheden. De studenten volgen vakken in didactiek, praktijkgericht onderzoek en lopen stages. De studie brengt de studenten wetenschappelijke, vakoverstijgende en pedagogisch-didactische competenties bij. Daarnaast zijn de studenten na afloop in staat professioneel te reflecteren op hun eigen functioneren en op hun omgeving, kunnen zij op wetenschappelijke wijze problemen definiëren, analyseren en oplossen, zijn ze gericht op innovatie en dragen ze actief bij aan het creëren van nieuwe kennis en de ontwikkeling van een schoolvak of het onderwijs.²⁸⁰

---

²⁷⁹ <http://www.hanze.nl/home/Schools/Beeldende+Kunst+en+Vormgeving/Opleidingen/Master/Kunsteducatie/Studie+inhoud.htm>, geraadpleegd op 17 december 2012.

²⁸⁰ <http://www.uu.nl/university/masters/NL/kunstgeschiededu/studieprogramma/Pages/default.aspx>, geraadpleegd op 23 juni 2012.

Na de studie is de docent bevoegd les te geven in kunstgeschiedenis. Daarnaast is de master een goede voorbereiding op functies in de educatieve en culturele sector.²⁸¹

Rijksuniversiteit Groningen

Aan de Rijksuniversiteit Groningen is de bachelor Kunst, cultuur en media te volgen. Naast een algemeen eerste jaar kiezen de studenten in het tweede en derde jaar een specialisatie waarvan kunsteducatie er één is. Er wordt de studenten geleerd hoe zij wetenschappelijk onderzoek doen naar het functioneren van kunst en van kunsten in de samenleving. De studenten verdiepen zich in één kunstdiscipline maar krijgen ook vakken over brede culturele ontwikkelingen, wisselwerkingen tussen kunstvormen onderling en de bijdrage van kunst aan sociale en culturele ontwikkelingen. Daarnaast leren de studenten over de geschiedenis van de kunsten, de organisatie van de kunstwereld en het begrijpen van kunst.

In het tweede jaar gaan de studenten dieper in op hun kunstdiscipline en krijgen zij overkoepelende vakken als Denken over kunst, Theorieën en methoden, Kunstsociologie en Kunstsyste men en overheidsbeleid. De vakken die horen bij de specialisatie kunsteducatie zijn Methodologie, Kunsteducatie: geschiedenis, Kunsteducatie: organisatie en Kunsteducatie: theorie. Bij het vak Methodologie worden onderzoeksmethoden uitgelegd en wordt er onderzoek gedaan naar een fenomeen uit de kunsteducatie. Kunsteducatie: geschiedenis richt zich op de ontwikkeling van binnen- en buitenschoolse kunsteducatie in Nederland. In het vak Kunsteducatie: organisatie wordt gekeken naar kunsteducatie in verschillende kunstdisciplines. Het vak kunsteducatie: theorie geeft een theoretische verdieping op de eerdere kunsteducatie vakken. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan de internationale ontwikkelingen op het gebied van kunsteducatie en de ontwikkeling van kunsteducatie in de verschillende kunstdisciplines.²⁸²

De opleiding met de specialisatie kunsteducatie leidt op tot het werken aan inhoud en beleid op het gebied van kunstonderwijs bij de overheid of de educatieve afdeling van culturele instellingen.²⁸³

Na de bachelor is ook de master Kunst, cultuur en media te volgen, in deze opleiding is keuze uit drie tracés, waaronder kunsteducatie. Ook in deze master is er de mogelijkheid tot specialisatie in kunsteducatie. Hierin wordt geleerd van een kritische afstand naar het functioneren van de kunsten en de kunstwereld in de bredere samenleving te kijken. Tijdens de master leert de student zelfstandig een onderzoek uit te voeren in zijn of haar eigen specialisatie. Tevens is een stage in de specialisatie kunsteducatie verplicht.²⁸⁴ In de specialisatie kunsteducatie krijgen de studenten de vakken Kunst- en cultuureducatie op school en Kunst, cognitie en educatie. In het eerste vak verkrijgen de studenten inzicht en kennis in de ontwikkeling van kunst- en cultuureducatie op scholen sinds de invoering van CKV. Studies naar dit onderwerp worden inhoudelijk en methodologisch besproken. Daarnaast voeren de studenten zelf een onderzoek uit. In het vak Kunst, cognitie en educatie wordt gekeken naar de manier waarop kunstonderwijs in een veranderende cultuur zinvol en effectief kan worden opgezet en uitgevoerd. Er wordt gekeken naar de belangrijke rol van psychologie en cognitie in kunsteducatie.

Deze opleiding heeft een theoretisch karakter. De studie is wetenschappelijk en richt zich op onderzoek naar kunsteducatie en niet de ontwikkeling van kunsteducatie.

Bijlage 3: interview met Margit Arts, Kunst Centraal, 21 mei 2012

Algemene gegevens

Naam: Margit

---

²⁸¹ <http://www.uu.nl/university/masters/NL/kunstgeschiededu/endaarna/Pages/default.aspx>, geraadpleegd op 8 oktober 2012.

²⁸² <http://www.rug.nl/let/onderwijs/Bachelor/KCM/Hoezietdestudieeruit/jaar-2>, geraadpleegd op 8 oktober 2012.

²⁸³ <http://www.rug.nl/let/onderwijs/Bachelor/KCM/wat-kun-je-er-mee-wordsen?lang=nl>, geraadpleegd op 8 oktober 2012.

²⁸⁴ <http://www.rug.nl/let/onderwijs/Master/KCM/index>, geraadpleegd op 8 oktober 2012.

Leeftijd: 26 jaar

Hoofdrichting: kunsteducatie

Heb je verdere opleidingen gevolgd? nee

Zo ja, wat is de reden van het volgen van een extra opleiding? -

Waar heb je gewerkt? Kunst Centraal, organisatie voor kunst- en cultuureducatie voor de provincie Utrecht

Opleiding:

Als je nu zou moeten zeggen wat cmv is, hoe zou je het omschrijven?

Een opleiding die je opleidt tot een creatieve, breed georiënteerde netwerkbouwer met organisatietalent. In mijn specialisatie gaat het erom dat mensen door middel van kunst en cultuur iets leren, over of door kunst.

Wat zijn de sterke kanten van de opleiding?

Leuke, betrokken docenten, een heel breed programma met interessante vakken die je stimuleren creatief en zelfstandig te werken.

Wat zijn de zwakkere kanten?

Door de breedte ga je weinig de diepte in, je leert van alles een beetje, maar voelt je nergens specialist in. Ook vond ik de koppeling theorie / praktijk vaak te mager of te onduidelijk.

Wat zou cmv kunnen verbeteren?

Eerder kiezen en meer vakken in je specialisatie. Daar voor in de plaats minder vakken als presenteren, communiceren, kennis maken met kunstdisciplines (maskers maken).

Wat zijn ontwikkelingsvraagstukken waar je nu (nu je een aantal jaar actief in het werkveld bent) tegenaan loopt?Ik mis theoretische achtergrond en gespecialiseerde kennis op gebied van kunsteducatie.

Klopt het beeld wat je had van de opleiding met het beeld wat je nu hebt?

Ja redelijk.

Wat heeft CMV je opgebracht?

Veel persoonlijke ontwikkeling (zelfvertrouwen, creativiteit), kennis van de sector, een netwerk, leren samenwerken.

Wat heb je gemist tijdens de opleiding?

Heldere theorie gekoppeld aan de vele praktische vakken, betere voorbereiding op het werkveld.

Zijn er elementen die je toe zou willen voegen?Betere theoretische verbinding, betere kennismaking met het werkveld, meer aanvragen van fondsen en subsidie (en andere alternatieve geldbronnen).

Hoe komt CMV terug in je werkzaamheden?

Kunst Centraal is een echte CMV-instelling: een spin in het web die verschillende partijen aan elkaar koppelt, netwerken bouwt, kennis overdraagt en kunstprogramma's organiseert. Doel is dat iedere leerling kennis maakt met kunst en cultuur en zijn talenten hierin ontdekt.

Wat neem je mee van wat je geleerd hebt?

Kennis van het werkveld kunsteducatie, kennis over kunst- en cultuur. Verder maak ik gebruik van mijn organisatietalent, creativiteit, samenwerkingsvaardigheden, communicatie- en onderhandelvaardigheden.

Als er een post-hbo zou worden ontwikkeld, wat zou er dan zeker in moeten zitten?

Verdieping in kunsteducatie, op instellings- en onderwijsniveau. Veel theorie met een duidelijke koppeling naar de praktijk.

Wat vind je van de volgende opties: Agogiek / pedagogiek, vak over het werkveld, koppelen van sociale doelen met kunst etc

Kennis over het werkveld zeker. Koppelen van sociale doelen aan kunst kunnen CMV-ers volgens mij over het algemeen wel. Misschien wat meer agogische / pedagogische kennis, die koppeling kunnen we dan zelf wel leggen.

Zou je interesse hebben of hebben gehad in een master/post hbo kunsteducatie?

Ja zeker.

Opmerkingen:

Werk je of heb je gewerkt bij een culturele instelling? Zou je dan ook onderstaande vragen willen beantwoorden?

Culturele instelling: Kunst Centraal

Wat is je functie? Kunst en cultuurbemiddeling Voortgezet Onderwijs.

Wat houdt dit in? Het samenstellen en organiseren van kunst- en cultuurprogramma's, contact houden met culturele instellingen, kunstenaars en scholen. Het informeren van scholen over kunsteducatie.

Wat is het voor instelling? organisatie voor kunst- en cultuureducatie voor de provincie Utrecht
Wat is de missie? Kunst Centraal hecht er waarde aan dat elke leerling zijn eigen kunstzinnige en culturele palet ontdekt en ontwikkelt, geworteld in zijn geschiedenis, zichtbaar in het heden en richtinggevend voor zijn en ieders toekomst. Daartoe willen we met en in het onderwijs kwalitatief hoogstaande, samenhangende en inspirerende kunst- en cultuurprogramma's realiseren. Kunst Centraal heeft expertise op het gebied van kunst, cultuur en onderwijs en kent de regio. We adviseren en begeleiden scholen en brengen onderwijs en lokale, regionale en landelijke kunst- en cultuuraanbieders bij elkaar. We zijn innovator op het gebied van kunst- en cultuureducatie voor het onderwijs en partner voor scholen, kunst- en cultuuraanbieders en overheden.

Wat is de visie? En de visie op kunsteducatie? Kunst en cultuur zijn van wezenlijk belang, zowel voor de ontwikkeling van ieder mens als voor de samenleving als geheel. Kunst Centraal kiest hierin voor kwaliteit en continuïteit, en kunsteducatie op maat per gemeente / school.

Wat is de doelgroep? Alle basis- en middelbare scholen in de provincie Utrecht.

Zijn er veel kunsteducatieve activiteiten? Ja

Wat merk je aan ontwikkeling in de kunsteducatie? Bij de instelling en in het algemeen? Het gaat vaak over geld. Scholen hebben wel steeds meer behoefte om doelen aan kunsteducatie te stellen en deze helder te kunnen maken. Sommige scholen gebruiken kunst- en cultuur om zich te profileren. Er is een tweedeling tussen kennismaking voor ieder kind en talentontwikkeling voor de geïnteresseerden (talenten).

Wat zijn vragen en elementen die altijd terug komen in jullie aanbod?

Actieve workshops naast receptieve voorstellingen, kennismaking met de culturele omgeving (mits dit niet teveel lesuitval oplevert).

Wat zien jullie als trends en springen jullie daar op in?

Interesse voor nieuwe media, koppeling van sociale thema's aan kunst. Dit verwerken we in ons workshop, voorstelling en projectaanbod. De behoefte om doelen te stellen aan kunst en cultuur.

Hier helpen we docenten mee door voorbeelden te geven, workshops en trainingsdagen te organiseren.

Wat voor manier van werken hanteren jullie? Gebruiken jullie bepaalde methodieken?

We proberen een doorlopende leerlijn te creëren, aan te sluiten bij de kerndoelen van de regering en zowel actieve, receptieve als reflectieve elementen in het programma te verwerken. Door het aanbieden van lesmateriaal met zelfstandig uit te voeren opdrachten voor docenten, willen we het effect van bijvoorbeeld een voorstelling vergroten.

Hoe wordt een kunsteducatieve activiteit ontwikkeld?

Een consulent ontwikkelt in zijn discipline workshops en projecten. We kijken hierbij naar de behoeftes van scholen en het aanbod vanuit het werkveld en de culturele omgeving. Voorstellingen worden gekozen aan de hand van een aantal voorwaarden (geschikt voor de doelgroep, kwalitatief goed, te spelen op school, prijs...), hierbij wordt lesmateriaal ontwikkeld waarmee docenten zelf aan de slag kunnen.

Wat is het doel van de kunsteducatieve programma's?

Verschillend: van kennismaking met een kunstdiscipline tot verdieping in het aanbod voor een kunstklas.

Wat is de doelgroep van de kunsteducatieve programma's?

Mijn afdeling werkt voor het voortgezet onderwijs: vmbo / havo / vwo / speciaal onderwijs, zowel onder-als bovenbouw. Er is ook een afdeling basisonderwijs voor groep 1-8.

Wat willen jullie met deze programma's bewerkstelligen?

Een kwalitatief, samenhangend en inspirerend aanbod bieden waardoor iedere leerling zijn kunstzinnig palet kan ontwikkelen.

Spelen jullie in op de doelen die in het beleid van de overheid zijn gesteld?

Ja, we zijn een door de overheid gesubsidieerde instelling en leggen verantwoording af over bereik en inhoud.

Hoe komt een kunsteducatief programma tot stand?

Er worden tal van activiteiten ontwikkelt. Een school of gemeente kiest zelf haar programma.

Beleid:

Streven jullie de doelen die de overheid stelt aan kunsteducatie na?

Ja, we houden rekening met de doelen van CKV: leerlingen laten bepalen wat betekenisvolle activiteiten op het gebied van kunst en cultuur zijn, op grond van: ervaring met deelname aan culturele activiteiten, kennis van kunst en cultuur, praktische activiteiten op het gebied van een of meer kunstdisciplines en reflectie daarop.

Verandert jullie manier van werken op het moment dat het overheidsbeleid verandert?

Ja, voor ons provinciale overheid.

Gaat het vooral om de kennismaking met kunst of ook om andere doelen?

Kennismaking met kunst en ontwikkeling in kunst is het belangrijkste doel. Maar in het onderwijs zijn er altijd subdoelen als ontwikkelen van sociale vaardigheden, kennis van de maatschappij / wereld, persoonlijke ontwikkeling etc.

Hoe neem je agogiek hierin mee?

Het veranderen van mensen met en leren door kunst.

Kijk je bij de ontwikkeling van kunsteducatie naar sociale elementen? Zo niet, waarom niet?

Ja

En zo niet, zou je dit wel willen? Wat zijn de redenen dat dit niet lukt?

Krijgen jullie subsidie en van wie dan? Wat voor eisen worden hieraan gesteld?

Provincie Utrecht: eisen aan afzet (kwantiteit), kwaliteit, tevredenheid scholen en andere instellingen.

Bijlage 4: interview met Ankje Berkhof, Centrum voor de Kunsten Utrecht, 21 mei 2012

Algemene gegevens

Naam: Ankje Berkhof

Instelling: UCK

Functie: inhoudelijk organisatorisch medewerker en stedelijk coördinator voor basis- en voortgezet onderwijs. Voor de laatste functie ontwikkeld Ankje projecten in zuid en zuidwest Utrecht. Daarnaast coördineert zij de Kunstuitdaging.

Aanspreekpunt in de wijken en de inschrijving loopt via de brochure.

Naast de afdeling onderwijs is er ook nog een afdeling cursussen bij het UCK.

De missie van het UCK:

'Het Utrechts Centrum voor de Kunsten (UCK) is een culturele onderneming die met plezier, passie en kwaliteit mensen stimuleert om zich te ontplooien met en door kunst.'

Het UCK heeft twee hoofddoelstellingen: het verzorgen van kunsteducatie en het verhogen van cultuurparticipatie. We verzorgen lessen, cursussen en projecten op scholen en op de eigen locaties in de binnenstad en Leidsche Rijn, en er is een groot scala aan kunstzinnige activiteiten elders in de stad Utrecht.

Visie: lastig te benoemen omdat het UCK zo breed is. Ze willen kwaliteit van het kunstvak, voornamelijk voor de afdeling cursussen. Pedagogische kwaliteit voor de onderwijs projecten en afdeling. Het gaat om kennismaking en ontwikkeling met en in kunst.

Kosten: budget is 10,90 per leerling. De producten kosten de scholen geld, de ontwikkeling en loon zijn kosten voor subsidie. Subsidie komt van de onderwijs afdeling van de gemeente, dus niet via cultuur. Hierdoor heeft het UCK te maken met andere eisen dan andere culturele instellingen. Deze eisen zijn gericht op aanbieder, ontwikkeling, organisatie en bemiddelaar.\

De afdeling cursussen is kostendekkend.

Samenwerking met andere partijen: museum in de klas is een samenwerking met musea uit Utrecht en het kunstmenu is een samenwerking met Utrechtse gezelschappen.

UCK heeft soms een lastige positie, aangezien ze zelf aanbieden en bemiddelen. Andere partijen hebben hierdoor soms het idee van oneerlijke concurrentie.

De nadruk ligt op het basisonderwijs, maar ook voortgezet onderwijs kan projecten afnemen. Deze maken vooral gebruik van het Kunstmenu en cultuurdagen. Deze kunnen op het domein (hier zit UCK gevestigd) of op school plaatsvinden.

Kunsteducatie

Aanbod per discipline, deze cursussen en activiteiten worden ontwikkeld door kunstdocenten of andere medewerkers. Er zijn ook leskoffers die door scholen zelf kunnen worden ingezet, maar dit wordt veel minder afgenomen.

Per kunstdiscipline is er een aanbod. De afdeling kunsteducatie is verantwoordelijk voor PO, VO en de cursussen. Per discipline is er een hoofd. Deze stuurt aan wat er ontwikkeld en aangeboden

wordt.

Zo is er bijvoorbeeld de vreedzame wijk ontwikkeld voor achterstandswijken, hier worden UCKdocenten ook in getraind, met name over en voor de doelgroep.

Elementen die terugkomen:

Scholen willen vaak hetzelfde als het voorgaande jaar. Het allerbelangrijkste is een goede docent, het programma is ook belangrijk maar een docent kan het maken of breken. Hier staat controle op door de hoofden per discipline.

Trends in aanbod:

streetdance, lipclub, talenten etc.

Trends algemeen:

er is behoefte aan duidelijkheid in de doelen van kunsteducatie en wat er allemaal mee bereikt kan worden. De leerlijnen, competenties etc. het is belangrijk om dit duidelijk aan te geven. CMV, agogiek en de overheidsdoelstellingen, de kerndoelen. Deze staan ook in de brochure en het UCK is bezig met een document waarin dit wordt uitgelegd en hoe hieraan gewerkt wordt.

Hoe kunsteducatie wordt ingezet verschilt per school een bevoegde directie en een cultuurcoördinator kunnen veel uitmaken.

Beleid

Het beleid van de gemeente verandert, dit heeft invloed. Je loopt natuurlijk altijd achter omdat eerst het beleid moet worden gevormd en kenbaar moeten worden gemaakt en je er dan pas mee aan de slag kan. Maar het UCK gaat hier zeker mee aan de slag, zoals bijvoorbeeld met het beleid cultuur als spiegel.

Hoe komen de doelen van het beleid terug in de KE-programma's?

kennismaking, verleiding en verdieping. Overall moeten vervolgstappen op zijn voor talentvolle leerlingen, het liefst in de wijk, zodat de drempel lager is.

Agogiek in programma's

Dit is vooral in achterstandswijken en VO-scholen het geval. Vaak worden sociaal emotionele doelen nagestreefd. Bijvoorbeeld met de verlengde schooldag. In deze tak zijn veel CMV-docenten werkzaam.

CMV

CMV in dagelijkse werkzaamheden: buiten de kaders denken. Breder denken, flexibeler. Structuur en kader schetsen voor een project

Missen:

het ontwikkelen van educatieve programma's de inhoud van een project maken.

Het zou misschien ook wat meer de diepte in kunnen gaan.

Wat is cmv?

de titel spreekt voor zich, kunsteducator, spin in het web, bemiddelaar, verbinding tussen doelgroepen.

Sterke kant CMV:

buiten de kaders denken, creatief denken, verschillende niveau's.

Zwakke kant: slordig, te vrije opleiding, weinig eisen, weinig theorie, te veel samenwerking. Er verandert steeds heel veel binnen de opleiding.

Opbouw: blij met lange stage en geen vakken daarnaast, volle concentratie.

CMV module voor UCK wordt steeds verbeterd: meer training, praktischer.

Verbeterpunten:

kunsteducatie echt los zien, een soort sociaal artistiek instituut, kunsteducatie als hoofdvak.

Wat heeft CMV je opgebracht?

zelfkennis, algemene ontwikkeling. Altijd interesse in onderwijs, kunst, pedagogiek. In CMV komt alles samen.

Andere CMV'ers workshops geven en zelf kunst maken of doorstuderen.

Gemist tijdens CMV: theoretische onderbouwing, verdieping. Dat zou Ankje toe willen voegen. Het is een hele heterogene groep, dat maakt het lastig.

PostHBO/master:

Kunsteducatie piek. Beleidskant, meer academisch niveau, veel meer theorie, pedagogiek, kunst en beleid.

Ontwikkelingsvraagstuk: financieelbeheer, management en beleid. Theoretisch en goed kunnen schrijven, tekstopbouw en onderzoek.

Bijlage 5: interview met Martijn Hermsen, Scholen in de Kunst, 10 mei 2012

Algemene gegevens

Naam: Martijn Hermsen

Culturele instelling: Scholen in de Kunst

Wat is je functie? Hoofd digitalisering, lid managementteam

Begonnen via een stage, daarna projectmedewerker, maar hij merkte dat hij meer ambitie had en wilde meer de kant op van leidinggeven.

Als hoofd digitalisering is hij verantwoordelijk voor een nieuwe webomgeving, met profielen voor cursisten waarop opgenomen optredens geplaatst kunnen worden en sociale contacten gelegd kunnen worden.

Ook kunnen er youtube lessen op geplaatst worden. Bijvoorbeeld voor studenten die verder weg wonen.

Welke opleiding heb je gedaan? CMV klaar in 2003

Verdere opleidingen? Master kunsteducatie aan de HKU, special educational needs aan de Fontys Hogeschool.

Waarom masters? Persoonlijke ontwikkeling, stapje hoger en management ervaring opdoen. De master was een vervolg en een specialisatie.

Wanneer? Beide tijdens zijn werk bij SidK, na een paar jaar daar gewerkt te hebben

Leeftijd? 31 jaar

Waar heb je hiervoor gewerkt? IDEA Soest, soortgelijke instelling.

Culturele instelling algemeen

Welke culturele instelling?

Scholen in de kunst

Wat is het voor instelling?

kunsteducatieve instelling met cursussen aanbod voor onderwijs, ruimten, projecten en maatwerk.

Wat is de missie?

Scholen in de Kunst wil kinderen, jongeren en volwassenen zowel in actieve, receptieve als reflectieve zin in contact brengen met kunst en cultuur op een manier die beklijft.

Scholen in de Kunst realiseert deze missie door:

* een gedifferentieerd cursorisch aanbod voor alle burgers

* een aanbod voor het basis- en voortgezet onderwijs

* een aanbod voor ondersteuning van amateurkunst in verenigingsverband

* een projectmatig aanbod (contractactiviteiten)

* optredens, voorstellingen, exposities en presentaties.

Het aanbod beweegt zich van brede oriëntatie tot specialisatie, waarbij de kunstconfrontatie en inspiratie op alle niveaus aanwezig moet zijn. Bij de samenstelling van het aanbod staan leerroutes centraal die aansluiten bij de vragen van de deelnemers.

De wijze waarop het aanbod wordt gerealiseerd is veelzijdig en wisselt een lange termijn aanpak af met kortlopende activiteiten en projecten. Waar wenselijk wordt multidisciplinair gewerkt. Scholen in de Kunst streeft ernaar haar activiteiten te laten plaatsvinden in een kunstzinnige, stimulerende en inspirerende omgeving.

Hoe zijn jullie de schakel tussen onderwijs en kunstinstellingen?

Wat is de visie? En de visie op kunsteducatie?

Wat is de doelgroep?

Iedereen in de regio Amersfoort

Zijn er veel kunsteducatieve activiteiten?

Ja alleen maar.

Krijgen jullie subsidie en van wie dan? Wat voor eisen worden hieraan gesteld?

Subsidie van de gemeente Amersfoort, maar dit wordt steeds minder, dus de activiteiten moeten steeds kostendekkender.

Het gaat de gemeente om de kwantiteit: leerlingaantallen en het aantal cursisten.

Afdeling kunsteducatie

Wat zijn vragen en elementen die altijd terug komen in jullie aanbod?

Op het onderwijs vlak werken we klantgericht, we bevragen scholen naar doelen en aandachtsgebieden en we verwerken dat in ons aanbod. Op cursusvlak meer aanbod gericht bijvoorbeeld science achtige projecten.

Ambachtelijke elementen als het leren bespelen van muziekinstrumenten, ballet en beeldhouwen blijven er altijd in zitten.

Wat zien jullie als trends en springen jullie daar op in?

Ja scholen vragen bijvoorbeeld nu veel om urban en graffiti projecten. Maar als grote organisatie loop je snel achter, je kunt niet van je docenten vragen dat ze met alle korte trends meegaan.

Wat voor manier van werken hanteren jullie? Gebruiken jullie bepaalde methodieken?

Docenten kunnen dit zelf, dat moet je niet opleggen. Als CMVer ga ik dit niet opleggen. Ik kom kijken als leidinggevende, en probeer te kijken als leerling. Plezier en educatie zijn het belangrijkste in de les.

Streven jullie de doelen die de overheid stelt aan kunsteducatie na?

Verandert jullie manier van werken op het moment dat het overheidsbeleid verandert?

De benadrukken het meer in de visie, maar we veranderen ons beleid niet.

Gaat het vooral om de kennismaking met kunst of ook om andere doelen?

In het onderwijs gaat het vaak om de kennismaking, bij de cursussen vooral om verdieping. Er zijn kennismakende cursussen, waar deelnemers ontdekken wat bij ze past. Culturele identiteitsvorming

Hoe neem je agogiek hierin mee?

Voor iedereen kunsteducatie op maat.

Maar kunsteducatie is belangrijker dan sociale doelen. "Ieder kind is een kunstenaar". Andere doelen zijn subdoelen.

Kijk je bij de ontwikkeling van kunsteducatie naar sociale elementen? Zo niet, waarom niet?

En zo niet, zou je dat willen doen (omdat dit een doel van de overheid is)?

Wat is de doelgroep van de kunsteducatieve programma's?

Iedereen in de regio Amersfoort.

Opleiding:

Als je nu zou moeten zeggen wat cmv is, hoe zou je het omschrijven?

Kern van CMV specialiteit kunsteducatie. De opleiding is heel breed, CMVers zijn veelkunnners, kunnen goed organiseren en plannen, zijn vakoverstijgende en multidisciplinair.

Wat zijn de sterke kanten van de opleiding?

Breedte van de opleiding. CMV's leren denken vanuit de doelgroep, niet vanuit de instelling.

Wat zijn de zwakkere kanten?

Dat het nog breder is geworden in de huidige opzet.

Wat zou cmv kunnen verbeteren?

Meer onderzoeksvaardigheden aanleren, bedrijfsvoering aansterken.

CMV zit overal tussen, beetje van alles, nu helemaal in de huidige opzet, meer keuzes maken en op de studenten de keuze geven zich op een rol te richten (een beroepengroep), niet op een doelgroep. Dan is het gemakkelijker een baan te vinden.

Wat heb je gemist tijdens de opleiding?

Onderzoeksvaardigheden, praktijkonderzoek, weinig didactiek, weinig leservaring. Eigenlijk niet veel, je wordt gedwongen om goede stages en projecten te vinden. Ik vind dit zorgen voor een goede natuurlijke filter. Maar studiegenoten hadden wel graag betere begeleiding gehad bij stages en daarna in zoektocht naar werk.

En zelfstandig ondernemerschap, zeker in de zee tijd.

Zijn er elementen die je toe zou willen voegen?

Bedrijfsvoering, onderzoeksvaardigheden,

Als er een post-hbo zou worden ontwikkeld, wat zou er dan zeker in moeten zitten?

Meer focussen op de rollen die een CMV'er kan vervullen, er hier in laten kiezen. Niet op werkvelden of doelgroepen.

Zou je interesse hebben of hebben gehad in een master/post hbo kunsteducatie?

Ja, alleen ik had het voltijd nooit kunnen betalen. Dus het was alleen een optie geweest als het parttime is, zodat je een baan ernaast kan hebben.

Niet direct na CMV, het is goed om tijdens je werk je ontwikkelingsvragen te ontdekken.

Gevaar: er is al weinig werk, na een master zijn mensen nog hogeropgeleid en terwijl er dan dus niet voor iedereen werk is.

Bijlage 6: interview met Femke Hogenbosch, Museum voor Moderne Kunst Arnhem, 27 juni 2012

Algemene gegevens

Naam: Femke Hogenbosch

Studie: HKU kunstacademie en post HBO docent CKV

Heb je verdere opleidingen gevolgd? Veel cursussen gericht op doelgroepen, families etc. beleidsplan schrijven.

Waar heb je gewerkt? Als freelance docent in het onderwijs, bij projecten. Nu nog 1 dagdeel per week bij Kunstklas. Dit is voor kinderen die meer willen weten over kunst, een soort CKV+.

Culturele instelling: Museum voor moderne kunst Arnhem

Wat is je functie? Educatief medewerker

Wat houdt dit in? Het maken van educatie programma's

Wat is het voor instelling? Museum voor moderne kunst

Wat is de missie? Het Museum voor Moderne Kunst Arnhem geeft mensen ruimte om dat wat hen als individu en samenleving raakt en inspireert te delen.

Wat is de visie? En de visie op kunsteducatie?

Het MMKA is een museum waar beeldende vormen van realisme kritisch bevestigd worden, dat een dynamisch, actueel en kwalitatief hoogstaand collectie- en tentoonstellingsbeleid voert en dat ruimte biedt voor reflectie en debat.

MMKA vindt kunsteducatie belangrijk. In de jaren 70 was Pierre Jansen directeur. Hij vond educatie belangrijk en vanaf toen is er al een educatiemedewerker die al vanaf het begin stadium van een tentoonstelling bij het proces betrokken is.

Wat is de doelgroep? Doelgroep van 4 tot 90 maar basis—en vooral voortgezetonderwijs de belangrijkste doelgroep. Want deze doelgroep komt niet zonder dwang naar het museum. Het museum wordt het meest bezocht door een wat ouder publiek. De gemiddelde leeftijd is ongeveer 50+. Maar deze leeftijd verschilt wel per tentoonstelling. Als scholen eenmaal zijn geweest komen ze vaak terug.

Zijn er veel kunsteducatieve activiteiten? Ja er is een basis aanbod waarvoor het niet echt uitmaakt wat voor tentoonstelling er is. dit probeer ik een keer per jaar te vernieuwen. Dit programma gaat over de manier van kijken naar een kunstwerk. Daarnaast maak ik bij twee tentoonstellingen een programma. Ik neem me altijd twee voor, maar het worden er altijd meer. Een tentoonstelling duurt 3 maanden, dus het is veel werk om voor zo'n korte periode een programma te maken.

Het vaakst komen museumlessen voor, deze worden gegeven door de rondleiders en duren 1 tot 1,5 uur. De rondleiders worden hier ook in getraind. De lessen zijn zo opgebouwd dat de leerlingen niet alleen luisteren maar ook iets doen, zoals opdrachten. Een voorbeeld is het lesprogramma waardevol. Dit gaat over de waarde van kunst, financieel, emotioneel, tijd, voor jou et cetera. Hierbij is meningsvorming een belangrijk doel.

Voorbeeld: ophelia, introductie dvd, met lesfilmpje, een vervolgles voor in de klas.

Soundscape eerst idee om naar het museum te gaan, ergens soundscape te maken. Later weer terug te komen en het resultaat te bekijken, maar dan blijkt dat het voor scholen heel moeilijk is om van school weg te gaan en dat ze dat niet redden. Opgelost door een les in het museum te doen en daarna op school met een kunstenaar de workshop te doen. Ook niet terug voor het eindresultaat. Architectuurroute na de 1ste opzet en test vielen er dingen af die interessant leken en elementen sloegen heel goed aan waar we zelf zoiets bij hadden van ja... ideaal programma voor grote groepen. Een deel kan naar binnen en een ander deel kan een van de routes lopen.

Nieuw aanbod stuur ik ook op naar cultuurplein en kunstzone zodat het daar in staat en onder de aandacht komt van docenten.

Wat heel lastig is is dat scholen ook met hun planning zitten. Het is totaal overbodig om bij elke tentoonstelling een ontwerp te maken, aangezien scholen waarschijnlijk helemaal niet kunnen. Tijdstip bepalen is erg belangrijk voor school en museum.

Wat merk je aan ontwikkeling in de kunsteducatie? Bij de instelling en in het algemeen?

Wat zijn vragen en elementen die altijd terug komen in jullie aanbod? Vast programma, rondleidingen.

Wat zien jullie als trends en springen jullie daar op in? Trends, mode is een trend. Vraag naar onder leerlingen en ook door die mode programma's. aansluiten op de modebiennale in arnhem. Nu is er een projectgroep opgericht om archieven voor mode te maken, waar patronen van modeontwerpers in worden bewaard. In de kerngroep zitten ook artez, premsela en het archief. Hier zit ook een educatieproject aan vast. Zodat er ook een algemeen aanbod over mode zal zijn. Daarvoor is een vooronderzoek gedaan op scholen en daaruit bleek dat is veel interesse bestaat in mode en voor een project daaromtrent. Bij de tentoonstelling wordt het hele project gelanceerd. Om brug te maken misschien interessant om een jongere interviews in werkruimten af te laten nemen.

Wat voor manier van werken hanteren jullie? Gebruiken jullie bepaalde methodieken? Spelenderwijs en onbewust iets leren. Altijd iets extra's niet alleen leuk. Vaak na bespreken of in discussie.

Methoden: de leerstijlen van Kolb de denker en de doener, de variëteit die erin zit. Ook probeer ik aan te sluiten bij de leerdoelen van CKV. Daarnaast maak ik gebruik van boeken, laatst nog van beeldvertalen en boeken over didactiek. Er is ook een goed boek uit Oss, van Museum Jan Cunen. Dit laatste boek is erg geschikt voor het vertrekpunt de aanpak aan het begin. Ik ben er al snel bij om educatie te maken bij een tentoonstelling, maar soms wordt alleen gevraagd of ik een kijkwijzer wil maken. Al vroeg kijk ik mee wat we kunnen doen op educatie gebied. Soms wordt er een educatie laag in de tentoonstelling ingebouwd → zichtbaar, objecten of een ruimte. Nu bijvoorbeeld een kunstenaar die in een box altijd de lichtval construeerde, kunnen de leerlingen straks ook bij ons doen. Werkwijze van kunst in een ruimte. Alles wordt getest. Er zijn ook workshops hier van 4 t/m 12. Deze wisselen. Ze moeten een relatie hebben met de omgeving. Kijken – werkwijze vd kunstenaar – zelf aan de slag. Ws voor deze leeftijdsgroep omdat ze als ze ouder zijn niet zelf komen. Opgehangen in reizend museum. Klein museumpje waar kinderen alle functies van een museum leren kennen. Spelenderwijs een ervaring meegeven. Aldoende komen ze erachter hoe het werkt. 6 tot 8 weken werken de leerlingen hier aan. Je moet heel veel rekening houden met de scholen en goed kijken waar je educatie voor ontwikkeld. Zij zitten namelijk ook vast aan hun eigen structuur. Speciale vorm van aanbieden – gouden koker, maar nu pas 2 aanmeldingen... lastig te bereiken, veel nabellen, kost veel tijd. Hoe kom je bij de juiste persoon terecht et cetera.

Boekje voor kinderen. kunsttas voor 8 t/m 12 jaar. er is een nauwe samenwerking met de conservator.

Hoe wordt een kunsteducatieve activiteit ontwikkeld? Ik maak het educatie materiaal niet alleen. Ik heb soms een stagiaire die mij helpt. Maar daarnaast werk ik samen met docenten in het onderwijs. Om te kijken of het programma op het lesprogramma aan kan sluiten. Te vragen waar het aan moet voldoen, wat men belangrijk vindt. Het zijn ongeveer drie docenten die adviseren. Daarna gaan leerlingen het programma uitproberen. Hierdoor kan je zien wat werkt, wat niet werkt, wat aansluit enzovoort. Ongeboeid, niet leuk, wordt er te veel uitgelegd? Hierdoor worden docenten enthousiast wat ook weer zorgt voor afnemers. Ook worden de leerlingen en docenten betrokken.

Wat is het doel van de kunsteducatieve programma's? meningsvorming, informeren, niet alleen kunsthistorie, maar persoonlijk van de kunstenaar. Persoonlijk betrokken. In kunstenaar kunnen verplaatsen.

Wat willen jullie met deze programma's bewerkstelligen?

Spelen jullie in op de doelen die in het beleid van de overheid zijn gesteld? Zelfontwikkeling en ontplooiing zijn vanzelfsprekend. Sociale cohesie daar stemmen we niet op af, maar kan wel voorkomen. Enthousiasme overdragen. Juniorgids, 3 x 12 weken

Beleid:

Streven jullie de doelen die de overheid stelt aan kunsteducatie na? Ja een deel wel andere doelen schrijven we soms op, draai aangeven zodat het meer bij het beleid past. Soms werkt het beleid ook als een aanvulling. Dat je denkt he voor die doelgroep hebben we eigenlijk nog niets laten we daar iets voor ontwikkelen.

Verandert jullie manier van werken op het moment dat het overheidsbeleid veranderd? Nee dat niet echt. Personeel zijn de hoogste kosten. We zijn nu wel meer bezig met het aanvragen van subsidie. Maar heb het idee dat het bereik groter is waardoor er meer afwijzingen komen. Meer mensen vissen in dezelfde bron. Ik heb het idee dat ze strenger kijken, dat ze denken voor die doelgroep hebben we al veel dus dat is niet nodig. Zoals museumuniversiteit, kunst verdieping met 5 andere instellingen en diepgaand, maar afgewezen. Ouders moeten het zelf maar betalen.

Gaat het vooral om de kennismaking met kunst of ook om andere doelen? Kennismaken, informeren, werkwijze van kunstenaar. Leren dmv ervaren.

Hoe neem je agogiek hierin mee? Niet werk vanuit didaktiek.

Kijk je bij de ontwikkeling van kunsteducatie naar sociale elementen? Zo niet, waarom niet? Niet bewust.

En zo niet, zou je dit wel willen? Wat zijn de redenen dat dit niet lukt? Andere doelen belangrijker

Krijgen jullie subsidie en van wie dan? Wat voor eisen worden hieraan gesteld? Ja door provincie, gemeente en bank giro loterij. Het museum is ook een onderdeel van de gemeente Arnhem. Elke verstrekker heeft andere eisen. Zo brnegt de bankgiroloterij de eigen collectie onder de aandacht . dat geld is dus daarvoor gelabeld. Overal zitten ristricties aan.

Opleiding:

Wat zijn de sterke kanten van de opleiding? Door vrije academie heel vrij in denken. Niet denken vanuit iets niet kan, maar ruimdenkend. Daarnaast lees je niet alleen over hoe een kunstenaar te werk gaat of hoe iets gemaakt wordt, maar weet je het ook omdat je het zelf kan. Er is bij de studie veel te halen als je er voor gaat.

Wat zijn de zwakkere kanten? Ondernemende kant, maar meer van toepassing op mijn kunstenaarsschap dan het educatie werk. Een middagje is het daar over gegaan, verder niet. Hogerberoepsonderwijs dus meer theorie.

Wat zou cmv kunnen verbeteren? Stagiaires van CMV, kunnen heel goed organiseren, maar hebben te weinig kennis en dit zoeken ze ook niet zelf op, dit is lastig. Veel sturing nodig op dat gebied, terwijl deorganisatie perfect is.

Wat zijn ontwikkelingsvraagstukken waar je nu (nu je een aantal jaar actief in het werkveld bent) tegenaan loopt?

Ik wordt erg geholpen door het netwerk van educatoren uit verschillende musea. Werkt als een klankbord. We geven elkaar tips en trucs en kunnen vragen stellen. 2 keer per jaar komen we bij elkaar en wisselen informatie uit, gebruik van elkaar en elkaars kennis en expertise maken.

Bijvoorbeeld over de tijdsduur voor een project voor kinderen van 4 tot 6.

Zijn er elementen die je toe zou willen voegen?

Educatie mag nog wel belangrijker zijn. Het mag nog groter zijn. Er speelt heel veel tegelijkertijd, de werkdruk is erg hoog en de tijd veel te krap. In het nieuwe gebouw zou het wel heel leuk en goed zijn om daar een eigen educatie zaal te hebben. Dan kan je langer werken, en ook nieuwe dingen ontwikkelen. Maar ook hoeft je niet naar een volgende tentoonstelling. Het zou vrijer in het programma maken.

Ik leer nog steeds mij, door cultuurnetwerk bijeenkomsten. Nu ook met kunstfactor leerlijnen voor onderwijs uitzetten, wat is belangrijk dat de kinderen leren? Leren verwoorden wat belangrijk is. Leren over doelgroepen, samen bezoek en niet enkel alleen met audiotour. Arnhems model, publiek betrekken bij wat er te zien is in musea, wat spreekt je aan, wat wil je doen, wie ben je etc. toegespitst zijn op gebruiker. Daar moet je echt tijd voor nemen en kan beter. Ook de afstemming kan beter, hoe krijg je het op de juiste plek? In culturele loopbaan in ieder geval een keer in contact geweest met museum. Betere inbedding in het onderwijs. Testen met doelgroep vind ik heel belangrijk, anderen zien dit misschien anders, ook omdat je klanten 'kwijtraakt' maar wel heel

belangrijk om goed af te stemmen en een goed programma neer te leggen. Ook vinden anderen dit te veel inspelen op de wensen van de doelgroep.

Bijlage 7: interview met Anoeek Jentjens, Stadsschouwburg Utrecht, 22 mei 2012

Algemene gegevens

Naam: Anoeek Jentjens

Instelling: Stadsschouwburg Utrecht

Opleiding: CMV. Afgestudeerd in 2000. Heft de richtingen kunsteducatie en internationalisering gedaan.

Functie: Werkt op de afdeling educatie en publiekswerving van de stadsschouwburg.

400 voorstellingen per jaar in zeer verschillende genres. Ze is een intermediair tussen scholen en gezelschappen. Ze is vooral organisatorisch bezig. Zelf maakt Anoeek geen educatie bij voorstellingen. Ze doet vooral de marketing en het netwerk.

Monitoring van kunsteducatie is belangrijk. Zonder publiek is er geen educatie, maar ook geen voorstelling.

Educatief materiaal komt direct bij de groepen vandaan. Daar zijn ze niet altijd handig in, vaak laat klaar.

De afdeling verzorgt nieuwsbrieven, dag voor docenten, advies en een goede ervaring.

Educatie heeft een grote toegevoegde waarde. Het aan het denken zetten, dingen naar boven halen. Er zitten vaak veel lagen in de voorstellingen, en dit hebben jongeren soms niet door. Hier kan je hen met educatie op wijzen en dit naar boven halen.

Anoeek heeft nu aardig kennis van de scholen, wat ze willen, nodig hebben en belangrijk vinden.

Schuren en prikkelen, een emotie losmaken, daar moet iets mee gedaan worden.

De Stadsschouwburg Utrecht wil in de turbulente, complexe en individualistische samenleving ontspanning, beleving, betekenisgeving, reflectie en ontmoeting bieden. Theater biedt een gemanipuleerde werkelijkheid die een wisselwerking vormt met de dagelijkse realiteit. De instelling richt zich op een breed publiek en biedt daarvoor ook veel verschillende genres aan. Jongeren is een doelgroep die extra aandacht krijgt van de schouwburg. Dit doen ze door aanbod voor deze doelgroep te creëren, speciale scholierenprijzen te hanteren en samen te werken met festivals als Tweetakt. Door middel van kunsteducatie wil ik iedereen een goede theaterervaring laten beleven.

Door de bezuinigingen van de overheid en de veranderende eisen die aan instellingen worden gesteld ga je nadenken wat je doet en waarom je dit doet. Ook zet het aan tot nadenken over wat kunst en kunsteducatie doen.

De voornaamste doelgroep van de educatie programma's is het voortgezet onderwijs. Ook zijn er programma's voor kinderen met ouders. Het basisonderwijs komt wel in de Stadsschouwburg, maar dit loopt allemaal via het UCK. De Stadsschouwburg ontwikkelt zelf geen educatie bij voorstellingen, dit wordt gedaan door de theatergezelschappen zelf. Wel organiseren ze inleidingen, nagesprekken, rondleidingen en een techniek workshop. Deze workshop en de rondleiding is bedoeld om de technische kant van het theater te laten zien, de doelgroep te informeren en te betrekken bij de instelling en theater. Dit programma heeft Anoeek Jentjens ontwikkeld. Dit heeft ze niet gedaan vanuit een bepaalde methodiek of theorie, maar ze heeft hierbij gekeken naar de praktijk en in overleg met scholen.

Educatie heeft een grote toegevoegde waarde, het zet aan het denken, haalt dingen naar boven en wijst op zaken. Het is van groot belang dat een bezoek aan het theater van middelbare scholieren goed wordt voorbereid, educatie is daarbij het middel. Door een stuk inhoudelijk voor te bereiden en actief aan de slag te gaan met de materie voelen jongeren zich al meer verbonden. Er zitten vaak

meerdere lagen in voorstellingen die jongeren vaak niet door hebben, hier kan je hen met educatie op inspielen waardoor de jongeren deze wel gaan zien.

De theatergezelschappen zijn soms erg laat met het ontwikkelen van het educatieve programma bij een voorstelling. Dit is lastig in de communicatie naar de scholen. Doordat de gezelschappen zelf de educatie programma's ontwikkelen gebeurt dit vanuit de visie van het stuk, dit levert een grote meerwaarde op. De educatie programma's bieden soms wel een actieve component maar het is van belang dat de activiteit blijft aansluiten op het stuk.

Ik heb inmiddels kennis opgebouwd over de scholen. Ik weet nu wat ze willen, nodig hebben en belangrijk vinden. Ik zie dat scholen het meest interesse hebben in inhoudelijke klassieke stukken. Ook het bijbrengen van de gedragsregels die gelden in het theater is educatie. Het is belangrijk dat er docenten meekomen naar de voorstellingen die de groep kennen. Het is belangrijk om navraag te doen en dit terug te koppelen aan de gezelschappen.

CMV

De opleiding heeft me veel zelfvertrouwen gebracht. Wat veel terugkomt vanuit de opleiding in mijn werkzaamheden zijn organiseren en plannen. Ook kan ik door de studie goed de koppeling maken tussen publiek en het kunsteducatie product. De coachende rol die de docenten op de opleiding hebben is heel goed, zeker ook omdat de opleiding ook heel erg over de student zelf gaat en deze een grote ontwikkeling door maakt. Ook zijn de docenten erg kundig en maken zij de studie heel persoonlijk. Kunsteducatie is door de opleiding als doel geworden in het leven. Deze betrokkenheid is van grote waarde. De opleiding sloot niet altijd aan op het werkveld en is erg breed. Door de breedte kan er niet altijd inhoudelijk op elementen in worden gegaan. Hier is in een master wel ruimte voor

Mist: hoe doe je onderzoek naar beleven? Hoe onderzoek je de ervaring?

Onderzoekskennis en een koppeling daarna, er moet wel in praktisch opzicht iets met die kennis gedaan worden. Meer onderzoekskennis en –vaardigheden willen op doen. En hoe je binnen een bepaald beleid je eigen beleid goed kan positioneren. Hoe schrijf je een projectplan en hoe zet je dit weg in de organisatie.

Het monitoren van kunsteducatie is heel belangrijk en zou wellicht een plek kunnen krijgen in de master CMV. Kunsteducatie kan nog verder uitgediept worden in de master. Ondernemerschap is belangrijk. Hierbij zou aandacht moeten zijn voor hoe je jezelf in de markt zet en hoe je een product aanprijst. Andere belangrijke elementen die veel terugkomen in het werkveld en waar medewerkers in het werkveld veel aan kunnen hebben zijn subsidie, beleid en communicatie. Het is belangrijk dat er in praktisch opzicht iets met de kennis gedaan wordt. Vakken: kunstgeschiedenis, kunstfilosofie, beleid binnenland en buitenland, functies van kunst en onderzoek. Een goede toevoeging zou een lerarenbevoegdheid zijn zodat de student breder inzetbaar is.

Bijlage 8: Dorine van Kampen, Stedelijk Museum Amsterdam, 5 juli 2012

Algemene gegevens

Naam: Dorine van Kampen

Instelling: Stedelijk Museum Amsterdam

Studie: CMv afgestudeerd in 2012.

Functie: educatie medewerker, informeel leren.

Het Stedelijk Museum Amsterdam is een museum voor moderne kunst. In de organisatie is een educatieafdeling waar zes medewerkers werkzaam zijn. Elk heeft zijn eigen doelgroep, maar allen werken samen aan de projecten en ontwikkeling van activiteiten. De medewerkers van de afdeling hebben allen een andere studieachtergrond, zo hebben anderen communicatie en kunstgeschiedenis gestudeerd.

Het Stedelijk Museum ziet zichzelf als een thuis voor kunst, kunstenaars en een breed publiek, waar artistieke productie en originaliteit worden gestimuleerd, gepresenteerd, verzameld, beschermd en overwogen. Het Stedelijk Museum beschouwt educatie als een kernopdracht. Het museum formuleert dit als een primaire opdracht en wil daarmee een divers publiek bereiken, actief betrekken, inspireren en uitdagen. Dit wil zij doen om zo nieuwsgierigheid, dialoog, kritiek en zelfreflectie te stimuleren. Vanuit persoonlijke vragen gaan bezoekers in dialoog over kunst. Het motto van het Stedelijk Museum is 'turning confusion into curiosity'. De afdeling kunsteducatie denkt dan ook heel erg vanuit vragen die bezoekers zouden kunnen hebben. Daarbij willen wij de bezoeker stimuleren om zelf op zoek te gaan naar het antwoord. Een voorbeeld hiervan is het familielab waarin families zelf kunnen onderzoeken en kunnen ontdekken. Moderne kunst is een moeilijke kunstvorm maar het doel is dit toegankelijk maken voor bezoekers en niet oppervlakkig. Een doel is het bereiken van een groot publiek. Met de educatie wil het museum mensen verder helpen in denken over kunst. In de programma's worden handvatten aangereikt om te kijken naar kunst op het belangstellings- en kennisniveau van de bezoeker.

Het Stedelijk Museum is een voorloper op het gebied van kunsteducatie. We gaan vaak naar het buitenland om te kijken hoe het daar gaat. Vaak zijn we al bezig met nieuwe ontwikkelingen en hebben wij zelf al nieuwe doelen gesteld en sluit dat al aan bij het nieuwe beleid. Dit komt mede door de internationale instelling van de organisatie. Ook op het gebied van kunsteducatie kijkt het museum veel naar de Verenigde Staten en dit doet het beleid ook.

Sociale cohesie wordt in de visie van de educatie afdeling genoemd maar is niet direct een doel. Het is meer een neveneffect wat door middel van kunsteducatie wordt behaald.

Subsidies en fondsen zijn natuurlijk belang voor het museum dus er wordt wel gekeken naar de eisen die hieraan worden gesteld. De activiteiten van de afdeling kunsteducatie worden nu volledig bekostigd door fondsen.

De afdeling kunsteducatie is opgedeeld in doelgroepen, deze zijn: primair onderwijs, voortgezet onderwijs, informeel leren, volwassenen en families. De programma's voor volwassenen zijn nog redelijk nieuw. Er worden veel verschillende kunsteducatieve activiteiten georganiseerd zoals workshops rondleidingen, samenwerkingsprojecten, maar ook de zaalteksten en symposia. Onder het informeel leren valt bijvoorbeeld het programma Blikopeners. Blikopeners zijn jongeren van vijftien tot en met negentien jaar die een bijbaantje hebben bij het Stedelijk Museum en activiteiten voor andere jongen organiseren. Verder vallen er veel evenementen en korte projecten onder deze afdeling. Er wordt bij deze tak veel gebruik gemaakt van peer-education waarin iemand van een bepaalde doelgroep anderen in deze doelgroep probeert te enthousiasmeren en te bereiken. Maar ook het werken door middel van intrinsieke waarden en het informeel leren zelf zijn belangrijke werkvormen. Bij elk project wordt gekeken wat een bijpassende methodiek is. Ook werken we veel met kunstenaars, dit kan omdat het om moderne kunst gaat. Hierbij wordt er gekeken en gedacht vanuit de creativiteit en denkwijze van de kunstenaar. Als een tentoonstelling wordt aangekondigd vormt zich een werkgroep met medewerkers van verschillende afdelingen. Hier zit ook altijd iemand van de educatie afdeling bij. Na dit overleg wordt er binnen de kunsteducatie afdeling gepraat en gebrainstormd over waar wij linken zien liggen met de doelen en visie op kunsteducatie, hoe wij een programma aan de tentoonstelling kunnen koppelen en hoe wij dit over kunnen brengen op de verschillende doelgroepen.

Los daarvan wordt er ook op aanvraag van scholen gewerkt. Dan probeert de afdeling een programma op maat voor de school te ontwerpen. Er wordt met de school gekeken naar de vraag, onderwerpen en lesstof waar de school een activiteit bij wil en hoe dit af te stemmen is op het museum en de mogelijkheden. De rondleiders en rondleiding worden hier op afgestemd en voorbereid.

Na de ontwikkeling van educatieve projecten werken we met testgroepen. Hierin ondergaan doelgroepen de activiteit waarna deze wordt afgestemd. Als het jongere activiteit is wordt dit altijd gedaan door de Blikopeners.

Trends: talentontwikkeling. Veel instellingen bieden programma's waarin men zijn of haar talenten kan ontwikkelen. Ook is er een grote groei in jongerenprojecten en dan vooral projecten waarin met jongeren wordt samengewerkt. Ook wordt er tegenwoordig altijd een actieve component aan een activiteit gekoppeld. Bijvoorbeeld bij rondleiding zit tegenwoordig bijna altijd een workshop of iets dergelijks. Wat blijvend is zijn de programma's voor scholen. Scholen hechten waarde aan culturele instellingen en de bijdrage die zij kunnen leveren aan de ontwikkeling van kinderen.

CMV:

Koppeling tussen kunsteducatie en hulpverlening in de studie zeer interessant. Het is een zeer diverse opleiding waarin je goed leer differentiëren. De inhoudelijke en theoretische opstapeling van de opleiding klopt goed. Alles grijpt in elkaar krijgt een vervolg en komt weer terug. Ook zijn er zeer deskundige docenten. De opleiding heeft veel inzicht gegeven in groepsdynamica, groepsprocessen en het activeren voor kunst. Dit is een belangrijke waarde in het werk van Dorine van Kampen. Bij het programma Blikopeners is het bouwen van bruggen zoals dat in CMV aan bod komt ook echt van groot belang. Ook komt het verwerken van inhoud en doen terug in het ontwikkelen van de projecten. Het inbrengen van werkvormen en sociale projecten lukt haar beter dan collega's met een andere achtergrond. Ook het toepassen van diverse theorieën en methodieken, zoals actief, receptief en reflectief werken is een meerwaarde in het werk.

Gemist: theoretische verdieping in de kunstgeschiedenis, maar dit valt misschien ook niet te verwachten van de opleiding. Dit zou wel goed terug kunnen komen in een post HBO of master. Ook waren er veel theatrale werkvormen terwijl een iets grotere focus op presentatie en presentatietechnieken en meerwaarde had kunnen vormen.

Vragen: verder willen leren in de kunsten of sociale processen, door de studie kan ik veel kanten op. nu is vooral een verdere verdieping in de kunsten van belang. Een ander belangrijk punt is de schriftelijke Nederlandse taal.

In een post HBO of master kunsteducatie CMV zou kunstgeschiedenis, cultureel ondernemen en methodieken en agogische werkvormen verder uitgediept kunnen worden. Er zouden een aantal pijlers gekozen moeten worden waar op diep in wordt gegaan.

Bijlage 9: interview met Annick Mackaaij, De Utrechtse Spelen, 22 mei 2012

Algemene gegevens

Naam: Annick Mackaaij

Instelling: DUS

opleiding: eerst een jaar geschiedenis, daarna CMV.

Vanuit stage in 2003 bij dus-pk terechtgekomen. ook stage gelopen bij growing up in public (2002). Annick heeft even getwijfeld over een studie kunstgeschiedenis, maar was te druk, direct een baan dus ook geen noodzaak voor een vervolg studie. Aan de vrije academie wel symboliek in de kunst gevolgd. Ze zou daardoor niet direct de master hebben gevolgd maar het zou wel goed zijn als die er is.

productieleider: plannen-contacten-iedereen zelfde idee, neuzen zelfde kant op-budget- spin in het web.

Dus maakt voorstellingen voor een breed publiek. dit doen ze op scholen, eigen theater, schouwburg en locatie. Ze hebben met de schoolvoorstellingen als doel om alle leerlingen van utrecht te bereiken. dit doen ze door middel van speciale voorstellingen. Deze voorstellingen hebben interactieve delen. Bij een voorstelling wordt er bijvoorbeeld 45 minuten gespeeld en 45 minuten

met de jongeren gewerkt. Bij een andere wordt telkens een scene gespeeld, eruit gestapt en met de jongeren overlegd, een scene nagespeeld o.i.d.. Deze voorstellingen vinden in een lokaal plaats met zo min mogelijk rekvisieten en decor.

Het gaat bij deze schoolvoorstellingen om contact maken met theater, maar ook om externe doelen. De voorstellingen gaan over actuele maatschappelijke thema's die aansluiten op de belevingswereld van jongeren. DUS wil in geen geval belerend zijn maar wil een opening creëren en open spelen. Op die manier willen ze een gesprek met de jongeren kunnen aangaan. Ze willen verschillen tussen culturen, leeftijden, opleidingsniveau etc. bespreekbaar maken, aantonen.

Bij deze voorstellingen maken ze ook altijd een docentenhandleiding. Ook bieden ze losse workshops theater aan.

Doelgroep: jongeren vanaf 15 jaar. DUS richt zich niet op kinderen.

DUS krijgt subsidie van de overheid en kijkt daarom ook duidelijk naar de doelen die de overheid stelt. Ook kijken ze naar de doelen die de overheid op het gebied van educatie stelt. Daarnaast willen ze met hun educatief materiaal bereiken dat jongeren naar het theater gaan. Af en toe maken ze ook een voorstelling met jongeren.

Daarnaast is educatie niet alleen gericht op jongeren, maar ook op de theaterbezoeker en ouders. Elke voorstelling is een totaalervaring, vanaf het moment dat je binnenkomt totdat je weer weggaat. De randprogrammering en voorwaarden zijn van groot belang.

Zo gaat de voorstelling Rainman bijvoorbeeld over autisme en worden hier allemaal activiteiten aan gekoppeld. Het is een totale beleving.

Kunsteducatie is bij DUS en eerder al bij de PK altijd al aanwezig. Het wordt wel steeds belangrijker. De onderwerpen zijn actueel en er wordt onderzoek gedaan naar wat er nu speelt bij jongeren. Zo worden bijvoorbeeld taalgebruik (scheldwoorden) etc. vaak gecheckt bij jongeren. Je moet wel goed bij hen aansluiten, wil je iets bereiken.

Zo wordt er gebruik gemaakt van social media, en kunnen jongeren zich opgeven via Hyves, maar wordt het niet eens tijd om over te stappen op Facebook?

DUS is erg betrokken om aan te sluiten bij de doelgroep, maar het is moeilijk om de aandacht te trekken. Elke keer dat een stuk gespeeld wordt moet het worden aangepast aan het niveau van de groep waar het voor wordt gespeeld.

Als het beleid verandert veranderen ook de geldstromen en vindt er dus ook bij DUS veranderingen plaats. Elke vier jaar is het heel anders. Zo was DUS een groot stadsgezelschap en nu weer een middelgroot. Dit zorgt voor verandering. Er moet heel goed worden ingespeeld op het beleid.

CMV in werk:

Annick meer doelgericht dan doelgroepgericht. Al vroeg in studie alleen maar bezig met processen ipv de doelgroep. In het organiseren van haar werk komt het agogische niet echt terug. Wel in de educatie afdeling van DUS.

CMV

Wat studeer je precies? Moeite om dat uit te leggen. Wat doe je? Kunsteducatie. De opleiding is eigenlijk te breed, duidelijk doel zelf. Soms was het niveau te laag. Ver van de praktijk, samenlevingsopbouw wel dicht bij samenleving. Aantal docenten wisten goed waar ze het over

hadden, en dat is heel fijn. Heel kundig. Op de opleiding wordt de student eigenlijk gevormd, pas daarna in het werkveld ga je echt leren. Er is wel een heel onduidelijk beeld van waar je terecht komt. De opleiding heeft me wel gebracht naar waar ik nu sta en dat is wel echt fijn.

Veel keuzes in stages, dat is goed maar ook heel vrijgelaten daarin, je moet het zelf doen, zelfstandigheid. Eigen ontwikkeling. Overal zitten CMV'ers bij culturele instellingen. Betrekken, stapje hoger brengen. Meer stagiaires van de HKU, zeker op de productieafdeling. Bij educatie wel af en toe CMV'er.

Gemist: supervisie stond wel echt ver van de praktijk. Ook bijvoorbeeld een beeldende opdracht over het maken van een kubus stond zo ver van de werkelijkheid af en zo ver bij nuttige dingen.

Een vak over subsidieaanvragen mist echt. Dat is echt zo van belang! Zeker in de huidige tijd en maatschappij.

Goed: management, bedrijfskunde, antropologie, politicologie. Keuzevak productie maken gevolgd, was gewoon leuk.

Het is vooral een algemene ontwikkelingsopleiding. Heel goed en persoonlijk heel interessant en leuk. Maar als je niet weet wat je wilt ga je zweven.

Beetje een haat-liefde verhouding, heel leuk gehad veel geleerd, maar wat eigenlijk?

Er zou in een master ook meer diepgang in management en bedrijfsvoering mogen komen.

Het is te breed waardoor essentiële vakken missen, of niet dieper op in wordt gegaan. Een vak over geld moet echt. Kunst was wat mager daar mag ook verder op in worden gegaan.

Master:

Gelden en fondsenwerving

Zakelijker

Theorie meer

Kunst

Meer over kunsteducatie, de afdelingen zijn te weinig afgesplitst, zou zelfstandig verder moeten kunnen gaan. Werk staat ver van de studie.

Je moet veel zelf oplossen daardoor leer je heel goed zelf reflecteren.

Bijlage 10: Interview met Mark van Rijn, Click F1, 1 juni 2012

Algemene gegevens

Naam: Mark van Rijn

Culturele instelling: Click F1

Wat is je functie: senior project leider en trainer

Wat houdt dit in? Een aantal projecten, uitwisselingen met het buitenland op Europees gebied, wat cultuur in andere landen is en hoe andere landen daar dan weer tegenaan kijken. Ucee station in Amsterdam lesmethoden en netwerken, platform bieden voor jongeren website. Lesprogramma's en methodieken maken. Trainen van professionals. Hoe social media toe te passen in het welzijns werk, kan alles zijn buurthuis tot politieagent. 3 dagen ontwikkelen hoe je media kan inzetten om de jongeren doelgroep te bereiken. Veel stagiaires, dus iedereen heeft wel een stagiair onder zijn hoede.

Welke opleiding heb je gedaan? CMV

Verdere opleidingen? begonnen met master digitale media en digitalisering, maar niet afgemaakt.

Slecht geregeld en druk met werk. Had graag master willen doen, maar geen gevonden die volledig aansluit bij interessegebied.

Wanneer? 2001-2008

Waar heb je hiervoor gewerkt? Uck en eigen bedrijf in rapworkshops, presenteren van evenementen en thema raps schrijven voor organisaties.

Culturele instelling algemeen

Welke culturele instelling? Click F1

Wat is het voor instelling? Een soort welzijnsorganisatie die doelen probeert te breken door voornamelijk media, maar ook kunst, cultuur en sport.

Wat is de missie? Empoweren (leren, gedrag, inzicht, sociale contacten etc.) van jongeren. Inclusion van groepen jongeren met minder kansen dezelfde mogelijkheid bieden

Doelen: sociale cohesie en eigen ontwikkeling. Gevoel met sociaal maatschappelijk proces.

Wat is de doelgroep? Kinderen en jongeren.

Ontwerpen project: Veel pionierende projecten. Alles omvattend, waarde toevoegend. Energie creëren bij organisaties en als er echte behoefte is dan inhoudelijk maken en pijlers plaatsen. Zoals bijvoorbeeld taalontwikkeling (veel subsidie op) mensen met expertise inzetten om die doelen ook echt te bereiken. Om dit te meten gebruik van website en wat daar op geplaatst wordt, maar ook aantal deelnemers, hoe vaak ze terugkomen, de eindproducten. En de persoonlijke ontwikkeling, van verlegen deelnemers ontpoppen, talent ontwikkelen, groepsdynamica, schoolresultaten en uiteindelijk hoe een wijk verandert, de sociale cohesie.

Veel gebruik media, een heel veelzijdig middel.

Zijn er veel kunsteducatieve activiteiten? Het zijn vooral sociale activiteiten waar kunst als middel wordt gebruikt.

Krijgen jullie subsidie en van wie dan? Wat voor eisen worden hieraan gesteld? Door de breedte van de organisatie subsidie van onderwijs media en cultuur. Per onderdeel verschillende subsidies. Heel erg bezig met het schrijven van subsidie naar de eisen en het project dan zo aanbieden en de doelen die je beloofd waar maken. Verschillend beleid, ook eu gerelateerd, soms erg lastig en veel papierwerk. Gemeente utrecht ziet Click f! nu als partij, hebben de jongerensite overgenomen en jongerenpartij waardoor ze echt van belang zijn geworden. In 2006 tak in utrecht opgezet in de vogelaar wijken, heel gericht per wijk een programma opgebouwd waardoor veel subsidie is verkregen. Belangrijk om vernieuwend te zijn. Nu structureel 4 jaar subsidie in utrecht. Veel grote projecten, dus vaak ook meerjaren aanvraag, ze willen ook wel echt iets bereiken, dus niet zo maar een workshopje, maar een langdurige relatie om echt iets voor elkaar te krijgen. Hoge ambitie Welzijn nu in de knoop. Nieuwe WMO wet, van pamperen naar burger terug zetten in zijn kracht. De burger bewegen om zelf een weg te vinden naar zijn behoeften en deze dan ook via een eigen weg te bevredigen. Eerder was er veel geld en ging men ervanuit dat de burger het niet wist en dat hij aan het handje moest worden meegenomen. Click f1 zit ook in amsterdam, daar gestart.

Veel stagiaires bij Click F1 een hele grote teamspirit, iedereen werkt heel hard. Gaat er echt voor.

Veel enthousiasme bij iedereen, dit over wil brengen naar organisaties waar ze mee werken, zodat er nieuwe energie bij de andere organisatie vrij komt.

Afdeling kunsteducatie

Wat zijn vragen en elementen die altijd terug komen in jullie aanbod? Geld, media is heel duur.

Problematisch. Pijlers komen vaak terug, kunnen soms bij verschillende projecten worden ingezet.

Wat zien jullie als trends en springen jullie daar op in? Media zeer trend gevoelig dus ze moeten wel, gedwongen om bij te houden en mee om te gaan. Soms ook wel missers, het gaat zo snel. Website

binnen twee jaar verouderd. Profielen op website, werkte niet, websites en mail worden bijna niet

meer gebruikt. Gedwongen want dat is het bestaan van de organisatie. Maar ook vernieuwende

insteek. Geen ws meer in radio maken, maar met livestream toch weer aantrekkelijk en goed

werkend. Maar trends ook op faciliteiten, camers is uit, heel duur etc.

Werkzaamheden geïnterviewde

Hoe komt CMV terug in je werkzaamheden? In alle facetten agogisch = gedragsverandering en dat is het werk. Bezig om mensen een paradigma shift te laten maken (welzijnswerk) nu op professioneel niveau. Positief element in eigen werk. Het mensen iets leren en bijbrengen, veranderen. De persoonlijke effecten, wat zijn je drijfveren, weet dat het vanuit je eigen persoon komt dat jij iets kan toevoegen, jij bent het instrument jij kan het maken of breken. Maar je kan niet bij iedereen aansluiten. Netwerkfunctie, talen van anderen vertalen waardoor je samen tot een oplossing kan komen. Middenweg, samenbrengen. Een spin in het web zijn. Jezelf leren kennen. Wat neem je mee van wat je geleerd hebt?

Opleiding:

Als je nu zou moeten zeggen wat cmv is, hoe zou je het omschrijven? losse vrije opleiding over maatschappelijke en veranderingsprocessen en kijkend naar wie jij bent.

Maar als je niet weet wie je bent kan je je werk niet doen. Het kader is niet helder, dat moet je zelf creëren, het is moeilijk om je werk los te laten, want er zit ook een stuk in van jezelf. Te veel verantwoordelijkheidsgevoel, alles willen bieden en altijd door willen gaan.

Wat zijn de sterke kanten van de opleiding? Heel vrij, je hebt de regie over je eigen leerweg en je eigen weg. De sfeer. Het ontwikkelen van creativiteit en ontwikkelen van creatief denken.

Wat zou cmv kunnen verbeteren? De maatschappij is harder. Wel praktisch maar niet dicht bij het werkveld. Linken aan harde sociale processen mag meer. 1ste jaar geen idee waar het naar toe gaat, wat kan je worden. Groter docenten team zodat de docent niet wordt doorzien Als je nu stage gaat lopen weet je meer van het werkveld. Beter inzicht in werkveld nodig.

Wat heeft CMV je opgebracht? mensenwerk

Wat heb je gemist tijdens de opleiding? Lesbevoegdheid, waarom niet, zoveel raakvlakken en handig. En zo logisch. Weinig leren van heel veel dus mist een beetje diepgang. Mensenwerk dus mist omgangpsychologie of groepsdynamica. Het in situaties leren omgaan met confrontaties, grenzen stellen en nee leren zeggen. Heel dienstbaar cmv'ers, moeilijk voet bij stuk te houden. Aansluiting bij actuele praktijk en beleid, maar dat is heel moeilijk in het onderwijs.

Wat vind je van de volgende opties: Agogiek / pedagogiek, vak over het werkveld, koppelen van sociale doelen met kunst etc

Vaak gevraagd voor lessen, presentatie op cmv (amsterdam, omdat click f1 een amsterdamse organisatie is.

Weten wat je wilt anders ga je zweven netwerken is van groot belang.

Master met veel facetten. Een vaste inrichting met vakken als:

Groepsprocessen, beleid, subsidieaanvragen, managen-leiding geven – toekomst visie

Met daarbij een verdieping in eigen interesse gebied media-kunst etc.

Zelf vormgeven is steeds belangrijker

Vaak betutteld door opleiding. Een deadline is een deadline, het komt niet goed. Het bedrijfsmatige en die regels terug laten komen in opleiding. Punctualiteit, op tijd komen, notulen kunnen schrijven etc. nu consument gericht, vertel maar wat in plaats van moeten en willen leren de noodzaak zine.

Geen master cmv omdat het zo breed is, weinig leren van heel veel, brede algemene visie, dus wel goed. Maar zoeken naar echte verdieping, maar na inrichtingspunten misschien toch wel.

Praktijkgericht en meteen toepassen in werkveld.

Bijlage 11: Interview met Myrthe Nagtzaam, Basis Actuele Kunst, 11 juni 2012

Algemene gegevens

Naam: Myrthe Nagtzaam

Instelling: Basis Actuele Kunst (BAK) is een presentatie-instelling die een maatschappelijk en politiek belang nastreeft. Kunst moet een boodschap brengen. De instelling richt zich op het doen van onderzoek en daar komt of zoeken we kunst bij voor een tentoonstelling. Maar deze tentoonstelling is slechts een onderdeel van het traject.

Functie: educatief medewerker, ik ben de eerste medewerker voor alleen educatie. ik ontwerp, organiseer en geef de educatie projecten.

Studie: kunstgeschiedenis, daarna master IVLOS docent kunsteducatie Deze master was vooral gericht op het middelbaar onderwijs.

Instelling:

BAK wil mensen na laten denken over hoe we naar de samenleving kijken en zouden kunnen kijken. De organisatie wil maatschappelijke kwesties aan de kaak stellen en daarbij vragen stellen als: Wat speelt er nu? Waar gaan we naartoe? Wat is democratie? De instelling wil mensen niet opdragen wat ze moeten denken maar wil hen leren denken. De instelling is een voorloper in maatschappelijke thema's, deze spelen een belangrijke rol in de tentoonstellingen, projecten en onderzoeken die plaats vinden in de instelling. Educatie speelt hier een belangrijke rol in. De projecten en tentoonstellingen van BAK hebben een hoog intellectueel niveau dit maakt het lastig om een educatief programma hierbij te ontwikkelen, want het is wel van belang dat de inhoud blijft bestaan. Eerder was er geen actief beleid op kunsteducatie, dit is nu anders. Door middel van de kunsteducatie wil BAK leren nadenken, mening vormen en zelf laten nadenken. Andere doelen die nagestreefd worden door middel van de kunsteducatie zijn samenwerking, inhoudelijk leren en onderzoeken.

De doelgroep van de kunsteducatie zijn vooral academiestudenten, hoger beroepsonderwijs en universiteitsstudenten. Ook wel voortgezet onderwijs, maar dan alleen de bovenbouw van HAVO en VWO. Het educatief programma dat voor een tentoonstelling wordt ontworpen is eigenlijk voor elke doelgroep hetzelfde maar wordt aangepast op het niveau en de wens van de groep. Voordat de activiteit plaats vindt is er intensief overleg met de docent van de groep. Ook tijdens de voorstelling wordt flink bijgestuurd om de relatie met het publiek te zoeken en hen te interesseren. Maar wel binnen de grenzen van BAK, de educatie is theoretisch en praten, geen knutseeducatie. Het is wel op een hoog niveau en daar mag niet aan afgedaan worden. Sommige groepen passen gewoon niet bij BAK, dit moet de instelling volgens Myrthe Nagtzaam ook niet willen. Het heeft ook geen zin als zo'n groep wel komt want de leerlingen steken er niks van op.

In alle programma's zorg ik dat er een interactief element is ingebouwd. Door middel van kunst wordt er een vraag gesteld waar met de groep over wordt gesproken en gediscussieerd. Bij de laatste tentoonstelling hebben dertig groepen deelgenomen aan het educatieprogramma. Bij de instelling is educatie nog sterk in ontwikkeling doordat er pas net actief beleid op wordt gevoerd. Het belangrijkste bij de projecten is dat deelnemers na denken over een vraagstuk. Bij een tentoonstelling over fascisme wordt stil gestaan bij wat fascisme eigenlijk is en hoe de deelnemers het zien.

De werkvormen zijn vaak heel intiem omdat het omdat de groepen klein zijn. De activiteiten zijn altijd opgebouwd volgens een raamwerk. Er zit altijd een actief deel in, er wordt informatie gedeeld en gediscussieerd. Zo wordt er in het interactieve deel bijvoorbeeld een presentatie gegeven door de deelnemers. Door deze drie elementen aan elkaar te koppelen worden kennis, inzicht en toepassing met elkaar verbonden. Vaak wordt er in een educatie activiteit één werk uitgebreid belicht dat het meest aansluit bij de doelgroep of wat bekend is zodat de aansluiting makkelijker kan worden gemaakt.

Methodiek: maak ik niet echt gebruik van, in ieder geval niet bewust. Het is vooral belangrijk om over de inhoud te praten, het doel is na laten denken, activeren. Voor activiteiten voor middelbare scholen kijk ik naar de examenprogramma's van maatschappijleer en geschiedenis. Als er thema's uit de tentoonstelling op aansluiten probeer ik een koppeling te maken met de school en de programma's. De kunsteducatie vindt altijd binnen een activiteit plaats er zijn geen kijkwijzers of zoiets.

Subsidie:

BAK ontvangt subsidie van de lokale en landelijke overheid. Aan deze subsidies zijn eisen gesteld. Zo moet de instelling een bepaald aantal groepen educatie bieden. Het is moeilijk om de doelen van de overheid na te streven omdat de kunst en tentoonstellingen bij BAK een hoog intellectueel niveau hebben. Toch probeert de instelling de doelen van de overheid na te streven en steekt in op inhoudelijk leren, leren kijken, en onderzoeksvragen leren formuleren. Zelfontwikkeling komt dus sterk aan bod. Talentontwikkeling komt niet aan bod bij de instelling, er worden geen actieve workshops georganiseerd. Dit past niet bij de instelling. Het is van belang om over het beleid na te denken, want de organisatie krijgt subsidie. De instelling draait om onderzoeken en aanzetten tot nadenken, dus eigenlijk is educatie altijd in de instelling aanwezig.

Door mijn studie heb ik veel kennis over kunst gekregen. De docent kunsteducatie master heeft veel opgeleverd op het gebied van educatie, maar was vooral gericht op middelbare scholen. Maar door hoe de structuur van de scholen in elkaar zit was het enkel mogelijk om CKV te geven.

Ik heb veel vragen in communicatie met scholen, hoe je scholen moet benaderen, hoe zet je de activiteit en instelling in de markt, hoe prijs je dit aan? En hoe verbeter je communicatie en PR op het gebied van kunsteducatie? Ook is kennis van doelgroepen een belangrijk element in de verbetering van kunsteducatie en het laten aansluiten van de producten. Een grote groep vier HAVO werkt niet bij BAK, hoe kan je dit wel laten lopen, of moet je dit eigenlijk niet weten. Het past niet bij BAK, maar het is wel van belang om te weten hoe je met groepsdynamica om gaat. En hoe je een vertaling van tentoonstelling maakt voor verschillende groepen.

Het is echt van belang om onderscheid te maken in de verschillende kunstvormen en disciplines. Moderne kunst is geen historisch werk en heeft ook in de kunsteducatie een hele andere benadering nodig. Het zou goed zijn daar aandacht voor te hebben. Dit zou ook helpen in het verdiepen en verbeteren van kunsteducatie. Om goede kunsteducatie te maken heb je ook veel kennis van het beleid en onderwijs nodig. Beleidsplannen en eindexamen programma's zijn voor elke nieuwe activiteit weer van groot belang en zorgen voor een steviger inbedding in het onderwijs en aansluiting op het beleid. Zo is het van belang om stil te staan in welke lijn de educatieve activiteit een schakel is. Het is belangrijk om de educatie in te bedden in een groter geheel zodat het niet los zweeft.

Bijlage 12: Schriftelijk interview met Eveline Reeskamp, Centraal Museum, 24 juli 2012

Algemene gegevens

Naam: Eveline Reeskamp

Wat is je functie? Teamleider Educatie & Interpretatie

Wat houdt dit in? Leiding geven aan het team dat verantwoordelijk is voor de educatieve en publieksbegeleiding van tentoonstellingen, activiteiten en projecten.

Welke opleiding heb je gedaan? Universiteit Utrecht, kunstgeschiedenis, afgestudeerd op moderne kunst, bijvak communicatie.

Verdere opleidingen? Bibliotheek en documentatieacademie

Wanneer? 1979-1985

Leeftijd? 53

Waar heb je hiervoor gewerkt? Gemeente Utrecht, Kunstuitleen

Culturele instelling algemeen

Wat is de missie? Het Centraal Museum is een voor iedereen aansprekend podium voor kunst en vormgeving, geschiedenis, actualiteit en toekomst, praktijk en reflectie.

Wat is de visie?

- een aantrekkelijk podium voor een breed publiek, waar bezoekers zich welkom en uitgedaagd voelen, zodat ze graag terugkomen;
- een verrassende plek, waar de bezoeker kennismaakt met vernieuwingen in de kunst en met nieuwe mogelijkheden om die kunst te presenteren en ervaren;
- een leerrijke werkplaats, waar de bezoeker op verschillende manieren kennis en inzicht kan verwerven;
- een bezinningsplek, waar de bezoeker ontsnapt aan de waan van de dag;
- het stedelijke museum van Utrecht, dat dienst doet als aanjager van de culturele dynamiek in de stad en de provincie;
- de organisator van een internationaal aantrekkelijk programma;
- een zakelijke onderneming met culturele én commerciële activiteiten (winkel, horeca, zaalverhuur);
- een moderne instelling die maatschappelijk verantwoord ondernemerschap nastreeft en duurzaamheid op ecologisch, sociaal en economisch vlak;
- een aantrekkelijke werkgever, die zijn werknemers aanmoedigt om talenten te ontplooien.

Wat zijn de doelgroepen?

1. Breed cultuurgeïnteresseerden
2. Specialistische museumbezoekers
3. Experimentele alleseters
4. Incidentele bezoekers
5. Onderwijs in groepsverband
6. Zakelijke bezoekers

Krijgen jullie subsidie en van wie dan? Wat voor eisen worden hieraan gesteld? Het CM krijgt geld van de gemeente Utrecht, en moet daar verantwoording afleggen. Per 1/1/13 zal het museum verzelfstandigen. Daarnaast ontvangt het museum subsidie van fondsen en bijdragen van sponsors. Elk stelt zijn eigen eisen aan de besteding van het bedrag.

Afdeling kunsteducatie

Wat is de visie op kunsteducatie? We werken met het begrip Interpretatie. Er is naast een collectieplan ook een interpretatieplan geschreven om de publieksgerichtheid van het museum in al zijn facetten te versterken. Het publiek wordt centraal gesteld, we willen bezoekers actiever bij het museum betrekken. We willen de bezoeker verrassen en inspireren, het onderwerp tot leven brengen, actieve participatie (echt iets doen).

Wat willen jullie bereiken met kunsteducatie? Zie hierboven. We maken ook meer kunsteducatieve programma's als kijkwijzers, speurtochten, informatiebladen, audiotours, lezingenserie's. We willen dat de bezoeker goed wordt geïnformeerd, zo veel mogelijk uit zijn museumbezoek haalt (plezier, inspiratie, informatie).

Wat is de doelgroep van de kunsteducatieve programma's? alle doelgroepen zoals hierboven omschreven, wo onderwijs.

Hoe komt een kunsteducatief programma tot stand? Medewerkers educatie zijn vanaf het begin betrokken bij het tentoonstellingsproces en kiezen voor informatiedragers en activiteiten aan de hand van de omschreven doelgroepen.

Wat merk je aan ontwikkeling in de kunsteducatie? Bij de instelling en in het algemeen? Gebruik van nieuwe media; educatie is niet langer een activiteitje bij een tentoonstelling, maar meer geïntegreerd. Er wordt meer belang gehecht aan educatie, voor wie doen we het? We doen een aantal samenwerkingsprojecten met het onderwijs: vmbo, ROC, kunstacademie, conservatorium. Wat zijn vragen en elementen die altijd terug komen in jullie aanbod? Interactie, vragen stellen, contact met de bezoeker, stimuleren van het kijken.

Wat zien jullie als trends en springen jullie daar op in?

Wat voor manier van werken hanteren jullie? Gebruiken jullie bepaalde methodieken? We gebruiken de GLO, generieke leeruitkomsten, om doelen vast te stellen voor onze educatieve programma's en om naderhand te testen of de programma's hebben gewerkt en wat bezoekers ervan leerden. Streven jullie de doelen die de overheid stelt aan kunsteducatie na (externe doelen, zoals sociale functie etc.)? Naar mijn idee 'pakken' we die automatisch mee.

Verandert jullie manier van werken op het moment dat het overheidsbeleid veranderd? We houden het wel in de gaten, maar we zullen niet plotseling heel anders gaan werken.

Gaat het vooral om de kennismaking met kunst of ook om andere doelen bij kunsteducatie?? Het gaat er om iets te weeg te brengen bij bezoekers; het 'leer' effect kan betrekking hebben op kennis/begrip, vaardigheden, houdingen/waarden, plezier, inspiratie en creativiteit, activiteit/gedrag. Hoe neem je agogiek hierin mee? Niet bewust, maar het gaat er ons wel om iets te veranderen bij mensen. Zie boven.

Kijk je bij de ontwikkeling van kunsteducatie naar sociale elementen? Zo niet, waarom niet? Bedoel je achterstandsgroepen? Allochtonen? Dit zijn geen doelgroepen van ons, maar als we een tentoonstelling maken die voor die groepen interessant kunnen zijn, zullen we een programma maken en de groepen benaderen. (Zoveel mogelijk met hen samen een programma maken) En zo niet, zou je dat willen doen (omdat dit een doel van de overheid is)?

Werkzaamheden geïnterviewde

Hoe ontwikkel je een kunsteducatieve activiteit? Eerst bepalen wat je wilt bereiken, voor welke doelgroep, wat zijn de middelen/personeel. Dan concept schrijven en bijschaven, en gaan organiseren, contacten leggen enz.

Wat zijn vraagstukken waar je tegen aanloopt? Meer interne meningsverschillen, conservator wil vaak een hoog niveau van teksten, wetenschappelijke inhoud. Educatie gaat meer uit van het niveau de doelgroep.

Welke kennis of vaardigheden zou je meer willen ontwikkelen om je werk beter te kunnen doen? Meer kennis van nieuwe media.

Wat neem je mee van wat je in je studie geleerd hebt? Kennis kunstgeschiedenis, taalvaardigheid.

Bijlage 13: Internetlink Opleidingsprofiel HBO Master kunsteducatie

http://www.hbo-raad.nl/images/stories/competenties/master_kunsteducatie.pdf